

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijk en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

David's Danckbaerheyt/

10

VOOR

Gods vveldadicheyt;

VOOR-GESTELT

Wt Psalm. 116. vers. 12. 13. 14.

(Welcke Text te *St. Salvador* in *Brasiliën* oock
alder-eerst ghepredickt is gheweest)

TOT

Op-Weckinghe der Danckbaerheydt over
de Dictorie ons van Gode aldaer vergont; ende
tot waerschouwinghe hoe wy ons daer over recht
dzaghen mochten.

DOOR

Willem Teellinck, Dienaer des heyligen Evangeliums
tot *Middelburgh* in *Zeelandt*.

Tot *Middelburgh*, Gedruckt by *Hans Vander Helley*:

Wooz Marten Iansz: Brant, Boeck-vercooper / woonende
t'Amstelredam in de Grave-strate / by de Nieuwe Kercke / in de
Gereformeerde Catechismus / Anno 1624.

Voor-reden.

De verdoz bene mensche zijnde soo genatureert/ dat hy den genen/ die hy niet en vermacht / oock niet goets ter weerelt en gont ; laet sich gereet voor-staen/ dat de Heere Godt oock soo gesint is / ende besluyt daer upt/ soo wanneer hem noch vele goede dingen/ van den Heere geworden/ al doet hy steeds veel quaets, dat hem ja gewisselick de Heere Godt noch wel besint heeft. Dit is een over-groote dwaelheyt des dommen mensches/ daer door hy niet alleene zijnen Godt en berooft van die danckbaerheyt/ die hy Gode schuldich is/ voor alle zijne weldadicheyt; maer oock hem selben van de rechte vrucht der weldadicheyt des Heeren / 't welck is / dat hy daer aen selve soude leeren wel doen. Men dese verderffelicke dwaelheyt/ staet ons geheele Lant gantsch seer schuldich : Dat ons doen/ ende ons wesen/ den Heere mis haecht/ betruppen te volle/ de veelvoudige plagen/ die de Heere van jare te jare over ons brengt ; want wy toch wel weten dat oft schoon de Heere castijdt dien hy lief heeft, hy en castijdtse nochtans niet/ om het ghene dat hy lief heeft, maer om het gene dat hy hatet in hun, op dat sy dat souden doen van hun. Evenwel/ want de Heere noch lanckmoedich over ons is/ ende in het midden zijner straffen/ zijner genade oock gedenckt / ende ons aen d'ander zijde veelsins noch wel doet / ende verlost ons menich-mael ; soo laten wy ons gereet voor-staen/ dat ons wesen den Heere noch redelicken wel bevalt : waer dat waerlicken de Heere ons niet en verschoont / om dat ons doen hem behaecht / maer om ons respijt te geven/ dat wy mochten beteren/ dat hem mis haecht ; 't welck so wy niet in tijts en leeren vermercken/ ende oock dadelick betrachten/ soo hebben wy anders niet te verwachten/ dan dat ja de Heere ten lesten over ons oock sal verdrietich worden , ghelijck hy over Israel wiert, 2 Con. 10. 32. ende dat hy ja eer langhe sal des ontfermens moede wesen/ Jer. 15. 6. ende niet meer en sal over-sien, noch sparen ; als hy

namelick sal sien, dat wy den tijdt sijner ghenade niet anders en be-
 dencken aen te leggen/daer toe ons die vergont wert. Daerom staet
 het ons alle ghelijcke daer op gantsch seer/dat wy waer nemen den
 tijt onser t'huys-soeckinge; ende noch in tijts betrachten/wat tot on-
 sen vrede dient, ons latende aen-lepden dooz de banden/ende zeelen
 der weldadicheyt Gods/tot zijne gehoorzaamheyt. Om welcke ge-
 wenschte sake te bodderen/ gheben wy noch het na-volgende Trac-
 taet upt/ daer in wy betrachten d'in-ghesetene onses Lants aen te
 wijsen / wat sy in weghe van danckbaerheyt, booz alle de weldadig-
 heyt des Heeren/ den Heere te vergelden hebben; ende hoe sy hare
 vreuchde/ ober den nieuwen segen Gods/ ons in de Brasiliën bewe-
 sen / te belcypden/ende te matighen hebben. 't Welck wy des te meer
 noodich achten te doen/ want wy inniers wel sekerlick vernomen
 hebben/dat op occasie van de vier-wercken der vreuchde, gemaect
 ober de victorie in Brasiliën verwozven/ in eene plaetse in onsen
 Lande/ namelick te Somelsdijck, verbrant is een schoone Kercke/
 met noch een groote menichte van schoone treffelike huysen daer
 toe. Sulcx laet de Heere ober eene plaetse geschieden/ op dat wy alle
 ghelijcke daer aen leerden/ dat de dertele vreuchde, het zaedt is van
 groot jammer, ende herten-leet. Ende aengesien dat oock sulcx ghe-
 schiet is/ter occasie van de verbloecte Kermisse, die jupst in die plaet-
 se/op dien dach der vieringhe/ oock viel; soo behoorde dat billicken
 alle plaetsen in onsen Lande te dienen/ tot een aen-porzende redene/
 om die verbloecte dagen Baalims/ geheel upt onsen Lande te ver-
 bannen; ende dat noch des te meer/want toch de Heere vele Steden
 in onsen Lande met den geestel der Pestilentie besoeckende/ de ghe-
 moederen des volcx nu wel geprepareert souden gebonden worden/
 om d'af-schaffinghe van dese schadelicke dagen / nu geernie booz al-
 toos in te willighen. Dese occasie souden billicken de Regenten der
 Steden / ende plaetsen/ niet verslupmen; waer toe hun het na-vol-
 ghende Tractaet noch een meerder spoze sal wesen moghen / soo ee-
 nige het selve slechts gelieven met aendacht/ende gheseggelickhepde
 t'over-lefen.

Da-

Dauids Danckbaerheyt,

VOOR

Gods weldadicheyt.

Voor-gheslekt uyt Psalm. 116. 12. 13. 14.

Hoe sal ick den Heere vergelden alle syne weldaden, die hy aen my doet? Ick wil den heylamen kelck nemen, ende des Heeren naem prediken. Ick wil myne gelofte den Heere betalen; voor alle synen volcke.

David een man nae Gods herte/ is alles seer hertelick betweeght/ over Gods weldadicheyt e' zijn waerig.

David heeft sich in het voor-gacnde deses Psalms opgeweckt tot ware danckbaerheyt, door het overlegghen/ende verhalen van alle het goede/dat de Heere hem gedaen hadde / hem verlossen de van de handen Sauls, ende hem settende op den thoon/ niet tegestaende syne menichvuldige swakheden / die hem dier weldaden onweerdich maecten: Ende daer op bzeekt hy uyt (als een die niet wel en wiste/hoe hy sich genoegh mochte aen Gode danckbaer thoonen) in dese woorden: Hoe sal ick den Heere vergelden alle syne weldaden die hy aen my doet? Ick wil den heylamen kelck nemen, en des Heeren naem prediken. Ick wil myne gelofte den Heere betalen, voor alle synen volcke.

Dit geldet ons oock / de Heere heeft groote ende vele weldaden

voor ons ghedaen / soo zijn wy nu oock / op het gevoelen van een sonderlinghe versche weldact Gods / ons in de Brasilien bewesen / hier by een gheromen / om den Heere daer over te dancken: Soo past dan oock desen text wel op onse tegenwoordighe ghelegenheyt; wy mogen oock nu wel ondersoeken de vzagen / hoe sullen wy den Heere dancken / voor alle de weldaden die hy aen ons doet? Wy moghen oock wel betweechlick betuyghen / Wy willen den heylamen kelck nemen / ende des Heeren name prediken; wy willen onse gheloften betalen voor alle synen volcke. Laet ons dan oock daer op met aendachtiger herten gaen letten.

Sommier. De beweginghe der danckbaerheyt in David, over het gevoelen van Gods weldadicheyt.

Deelen. 1. Een ondersoekinghe / wat hem in wege van danckbaerheyt mochte te doen staen. 11. Een betuyginghe / dat hy woude daer toe

Sijn exempel moeten wy alle geestelike oock in desen na volgen.

toe doen/ al wat hy doen conde.

Van d'onderfoeckinge Davids, wat hem in wege van danckbaerheyt mochte te doen staen.

Wat is begrepen in dese woozden vers. 12. Hoe sal ick den Heere verghelden alle syne weldaden? Of Wat sal ick den Heere verghelden voor alle syne weldaden over my? De woozden en zyn niet swaer/ maer wy moetē de selve wat naerder gaen ondersoeken. Twee dingen gheeft hier David wel sonderlinghe te verstaen/ met dese onderfoeckinghe: Eerst/ dat Godt de Heere een vergheldinghe verwachtē/ te de/ over alle de weldaden/ die de Heere aen hem gedaen hadde. Ten anderen/ dat het een sake was die seer veel in hadde/ sich selven ghenoechsaem danckbaer te thoonen/ over alle het goede/ dat de Heere hem ghebaēn hadde.

Wat aengaet het eerste/ als David hier dus ondersoekende vraeght/ Wat sal ick den Heere verghelden voor alle syne weldaden over my? soo gheeft hy immers daer mede te volle ghenoech te verstaen/ dat jae de Heere Godt/ een vergheldinghe verwacht vooz zyne weldaden; want ware het anders/ David die een man na Gods herte was/ en soude hier over soo niet becommert geweest zyn. Dit blijkt noch voozder over al upt de 13. schryft. Doet de Heere aen onse eerste vooz anders groote dingen/ maect hyse gantsch vooztreffeliche schepselen/ begaest niet verstant ende wille/ set hyse tot Heeren over alle de schepselen van dese nederste wees-

reit/ gheeft hy hem het Paradijs tot een wooninghe; soo verepscht hy oock wederomme de vergeldinghe der danckbaerheyt van hem/ in de gehoozsaemheyt van zyne gheboden/ ende dat so gestrengelich/ dat hy de doot hun drepghit/ soo sy lieben daer over in ghebeke vielen/ Gen. 2. 16. 17. Soo desgelijc/ gheeft de Heere Christus/ eenighe zyner dienst-knechten/ een talent/ ofte twee/ ofte vyve/ Matth. 25. 14. &c. geeft hy pēmant thien ponden/ Luc. 19. vers. 12. &c. ja gheeft hy ons slechts een ooghe/ tonghe/ ofte mond/ hy verwacht dat wy die tot zynen dienst wel souden aen-legghen; ende na dat hy aen pēmandt veel ghegeven heeft/ daer na wilt hy oock veel van de selve epfchen/ Luc. 12. 48. Hier toe dienen oock alle die verwyrtighen der ondankbaerheyt. siet Gen. 32. vers. 5. &c. 2 Sam. 12. vers. 7. &c. 1 Con. 13. vers. 7. &c. 2 Chron. 32. 25. Hos. 13. 4. 5. 6. ende in ontalliche plaetsen meer. Ja alle d'opwekkingen tot danckbaerheyt zyn hier op ghesondeert/ Gen. 10. 12. &c. ende alle de berminthgen/ dat wy ons souden draegen weerdich den Evangello, Phil. 1. 27. weerdich de ghenade die de Heere aen ons bewesen heeft. Jae Godt de Heere doet hier eveleens met ons/ ghelijc een Acker-man met zynen acker/ als die beploeght ende besaēpt is/ soo verwacht hy vūchten daer van; soo dat Gods weldadichheyt aen ons bewesen/ aen ons moet zyn als het zaet der warer danckbaerheyt.

Reden. Sulcx is immers oock gantsch billick/ datmen goet met goet

Ede daer toe moeten wy vooz al bedencken/ dat waer Godt de Heere eenighe weldadichheyt bewijst/ daer verwacht hy de vergeldinghe der danckbaerheyt.

goet verghelpe / sulcken mate mete
als ons wozt toe-gemeten / Matth.
7.2. Jae wy Christenen zyn ver-
plicht / het quaet met goet t'over-
winnen, Rom. 12.22. hoe veel meer
het goede met goet te verghelden/
Matth. 5.44.45.46. Soo doet ons
oock de Heere eyghentlick daerom
wel / om dat wy sonden leeren wel
doen. Woot toch wat de Psalmist
daer toe seyt / recht wel passende op
den teghenwoozdighen segghen / die
Godt ons oock in Brasiliën on-
der de Heydenen ghegheven heeft ;
Hy voerde (seydt hy) syn volck uyt
met vreuchden, ende syn uytvercore-
ne met herten-lust : Ende gaf hen de
landen der Heydenen, dat sy de goe-
den der volcken in-namen; op dat sy
houden soude syne rechten, ende syne
wetten bewaren. Haleluia. Psal. 105.
43.44.45. Het is oock de schuldige
plicht van Gods kinderen / so wat
heerlicke denckden sy in den Heere
haren Godt sien / dat sy de selve na
volgen / ende die oock in haer leven
uyt-drucken / ende dien volghende
oock de dencht syner weldadicheyt;
voornemelick als sy selve die zyn/
ontrent de welke die gheoeffent
wozdt / Matth. 5.45. soo het heden
aen den dach met ons staet.

Op-weckinge. Dat wy dan alle
ghelycke onse rekeninghe hier op
maken / ende ter degge bedencken/
dat jae hoe veel te meer weldaden
wy van Gode ontfangen / hoe veel
te meer danckbaerhepdt wy Gode
bewysen moeten : Siet Godt de
Heere hout daer rekeninghe van ;
soo dat wy sulcx versumpende / het
ten lesten daer op soude upt-comen
met ons / ghelyck daer gheschreven
staet / soo veel als sy haer selven ver-

heerlick hebben, ende weeldich ghe-
weest zyn, so veel pijnen ende droef-
heyt geeft haer, Apoc. 18.7. gelyck
wy dat oock dadelick soo sien ghe-
beuren / in den Rycke vzecke / Luc.
16.25.

Och ! dat hier op toch letten alle
die menschen / die soo vele / ende soo
menige weldaden Gods verswel-
gen / sonder eens na den Heere om-
me te sien ; die dagelick soo cierlick
gekleedt gaen / soo lekkerlick leven/
ende doch soo wepnuich bedencken
Gode te verghelden / het goede dat
hy hun ghedaen heeft ; dienen hent
min dan de geringste in den lande;
deser rekeninghe sal hooghe ryssen
ten uptersten daghe. Ende wel
sonderlinge moeten hier op lettten/
die daer Gods ghenade misbruyt-
ken tot wulpsicheyt / die daer sich
beginnen met Hiskia te verheffen,
op den voorszoot die de Heere hun
greet / ende het upt te ppaelen in alle
dertelhepdt / daerom den toorn des
Heeren over hem, ende gantsch Iuda,
ende Ierusalem quam, 2 Chron. 32.
25.26. Gewisselick dese vergelden
quaet voor goet, daerom en sal oock
het quade van haren huys niet af-lat-
ten, Psal. 17.13. wanneer de Heere
ter straffe eens sal beginnen te co-
men.

Du dit gelbet noch int bysonder
te deser tydt / allen den genen / wel-
ke daer upt-treckende op groote
reysen / ende siende Gods wonder-
werken op de groote wateren / ja
hebbende bevonden Gods groote
bziendelicheyt in het beleppen van
hare reyse / in het voorszoodich upt-
voeren van hare projecten / weten
ebenwel nauwelick van andere
danckbaerhepdt aen Gode te bewij-

In sulcken
hoegen / dat
hoe meer
der welba-
den hy doet
aen ons /
hoe meer
der danck-
baerhepdt
hy ver-
wacht van
ons.

fen/dan soo een mager Godt zy geloofte uyt te spreken; ende breken dan boozts uyt in allerley dertelheyt/ende ongeregeltheyt/ stellen de het op een dzinckē/ en een swelghen/ vervullende dan de herbergen/ ende onkupsche hupfen/ ende gevende sich over tot allerley wel lusten des vleeschē/ die sy behoorden dooz dese booznoemde weldaden des Heeren/in wege van danckbaerhejdt des te meer te teinmen. Ghewisselick dit terghet d'ooghen der Goddelicker Majestejt / dit maect dat vele onhepen dickwils noch daer na over de sulcke/ ende over alle hare saecken/ op-breken/ daer dooz somtijdts de ghehoopte boozdeelen in een windt vergaen. Hier op moet dan oock gelet worden nu ter deser tijt/ daer moet ja alle meughelicke omdre gheschaft worden/ dat sulcx gebetert worde.

Ja dese Heere gheldest oock ons gantsche Landt; de Heere onse Godt heeft soo heerliche dinghen booz ons ghedaen/ dat de weerelt daer over verbaest staet. Men seyd nu oock van ons onder de Heydenen, de Heere heeft groote dinghen voor dese lieden ghedaen, Psal. 126. 2. 3. booz dese Hollanders/ booz dese Zeenwen/ booz dese Nederlanders. Want ghewisselick/dat onse Wote onghescent ter bestemder plaetse ende Wape gecomen is/dat wint ende weer him gedient heeft/ dat sy soo geluchelick gearriveert zyn; dat de vyanden een vertsaget herte/ ende de onse groote couragie ende goet belept ghehabt hebben; wie heeft sulcx gedaen/anders dan Godt de Heere? Ja dat onse ghehele Staet noch bevesticht is/ dat

onse vyanden tot noch toe ons niet over-mocht en hebben/ Psal. 129. 1. 2. ende of sy schoon ons dagelick noch stooten/dat wy vallen mochten/ dat wy evenwel noch staende blijven; wie doet sulcx dan de Heere onse Godt? welcke of sy ons schoon nu ende dan wel castijt, ons evenwel niet en gheeft in de doot, Psal. 118. 8. Het is ja ghewisselick de Heere onse Godt/ die alle onse wercken dus geluckelicken voor ons uyt-wercke, Esa. 26. 12.

Bedencken wy dan oock niet ons selven daer over behooslichen danckbaer te thoonen/ende den tijt onser besoeckinghe noch in tijdt maer te nemen/ soo sullen wy ghewisselick in den dach der rhuyssoeckinghe, dies te swaerder gheplaecht moeten worden; ende dese weldadicheyt des Heeren/sal sterck gebonden worden te dienen/ tot de vervullinghe van de mate zynner lanckmoedicheyde, om ons daer na des te overbloediger/de volle mate zynner grimmicheyt over ons uyt te gieten. Soo en moeten wy dan oock soo dwaes niet wesen/ als te denken/om dat de Heere ons noch wel doet, dat daerom ons doen hem wel behaeght; maer wy moeten het liever daer booz houden/ dat de Heere onse Godt/ gheldest nu noch dese repse met ons/ ghelyck een Schult-heere/ welcke een quaden schuldenaer vele geleent hebbende/ den selven wel somtijdts noch wat leent/ op hope dat de schuldenaer daer mede noch zyne skaet mochte comen op-helpen/ende hem soo ten lesten noch te volle alle zijne vorige schulden oock betalen; soo is oock de Heere noch lanckmoedich over ons/

ong/ende gheeft ons noch desen segghen / ende dit respijt / op dat wy alle zyne boozighe weldaden oock gedenckende / ons nu noch ten lesten soudén gaen vercloecken / om behoorlicke danckbaerhepdt daer booz te bewysen ; 't welcke d'eenighe betalinge is die wy booz zyne weldaden doen comen.

Op dat wy dan oock ons selven rechtschapen danckbaer mochten toonen aen Gode booz alle het goede hy ons gedaen heeft : soo moeten wy dese drie dingē daer toe betrachten :

Om dan ons oock in desen wel te ghyten / so moeten wy daer over dese drie dinghen sonderlinghe betrachten : 1. Dat wy bysondere kennisse nemen van alle de weldaden die de Heere ons bewesen heeft. Ten 2. dat wy naerder int bysonder gaen vernemen / wat vergheldinge wy Gode daer vooren schuldich zyn. Ten 3. dat wy ons selven dan oock gaen aen-pozzen / ende vercloecken / om die oock na te comen.

I. Wy moeten bysondere kennisse nemen van alle de weldaden die de Heere ons bewesen heeft.

1. Wy moeten bysondere kennisse nemen van alle de weldaden die de Heere aen ons bewesen heeft.

Wat aengaet het eerste / wy moeten als boeck daer van houden / wy moeten Cataloguen maecten / ghelijck van onse misdaden teghen Gode, soo oock van Gods weldaden over ons. Nu het ware onepndich die alle op te rekenen ; soo vele leden des lichaems / soo vele crachten der ziele / als wy hebben / soo vele weldaden Gods hebben wy booz de scheppinghe ; jaē soo vele dyspent weldaden Gods hebben wy booz d'onderhoudinge, over elck een van dien ; ghelijckse dan dyspentberlepinghemacken alle ghelijcke onderwoopen zyn. Soo vele dagen als daer in een jaer zyn / soo vele uren als daer in een dach zyn / ja soo

vele minuten als daer in al ons leven zyn / soo vele weldaden hebben wy sneedts / ende geduerichlick van Gode ontfangen / diens snuyven dat in onse neuse is , Job. 27. 3. Soo dat / so dickwils als wy onsen aefsem trecken / wy als een nieuwe ende versche weldaet van Godt ontfanghen. Ja besiet al wat goets wy hebben over ons eyghen persoon int bysonder / over d'onse / ofte over het geheele Landt / dat / en alle dat heeft ons de Heere ghegeven ; want wy en hebben niet van ons selven / niet dat wy werdich zyn / soo is het dan al de weldaet Gods / dat wy hebben.

1. Is het niet een groote weldaet Gods / dat hy ons menschen gemaeckt heeft / begaest met reden ende verstant ; dat hy ons heeft laten op-wassen (want tot sulcke spraken wy hier) tot dat wy het ghebruyck onses verstants hebben begonnen te cryghen / dat wy conuenen aen-mercken de creatueren Gods / ende vermercken / dat de selve ons ten gerieue staen ? Sonne / mane / sterren / vier / water / vogelen des hemels / visschen der zee / dieren des velds / ende alle vruchten / hemel ende aerde / ende al ; als oft het al booz ons geschapen ware ! 2. Hoe groot is oock de weldaet Gods / dat hy ons geeft te leven in soo vollen Landt / als onse werelde Dader-landt is / wel booz sien van alle nootdrufticheiden des lichaems / 't welcke ja bloept als met melck ende honich ; 't welcke als verbult is / met alle de costelicheiden / en delicateffen van de gantsche wijde werelt ; van Oosten / van Westen / van Zuden / ende

Int bysonder aen ons ende d'onse

van Hoozen? daer de geringste/ ende die hy den armen leven/ noch dickwils beter broodt ende suppel eten/ dan treffelike lieden in andere Landen? 3. Maer hoe veel grooter is noch de weldaet Gods/ dat hy ons gheeft te leven in een Landt/daer het licht des Evangeliums schijnt; in een Landt/waer wy alle goede middelen van opbringinge hebben/ niet allene na den lichame/maer oock na de ziele? Wat steken hier al weldaden in? Is het H. woordt Gods yet wat weert; is den H. Doop der Christenen yet wat te achten; is het H. Avontmael des Heeren een costelike sake/ ende de Predicatie des woorts Gods een wenschelike dingh; is oock de Kercke Gods het schoonste dat de weerelt heeft; ja is waerlicken de Heere Jesus Christus/ de Salichmaker des weerelts/ weer weert dan de gantsche weerelt; soo heeft ghewisselich de Heere Godt groote dinghen vooz ons ghedaen in onsen lande; want hy heeft ons dit alles ter handt gestelt/ wy genieten dit alles in grooten overbloed; doen wy het niet/het is onse schuld. 4. Hoe groot is dan noch vorder de weldaet Gods/dat hy ons dit goede Landt noch soo gheduerlich bewaert/ tegen soo grooten geweld der vyanden? Wat steken hier oock al weldaden in? Dat wy nu niet en speken van onse eerste verlossinge upt het jock des Spaenjaerts, en des Antichrists, noch van oude verlossinghen over Vliasinghen, den Briel, Leyden, ende andersins bewesen; noch van de verwoulinghe der Spaenschervloete in het jaer 1588; noch van de

victorie in Vlaenderen in het jaer 1600; noch van d'upreddinge upt d'over-groote swaricheden/ daer in onse misverstanden ons ghebracht hadden/ ghebuerende onse Treves; zyn niet de weldaden Gods/bewesen in onse bewaringe sedert den upt-ganck van de Treves, uptter-maten groot/ende oock seer vele gewerst? Hoe groot is zijne genade gheweest in het bewaren van Slups/ van Werdijck/ van Berghen? in het ondecken van de schadelike Conspiratie? en noch de leste winter/in de drie verlossinghe/van hongers-noot/van watersnoot/van vyants noodt/daer van wy in het voozighe Tractaet ghesproken hebben? En nu noch dese Sommer/ in dien dat de Heere noch al is upt getoghen met ons/ ende heeft oock noch dese Sommer/ immers tot dese tydt toe/ ghebzoken den moedigen loop onser vyanden/ de welke over-laden zynde met victorien/ in andere Landen behaelt/ hebben hier haer hoozen soo gestooten/ dat die deelsins zyn verbrooken. 5. Hoe groot is oock de weldaet Gods/dat hy ons noch vorder soo seggent/ in Oosten ende Westen/ ende ons nu van nienwex noch laet verhooren so goeden succes/te boven gaende het verwachten der verstandichste over dese saken/in Braslien? daer wy allesins dooz onse sware verwerde sonden/ niet dan swaricheyt/ende verweringhe verdien en hadden.

Groot is dan allenthalven/ iae gantsch seer groot/ is Gods weldadicheydt t'onswaerts. Voozwaer als wy het al wel overlegghen/ het staet te besien/of opt het volck

Int ghes
meyn aen
ons gantsche
Landt.

volck Israels, in soo rozen tijt/ende binnen soo wepnich jaren/soo vele/soo groote / ende soo wonderbaerliche betwaernissen / overwinnighen/ victozien/verlossingen/ ende weldaden van Godt ontfanghen heeft / als ons gheschiedt is / dese vyftich of tseftich jaren. Dit verbint ons dan allenthalven grootelicx/tot de vergeldinghe der danckbaerheyt. Ende of schoon de domme menschen/wepnich plegghen weecht te zijn / dooz de ghemeene weldaden over ons gantsche lant/ als sy niet int bysonder en gheboelen/ dat daer vā wat in haer keucken comt ; soo weten evenwel alle verstandighe/dat de gemeyne weldaden over het gantsche lant/daer in wy woonen / ghewisselick veel ghemaect int bysonder oock aenbrengen in voort-ganck van tijde/aen alle in-gesetene der selver Landen.

- 2 Wy moeten int bysonder gaen vernemen wat vergeldinge wy Gode voor alle syne weldaden schuldich zyn.

Wat aen-gaet het tweede/ dus goede/ ende bysonder kennisse ghe-nomen hebbende/ van de weldade/ die de Heere ons bewesen heeft; soo moeten wy oock gaen overstaen/ ende insien/ wat vergeldinghe wy Gode daer vooz schuldich zyn; nu daer toe weten wy int gemeyn/dat alle de vergeldinghe/ die wy Gode doen commen/vooz het goede dat hy ons doet/bestaet in de plicht der danckbaerheyt. Maer nu op dat wy mochten aen Gode behoorlicke vergeldinghe der danckbaerheyt doen / vooz alle zijne welda-

dichept t'onfwaerts / soo moeten wy met ons herte, met onse mont, ende met ons gantsche leven, den Heere onsen Godt danckbaerheyt bewysen.

Wat aengaet ons herte, de Heere onse God daer mede wy te doen hebben / die siet altyt op het herte/ 1 Sam. 16. 8. ende met wat herte wy zijne dinghen doen; daer op moeten wy dan oock sien / en dat voozsecker/ ende ghewis houden/ dat ten sy sake dat wy een danckbaer herte hebben / wy en sullen inder eenwichept de rechte vergeldinghe der danckbaerheyt, aen den Heere onsen Godt noyt bewysen connen; als daer questie is van danckbaerheyt te bewysen / soo spreckt de Heere vooz al/mijn kint geeft my u herte, Psob. 23. 26. Het rechtschapen herte, is jae het eenich werck-tuygh/ daer mede wy de vergeldinghe der danckbaerheyt allene connen wel uyt wercken / wy en connen niet met onse kelen / geen aengename Lof-sangen der danckbaerheyt Gode singhen/ ten sy dat ons herte / als het rechte Musicael instrument / daer mede dese melodie te maken is / in goeden thoon gestelt zy / al condon wy spreken met der Eng'helen tonghen / Gode lof-singhende / soo sonde het maer wesen/ als een clinckende belle in Godes ooren/ soo het niet uyt de diepte cernes welgestelden hertes en quame. Wy en connen ook niet onsen hande/ ofte gantsche leven geen rechtschapen bewijs der danckbaerheyt uyt wercken / ten sy dat onse hande te werckie gestelt worden / van een danckbaer herte. Ende als wy dan oock onse dinghen aen Gode

heyt te bewysen vooz zijne weldadichepde

f. Met ons herte.

21. Wy moeten naerder int bysonder gaen vernemen/ wat vergeldinghe wy Gode daer vooz alle zijne weldaden schuldich zyn.

Ende daer toe moeten wy weten dat wy schuldich zijn Gode danckbaer-

doen met een danckbaer herte, al is het dan maer een gheringh/ ende slecht werck dat wy doen/so wert het heerlich/ende costelick in Gods ooghen; het danckbaer herte maecht/ dat een paer toytel-dup-ben/ die Maria offerde/ Luc. 2.24. alsoo diere ende weert waren in Godes ooghen/ als een Lam/ oft Osse die hoornen en clauwen heeft, Psal. 69. vers. 23.

En een danckbaer herte, is een sulcken herte/als David hier ver-thoont; dat namelijk slechts begheerich is te weten/ wat het doen moet/ om den Heere zijnen Godt recht te vergheiden/ alle zijne weldaden; als oock te volle gheresolveert is/ sich dan oock in aller oprechticheit daer naer te schicken/ ende dat te betrachten. Siet Psal. 119. doozgaens hene. So is oock nu onses herten wensch gantsch seer/ dat toch elck eene van ons/ die wy nu begheerich zijn ons selven aen Gode danckbaer te thoonen/ oock vooz dese versche welbaet Godes/ ons in Brasilien bewesen; jimmers toch mochten tot het overleggen van alle het nabolgende/ toehzengen dus danigen danckbaren herte als David hadde; een herte begheerich om te vernemen/ wat wy Gode al schuldich zijn te vergheiden in weghe van danckbaerheyt; ende een resolute herte om dat selve oock trouwelick te betrachten/ dan weten wy wel dat alle het nabolghende groote cracht sal doen aen ons herte, ende groote vrucht gheven in ons leven vooz Godes ghenadighen seggen; die gantsch geerne seggent een danckpaer herte/ 2 Chron. 16.9.

Wat aen-gaet onse mondt, ende tonghe, daer mede moeten wy ons oock danckbaer thoonen aen Gode; onse tonghe, is onse eere, Psal. 30.13. So moete wy ooc daer mede Godes eere verbzeppen/ende zijne deuchden vercondigē aen elck een/ ende uyt eē affectueuse roere onses herten bemeechliken vertellen aen eenen peggelijcken/ wat al goets de Heere ons ghedaen heeft. Zijne verhoogingen, moeten in onse kele wesen, Psal. 199. vers. 7. ende daer en moet wy ons gheen stil-swijgen zijn; als wy jaē zijne milde handt ober ons opent in wel doen, soo moeten wy oock onse monden openen in wel-spreken, in lof en danck/ soo dede David; Comt (seydt hy) ende ick sal u vertellen wat de Heere aen mijn ziele ghedaen heeft, Psal. 66. vers. 16. Soo seyt oock Christus/ berepsschende danckbaerheyt van dien/ die hy gheholpen hadde/ Gaet henen in u huys tot de uwe, ende bootschap hen; hoe groote dingen de Heere gedaen heeft, ende hoe hy uwer ontfermt heeft, Mat. 5.19. Ghewisselick/ de Heere heeft veel beter ghevalen/ in d'offeringhe van de Calveren onser lippen; dan in de opofferinge vande lippen der Calveren/ Jos. 14. vers. 3. Verhalben uyt de volheyt onses danckbaeren hertes/ moet onse mondt spreken/ bepde tot God/ in onse ghebeden/ ende tot de menschen/ in onse t'samen sprekingshe/ van alle het goede dat hy ons gedaen heeft. De veelheyt/ de grootheyt/ de costelicheyt van Godes weldaden. moeten wy dichtwils/ ende gheerne vertellen/ ende wat profijt wy daer uyt te trecken hebben veel aen wyzen/ tot

ij. Met onse mondt ende tonghe.

tot grootmakinge Gods/ ende tot opwekkinghe onses naesten/ dat die oock onsen goeden Godt daer over wouden loben/ ende prijzen; want toch sulcx alles weynich genoech is voor de groote weldaden onses grooten Godts. Ende hier toe is ghewisselick de tonghe seer dienstich/ een mensche alleene bangt somtijts aen God te prijzen/ ende maect alle het gheselschap oock daer toe gaende/ dit en mach dan niet versumpmt worden; ende moet wel sonderlinghe betracht worden in die maeltijden der danckbaerheyt/ die nu na de occasie van Godts weldadicheyt over ons mochten gehouden worden. Elc een moet daer/ ende elders/ gerner aenvangen te spreken van God/ en syn heylighe dinghen; elck eene moet oock toesien/ dat soo daer nu noch erghens een soo verbloecte tonghe mocht gebonden worden/ in eenighe maeltijt oft gheselschap/ welke aangesteken zynde van de helle/ soude dozven bestaen verrotte redenen/ ende ongheschickte ppropoosten in een vleeschelike weelderige dertelheyt upt te walghen/ welck slechts dienen tot onteeringhe van den naem Gods/ ende tot terginge zijner Goddelicker Majesteit; dat strack een beter tonge van den H. Gheest ghevoert/ die stoute tonghe bestraffe/ en die verbloecte mont/ welke Godts gesegghende werck/ ons noch soude moghen heeren tot een bloeck/ beschame. Dit sal oock geschieden/ so wy dat voorszgelde danckbaer herte hebben; & welck nu vernomen hebben dat Godt verespcht in wege van danckbaerheyt/ oock resoluut is/ om sulcx

troutwelick te betrachten.

Wat aen-gaet ons gantsche le- lij. Met ons gantsche le-
ben ende be-
ven; dat moet oock spreken/ ende allesins verthoonen/ in wat een hooghe achttinghe/ ende groote estyme/ dat onse groote God by ons is/ voor alle het goede dat hy ons gedaen heeft; het leven onser rechtschapen danckbaerheyt, is geleghen in een Godsalich leven. Het wert van Iohannes de Dooper ghesepdt/ dat hy was een stemme des roependen in de woestijne, Johan. 1. 23. zijn gantsch leven/ handel/ wandel/ doen/ ende bedyft/ was als ee stemme/ upt-roepende de heerlichheyt Gods/ ende Christi/ ende de nootwendicheyt der bekeeringhe tot Godt/ ende des gheloofs in Christum. Eten so moeten wy het oock sien te maken/ souden wy ons rechtschapen danckbaer thoonen aen Gode; anders so ware alle de reste maer ghebeynsheyt. Want ghewisselick het nieuwe liet der dancksegginghe/ bevalt alleene wel den mont des nieuwen mensches. Nu de vergeldinge der danckbaerheyt in den treyn onses levens/ is sonderlinghe ghelegen in dese dingen:

Erst int ghemeyn/ dat wy onse talenten/ die wy ontfanghen hebben/ groot of cleene/ vele of weynige/ sien aen te leggen tot de meeste eere Gods/ ende stichtinge van zijn volck/ winninghe van zielen/ daer toe betrachtende troutwe te wesen/ elck in onse bedieninge/ die ons betrouwt is. Ten anderen int bysonder/ dat wy op elck een der geboden Gods letten/ ende gelijk alle Gods weldaden op ons zyn, soo hier David spreekt/ dat wy soo oock laten alle Gods gheboden over

Verrijghden
de al wat
Godt mis-
haecht/ die
van ons
weert al
wat ons
mishaecht.

ons wesen. Alsoo

1. Dat wy ons geenfins ineenighe sonde toe en geven; wat wy weten dat Godt mishaecht, dat ons dat oock mishaeghe, dat wy dat teghen gaen. Weert Godt de Heere van ons in onderdiende weldadicheyt/wat ons mishaeght, ende sulcken wy niet van vooz zynen oogen weeren wat hem mishaeght? Wat conde het den Israeliten helpen/ dat sy de beesten bonden aen de hoozen des Altaers/ in wege van danckbaerheyt / soo langhe als sy haer eyghen boose lusten ongebonden lieten? wat conde het hun vromen / dat sy het vee slachteden in hare danck-offeren / soo lange als sy hare beestelike lusten lieten leben? Wat sal het ons oock comen vromen / dat wy onse lichamelike byanden overwinnen / soo wy selve van onse gheestelike byanden overwonnen worden? Wat sal het ons helpen/dat wy onser byanden habenen ende steden in nemen / soo wy laten den Duyvel onse eyghen herten ende zielen in-nemen? Wat troost comen wy oock hebben/dat wy onse byanden uproepen / soo wy onse sonden niet upt en roepen? Soo en is oock de Heere onse Godt soo seer niet vermaecht met het slachten onser/ende zynen byandē/ als wel met het slachten onser sonden in weghe van danckbaerheyt.

Hier moet dan nu af-ghekeurt worden alle geyle vertelheyt/lichtbeerdicheyt / gulsicheyt / dzoncke dzincken in onse bethooningen der vzeuchde/die wy doen oock ter orcasie van dese versche weldaet Gods ons in Brasilien bewesen; ja selve dat heplooz Santee dzinc-

ken/welcke soo groote aen-sepdinghe is tot onmaricheyt; dat stoutmoedich roemen van wat wy nu noch vorder meppen te gaen uyt-richten; want sulcx alles is quact/misshaeght Godt / ende soude ghe-reedt zyne Goddelicke Majesteit alsoo moghen terghen / dat hy ons dese gantsche sake noch in d'eerste beginselen vooz zynen toozn / gheheel soude gaen verwerren ende verderben; soo dat / waer nu onse mont vol lacchens, ende onse tonghe vol vrolickē sangs is, om dat de Heere oock groote dinghen voor ons onder de Heydenen gedaen heeft. Psal. 126. 2. daer soude eer langhe onse mont mogen wesen vol sehzens / ende onse ooghen vol tranen / om dat wy soo groote sonden ghedaen hadden / ende ons soo dwaeslick soo groote plaghen verwecht hadden/vooz onse lichtbeerdicheyt ende hoorchmoedicheyt.

2. Dat wy allesins betrachten/ al wat den Heere wel bevalt. Doet de Heere wat ons wel bevalt/ende sullen wy niet wederom doen/wat hem wel bevalt? Elck een en conde niet onder de Wet/ vele dupsenden schapen ende ossen offeren in wege van danckbaerheyt/soo Salomon eens dede/ 1 Con. 8. 63. maer soo wie slechts van herten betracht Gods heplige ozdomantien alle/ die doet meer / dan of hy Gode of ferde heele stroomen olye, ofte duy-senden rammen, Mich. 6. vers. 7. Willen wy ons van rechtshapen danckbaer thoonen aen Gode/ soo moeten wy ons vercloecken tot alle goede wercken / wy moeten sien dat wy daer in groepen ende toenemen; want met sulcke offerhan-

Betrach-
tende al
wat Gode
bevalt/die
vooz ons
doet wat
ons wel
bevalt.

den behaecht-men Gode beter/dan met een osse die hoornen ende clauwen heeft, Psal. 69. 23. Dat wy dan oock nu in wege van danckbaerhepdt / vooz dese nieuwe ende versche welbaet Gods / daer mede hy ons als een nieuwe weerelt heeft gaen openen/ onse herten oock sien te verwyden tot Godt/ die nu langhe tot den Heere onsen Godt seer benauwt ghesceest zijn. Dat wy ja ons gaen vercloecken/meer dan opt te voozen/ in heplige maticheyt in onse spijsse ende d'anchmaeltyden/cleedingen/ in alle onse aerdsche begeerten / bedyff / ende besougen / siende hoe vaderlick de Heere selve vooz ons comt sozgen; dat wy gaen oeffenen rechrveerdicheyt, dat wy geerne de saecken der weduwen ende weesen / ende der hulpeloose / aen nemen / hun vooz staen tegen die hun d'ucken/bermerckende hoe ghenadelick de Heere ons noch vooz staet teghen die ghene die ons willen d'ucken; dat wy oock boven al elck na ons vermoghen ons der Godsalicheyt bevlitigen / ende de heplige Godsdiensten sien te hanthaben ende te voozderen waer wy comen ofte moghen / siende hoe dat de Heere ons daer toe nu noch van nieuws een wyde deure gaet openen / ons daer toe als een gheheele nieuwe weerelt open doende / op dat wy immers toch oock onse herten sonden verwyden / om met allen pber de voozt-plantinge zijner hepliger Godsdiensten te gaen betrachten berde ende nae/ beyde by die ghene die na by zijn / ende by die gene die noch verre zijn / upt die twee een makende.

3. Wy moeten dus vernomé hebbende wat vergeldinge wy Gode schuldich zyn voor syne weldaden, ons selven oock daer toe gaen bewercken, om sulcx alles in weghe van danckbaerhepdt geerne na te comen.

Ten derden / dus naerder vernomen hebbende/ wat vergeldinge wy Gode schuldich zyn vooz zyne weldaden/soo moeten wy sien ons selven oock te gaen aen-pozren/ende bewercken / om die oock geerne na te comen/ met herte/monit/ende leven; wy moeten jae ons selven daer toe sonderlinghe op-wecken/ende d'ichwils segghen met David tot ons herte/ende ziele; Looft den Heere myn ziele, ende alles wat in my is synen heylighen name; looft den Heere myn ziele, ende vergheet niet wat hy my goets gedaen heeft, Psal. 103. 1. 2. Nu hier toe is sonderlinghe dienstich

Eerst / dat wy ons selven ghe-wennen/ by occasie van d'erne ofte d'andere nieuwe/versche/ende bysondere welbaet die de Heere ons doet/ te gaen herdenken/ en danckbaerlick op-halen alle d'andere bysondere weldaden / die de Heere ons wel opt ghedaen heeft. Dit was Davids p'actijcke / soo wy hier sien moghen; de Heere hadde hem dese bysondere welbaet ghedaen/dat hy hem verlost hadde upt doots nootd / daer op neemt David occasie om te herdenken alle Gods weldaden / ende vrascht/ Hoe sal ick den Heere vergelden voor alle syn weldaden over my? Ende David onghertwijfelt dede aldus/ want hy namelick onderbonden hadde/

111. Wy moet e/ver nommen het beyde was bergeldinge wy vooz de vooz alle zyne weldaden schuldich zyn/ dan oock onse herten daer toe sien te bewercken/ om sulcx in weghe van danckbaerhepdt geerne na te comen: Ende daer toe moeten wy noch dese dingen betrachten:

1. Dat wy de voozlede weldaden herdencke/ ende danckbaerlick op halen.

hadde / dat sulcx het herte gantsch seer pleecht te verwormen tot meet herteliche danckbaerheyt. Het is oock licht te bevoeden: Wouden wy ons selven ghewennen telcken op occasie van een vernieuwe wel-daet/ oock d'oude te herdencken/onse herten souden worden als blamen viers / Psal. 104 .4. ende wy alle soude als Seraphims/ ofte als vierighe Engelen Gods/ beginnen te roepen: Heplich/ heplich/ heplich / Heere Godt almachtich/ d'aerde is uwer eere vol. Weden wy aldus; dat wy doxtich zynde/ ende een teughe dzinckens crygende / wouden bedencken hoe dickwils ende hoe menich-mael heeft wy oock de Heere ghedenckt/ als ick doxtich was / ende wat een verquickinge hebbe ick daer upt ghesoghen: hoe verdzietich soude oock mijn leven geweest zijn / hadde wy de Heere sulcx niet beschiet: Wouden wy ons ghewennen/ dat wy telcken als wy aen tafel gaen sitten / ofte nu versadicht zynde niet spijse ende dranck / die ons de Heere ghegheven heeft/ ons selven booz te stellen/ dat de Heere eben al ons leven lang/ alle daghe ons dus onderhouden/ gespijst/ ende gelaest heeft: soude het niet onse herten ontfleken tot een wackere betrachttinghe van alle de plichten der danckbaerheyt? Soo desghelycx/ verloft ons de Heere van eenighe siechte ofte quellinge/ dat wy dan wouden ghedencken/ of hy sulcx niet meer-mael aen ons ghedaen en heeft; ende dat wy dan alle die weldaden des Heeren/ wouden alsoo cortelick als in een bondelken te samen binde/ ende daer aen riec-

ken/ daer aen smaken/ hoe goedich de Heere is; soude ons dat niet gantsch seer aen porren tot een neerstighe betrachttinghe van alle de plichten der danckbaerheyt? Dat wy dan nu verhoozende/ soo goede ende ghewenschte tydinghe upt verre landen/ ende vernemende hoe wel de Heere by ons ghedaen heeft/ tegen onse bpanden/ die ons meynen soo qualick te doen; wy daer op occasie nemen / om te herdencken hoe dickwils/ hoe menich-mael / gheduerende onse dootvighhe oozloge/ de Heere onse goede Godt ons alsoo het hooft verheven heeft/ onse bpanden in d'achter-deelen gheslegghen heeft/ ende hun een ewighe schande aen-gehangen/ ende ons groote eere ende segen toe-gebracht heeft: Ende dat alles recht betracht/ sal ghewisselick onse andersins dootvighhe / ende trage herten/ gantsch seer aen-porren tot het trouwe na-comen/ van alle de booz verhandelde plichten der danckbaerheyt/ met herte/ mondt/ ende leven.

Ten tweeden/ dat wy de grootheit van Gods weldaden ter dege overwegghen / ende ons dickwils booz oogen stellen; welcke wel eenichsins bekend wozyt upt den eyghen aert ende natuer der weldaden/maer dan noch vorder upt dese vier alghemeyne op-merckingen: 1. Van wien die gegeven worden/ namelijk van de groote Godt; hy is het oock/ ende niemant anders/ die ons dese victorie in de Basiliën gegeven heeft; wy mogen oock by wel van dese victorie spreken/ ghelyck David sprack als hy de Philistijnen overwonnen hadde/ ende

2. Dat wy ons booz stellen de grootheit der weldaden die de Heere ons betwefen heeft.

ende segghen: De Heere heeft ons onse vyanden van malcanderen ghescheurt, ghelijck als hen de waceren van malcanderen scheuren, 2 Sam. 5. 20. Het is de Heere die het ghesdaen heeft/ hy ist ja die groote dinghen booz ons gedaen heeft onder de Heydenen. Nu het is secker/ selve een clepne gabe/ van eē groot Prince/ is grooetelick te achten; dat dan de groote Godt yet wat booz ons wil doen/ is een groote weldaet. 2. Men wien de weldaet gedaen is/ aen ons soo snoode onwaardighe menschen/ die ja rechtshet tegghen deel verdient hebben/ die ja dickwils ende menich-mael den Heere gantsch qualick vergolden hebben/booz alle het goede dat hy ons ghedaen heeft. Men ons heeft hy oock dese nieuwe weldaet gedaen/ ende ons noch verhoocht/ die wy alle wege verdient hadden vernedert te worden. Dat een misdadige/ die de doot verdient heeft/ niet alleene ghespaert/ maer noch verhoocht wort/ dat is een groote weldaet. Hier dienen wy dan onse misdaden te gaen stellen neffens Gods weldaden, ende diepelick te bedencken/ wat wy verdient hadden/ ende wat wy ontfangen hebben. Wy dienen te geheugen/ wat ons vertelt werdt/ hoe het d'onse daer al ghemaect hebben in veelderley sondicheyt; op dat wy immers te volle mochten overtuycht wesen/ dat niet onse verdiensten/ maer Gods genade ons dese overwinninge beschickt heeft. 3. Tot wat eynde dese weldaden gegeven worden/ namelick om ons aen Gods hant te doen gewinnen/ dat wy noch beter mochten ontfan-

ghen. Want siet dat is soo de wyse onses Gods/ wannecr hy ons eene weldaet begint te doen/ hy doet dat slechts om ons aen te locken/ dat wy der noch meer van hem begeeren soudē; hy wilt ons oock gheben/behoudens dat wy die eerste wel ghebruycken/ 2 Sam. 12. 8. Verhalven soo staet het daer alsoo met dese weldaet Gods/ die hy ons bewesen heeft in de Basiliën/ dat soo wy die wel ghebruycken/ soo wy trouwe syn in die eene Stadt/ hy wilter ons over thiene stellen; is dat te weynich/ hy wilt ons een geheele weerelt daer gaen openen; want de Heere onse groote Godt begint wel niet clepne dinghen/ maer hy heeft wat groots daer in booz/ oock ons ten goede/ als wy het wel waten aen te nemē. Denkt dan eens watte groote dingen dat de Heere nu int herte mach hebben om booz ons te doen/ daer hy nu (die ghewent is niet clepne dinghen te beginnen) soo groeten sake booz ons heeft gaen upt. wercken in die nieuwe weerelt ter eerster instantie. Ghewisselick wy moghen het by wel daer booz houden/ het is een seer groot goet dat de Heere aldaer booz ons bereydt/ soo wy het beyde daer/ ende hier te huys/ niet en verderben booz onse versmachte ondankbaerheyt/ en heylloose bertelheyt. Wel moghen wy dan segghen van dese sake/ gelyck de Propheet seyt van den overgebleven Druyf-tack, verderft die niet, want daer steeckt een segen in, Esa. 65. 8.

En derden/ wy dus rechte kennisse ghenomen hebbende/ van de grootheyt vā Gods weldadicheyt/ mochten

3. Dat wy daer booz ons herte tot geboelge bruyck de soeken te hertwaken.

moeten sien ons herte recht daer
 over te bewercken/tot een gheboe-
 len van dien/ ende wel sonderlinge
 tot een heplige vzeuchde/ ende gee-
 stelike blydschappe/ welke is de
 wackerste spoe om ons te doen
 loopen in de weghen des Heeren/
 (tot bewijs der warer danckbaer-
 heyt) die daer can upt-comen; daer
 en is niet/ niet/ dat het herte meer
 bequamelick roert/ende opent/ tot
 bewijs van ware danckbaerhepdt
 oock in woorden/ ende werken/
 dan een gheboelike vzeuchde/ ende
 heplighe blydschappe over de wel-
 dadicheit des Heere t'onfwaerts/
 daer in is onse geheele sterckte ge-
 legghen, Psal. 8. 11. om dit werck
 der danckbaerhepdt bequamelick
 upt te voeren/ Psal. 119. 32. ghe-
 lyck oock d'erbarentheyt sulcx on-
 wedersprekkelick leert/ oock selve in
 burgherlike danckbaerheyt. Nu
 de heplighe vzeuchde (ick segge de
 heplighe vzeuchde/ niet de wulpsi-
 ge ongeschichte lichtveerdicheyt).
 wert best verweckt/ so wy de booz-
 ghemelde dingen dickwils weder-
 om/ ende wederom aen ons herte
 legghen/ daer toe tijden ende ston-
 den upt-kiesende/ ende die oock
 houdende/ om die t'oberwegen/ om
 ja Gods vziendelicheit daer in te
 sien/ende te smaken; hier booz heeft
 David dickwils zyn herte tot
 groote gheboelike vzeuchde ver-
 weckt/ ende heeft oock dien vol-
 ghende des te meer bewijsen der
 danckbaerheyt treffelick boozt-ge-
 vzeucht.

Ten vierden/wy moeten poogen
 ende trachten/ telckē goede beslu-
 ten/ende nuttigheden upt de bekē-
 de groothet van Gods weldadig-

heyt t'onfwaerts te trekken/ be-
 denckende wat God de Heere daer
 in al booz heeft/ als hy ons wel
 doet/ende hoe hy ja verwacht/ dat
 wy wederom daer booz souden be-
 weecht worden tot wel doen/ Psal
 105. Ps. 42. 43. Het is een gantsch
 groote saecke/ wannert den Heere
 onsen grooten God ghelieft/ ons
 te gelycke met de weldaden die hy
 ons doet/ te gheben een wijs/ ende
 verstandich herre/ om te vermerc-
 ken/ niet alleene dat die weldaden
 van hem coomen/ maer oock tot
 wat eynde de selve weldaden/ ons
 van Gode vergont worden; dat
 wy ja oock connen coomen te sien/
 wat de Heere daer in booz heeft/
 als hy ons wel doet; ende wel son-
 derlinge dat hy daer in booz heeft
 onse herten met liefde/ende affectie
 aen hem te verbinden/ Acto. 14. 17.
 Hof. 11. 3. Wannet wy dat eens
 comen te sien/so worden wy won-
 derlick seer gaende ghenaeckt/om
 met alle onse crachten/ soo veel ons
 mogelijk is den Heere onsen God
 behoozlike danckbaerheyt daer
 booz te willen bewijsen; dan vzeect
 oock ons herte ghereet upt/ met
 David, in dese ondersoekende vza-
 ghe/ Wat sal ick den Heere vergel-
 den, voor alle zijne weldaden over
 my?

Ende siet dese dinghen alle/ende
 wat hier meer zyn/ staen ons neer-
 stelick te betrachten/ in weghe van
 danckbaerheyt/ om den Heere ee-
 nigher mate te vergelden/ alle zyn-
 ne weldaden over ons; Ende hoe
 veel te meer weldaden dat pēmant
 onder ons van Gode ontfanghen
 heeft/ hoe veel te meer de selve schul-
 dich is/ sich in desen allen neerstē-
 lick

dit moet
 ten betrach-
 ten byde

2. Dat wy
 ons gelven
 men goede
 besluppen
 te trekken
 upt Gods
 goede wel-
 daden.

lick te vercloecken.

Groote/

Dit geldet van den grooten/ ende Machtighen inden lande/ den Rycken/ den Doospoedighen wel sonderlinge/ gelyck dese meer dingen van Gode ontfangen hebben/ soo hebben sy meer stoffe/ om hare danckbaerheyt te bewyzen/ ende connen die meer uyt-spreyende maken; dat en moghen sy dan oock niet verſupmen/ maer moeten jaegheerne (ſoo Salomon vereyft) den Heere eeren van hare goeden, ende van die eerſtelingen alles hares incommens, Job. 3. 9. Verhalven ſoo moeten oock de groote/ende machtighe boven alle andere perſoonen/ hare danckbaerheyt oock hier in bewyzen/ dat sy het recht der kercke voosſtaen/ de goede oorde hantſhaven tot de beſte ſichſinghe/ alle diſordezen ſien te weeren van hare hupen/ paleysen/ſtraten/die Godt miſſaghghen/ dat sy het quaet verbyyden met haren oogen/ dat sy de goede aentrecken/ de boose beſchamen/ den benaerden/ende verbyzuchten verlichten/ eenighe quytſcheldinghe van ſchulden uyt haer eygghen vermogghen bypelicken doen; gheben aelmoeſſen aen den armen/ Eſa. 58. 6. &c. Hier doet God gelyck de Machtighe/hebben sy ons yet goets gedaen/ſy en nemen geen vergheidinghe/ maer verwachten dat hare dienſtknechten/ ende die hun toe behoorden/ erkent ſouden worden; dit moeten de Groote ooc bedencken/ dat God tot hun doet. So moeten sy dan den armen/dien de Heere Chriſtus in zyn plaetſe ghelaten heeft/ Matth. 26. 11. ſien wel te doen.

Ende klep
me.

Maer de minſte/en mogen oock

niet ſille ſitten/ al en connen sy ſoo veel niet doen/ als de Groote; de Heere neemt aen in de Danckoffen/ oock de wyſkens ende niet alleene de Mannekens/ Lev. 31. En oock de ſulcke/ hebben dickwils het meeſte deel in de geesteliche dingghen/ oft connen het gheerighen/ hoe grooten ſtoffe der danckbaerheyt is dan hier? Jae is dat niet de waarheyt/ als men daer op ter dege let dat de ghemeynſte dingen/ daer in oock de gherijngheſte, ende de ſlechſte inden lande/ haer deel hebben/verde de beſte zyn; het licht der Sonne hoe coſtelick is het? het vier/ het water/ de locht/ watte weerdighe dingghen? wat iſſer te vergheleyen by de ghesontheyt/ den armen dickwils meer gemeyn/ dan den Grooten. Is niet goet Cozen-werck meer coſtelick/ dan alle de delicatessen van Indien? ſouden wy niet min het water connen miſſen/ in onſe dulven/ dan den wijn in onſe kelderen/ wat hebben wy te doene met Superfluytten? ende wie van ons heeft ſoo weynich/ ofte sy heeft ten minſten ziel/ ende lichaem/ ende het tydelicke leven/ daer inne sy zyne eeuwighſalicheyt ſoude moghen uyt wercken/ ſoo hy den aenghenamen tydt wel waer name/ ende is oock niet het gheestelicke/ onepndigher wiſſe overtreffende alle tydelicke voosdeelen? het gheestelicke ſegghe ick/ dat alſoo wel/ ja meer/ den gheringghen open licht/ dan den grooten des weerełts; de Heere Jeſus/ de groote gabe/ die al in al is/ ende daer God aldermeeſt voos te dancken is/ biedt ſich oock ſonderlinge den geringen aen/ 1 Cor. 1. 25. &c.

C 2

Ja

Is het oock niet een groote sake/ van soo vele onghemacken ontfla- ghen te wesen / als oock vele men- schen zijn / of sp sehoon soo grooten deel niet en hebben / in d'aerdtche goederē/ende superfluiteptent Dit alles bewijst dan oock onweder- sprekeliick/dat selve de geringste in den Lande oock al schuldich zijn haer selven te vercloecken tot het uyt-wercken van alle de plichten der danckbaerheyt.

Ende siet / dat is het eerste dat ons David te verstaen gheeft / als hy so ondersoeckende vzaecht/ Wat sal ick den Heere vergelden, voor alle syne weldaden over my ?

*Doch bey
de groote
ende clepne
moet oock
weten/dat
ja daer te
male veel
in stecht/
sich behoor-
liche dank-
baere te too-
nen hoor al-
te het goede
dat de Hee-
re ons doet*

Ten anderen/ gelyck David ons hier te verstaen gheeft / dat jae de Heere Godt / behoorliche verghel- dinghe verwacht / voor de welda- den die hy ons doet ; soo verclaert hy noch vorder / met dese onder- soeckende vzaghe / dat het jae een sake is die seer veel in heeft/sich be- hoorlichen danckbaer te thoonen/ voor alle de weldaden die de Heere ons doet. Ware het anders/soo en soude David / een man na Gods herte / ende die andersins soo wat- keten / ende bereyden herte hadde/ tot alle heplige dinghen / hier ober soo niet bekommert gheweest zyn. David was een man van groote er- varentheyt der Goddeliker din- ghen / ende evenwel vint hy hier hem selven verstaelt/ende hy en weet niet hoe hy hem selven ghenoech danckbaer thoonen soude. Hoorst toch oock hoe den Apostel Paulus, dat uytvercoren van Gods, daer ober oock bekommert was; Wat danck- segginghe connen wy den Heere we- der-geven voor u? sept hy 1 The. 3. 9

Dat maecte oock de bekeerde mensche / of immers die nu / dooz het op-mercken van Gods welda- dicheydt/ begint in-ghewonnen te worden/ tot saliger gedachten/ en- de beter sinnen/aldus te spreke/hy den Propheet: Waer mede sal ic den Heere verloenen ? met buygen voor den hoogen Godt ? sal ick hem met brant-offeren ende jarighe kalveren verloenen ? Meyndy de Heere hebbe een wel-gevallen aen vele duyfenden rammen , of aen olye, wanneer dier oock ontrallicke stroomen vol waren ? Ofstsal ic mynē eerste sone voor myn overtredinge geven ? ofte mijns lijfs vrucht voor de sonde myner ziele ?

Mich. 6. vers. 6.7.

De reden hier van ran af-geno- men werden / ende aen de welda- dicheydt Gods selve / ende aen de geleghentheyt van het werck der danckbaerheyt soo dat te betrach- ten is / ende aen onse gelegentheyt die wy het werck te betrachten hebben.

Wat aengaet de weldadicheydt Gods selve / die is soo groot/ soo wydt-spreyende/ dat het ons niet mogheliick en is/ alle Gods welda- dicheyt slechts op te rekenen/ ende te tellen, ick late staen die te vergel- den na behooren/ Psal. 40. 6. Ghe- lyck dat hier bobē eenichsins heeft moghen blycken. Soo plegen wy oock selve te segghen aen die gene die ons veel goets doet / Ick en weet niet/hoe ick het u verghelden sal.

Ten tweeden / het werck der danckbaerheyt selve/ leert sulcx oock ; want voorwaer/de vergel- dinghe der danckbaerheyt / ober Gods weldadicheydt aen ons be- wescit/

*Selfsch dat
blijckt aen*

*2. De welda-
dicheydt
Gods selve*

*2. Het werck
der danck-
baerheyt.*

wesen / verbaet in sich alle de betrachtighen des nieuwen levens / het verbaught jae al wat wy doen connen / ofte mogen aen Gode / soo uyt den vooz-gaenden handel ten deele heeft mogen blycken / die wy daerom oock hebben laten voozen gaen. Immers als wy de saken recht in sien / wy en connen Gode in gheenderley wyse / eenigen aengenaemen dienst doen / ofte pet wat dat hem wel bevallen mochte / soo wy het niet en doen in weghe van danckbaerheyt. Doen wy eenighe groote dinghen uytterlick / in den dienst Gods / gheeft dat wy stroomen olye , dat wy dupsenden rammen Gode offeren / jae alle ons goet / ende ons leven noch daer toe / daer henen geben ; soo wy het niet en doen in weghe van danckbaerheyt / het is dan al maer een grouwel vooz Godt / Luc. 16. 15. hy en mach het niet / hy heeft daer een walginghe aen. Het is de danckbaerheydt, de danckbaerheydt is het / welke onder Chresto / ende dooz Chystum / alle onse betrachtighen Gode smakelick / ende aengenaem can maken / Heb. 13. 15. ende 21. Soo en can daer dan niet een goet werck van ons ghedaen werden dat Gode mochte aengenaem wesen / of het moet vermengt zyn / niet de dierbare danckbaerheyt. Hierom seyd den Apostel / weest danckbaer in alle dinghen , 1 Thess. 5. 17. Eph. 5. 20. Denckt dan eens / wat een werck dat daer steekt in dat werck , 't welck moet by de hand wesen / over alle onse wercken , ende moet sich spreeden / ende vermenghen dooz al wat wy doen / soude daer pet wat van dat wy doen /

Gode connen aenghenaem wesen ? Ja de schuldighe danckbaerheydt vereyscht reformatie vā alles / wat merckelicken bekent is ontfelt te wesen / 't welck soo veel in heeft / dat het van velen ghecurt woꝝdt / jae selve van de Goden der aerden / wel na geheel onmoghelick te wesen / dat alles is nochtans het werck der danckbaerheydt ; waer oock rechtschapen danckbare heren zyn / daer woꝝdt het bevonden dat sulcx niet en is onmoghelick / dat ja in wege van danckbaerheyt dupsent ende dupsent dinghen connen gebetert werden / dooz de goede hulpe onses Gods. Evenwel blyckt aen allen desen ghenoech / dat David by wel reden hadde om te vraghen / Wat sal ick den Heere vergelden voor alle syne weldadē ? Hier comt noch by / dat gelijck dit werck wijt-spreyende is / ten aensien van de saken daer ontrent het sich bemoept / daerom het swaer valt ; so is het oock in de wyse van doen / seer swaer ; want het is een gantsch gheestelick werck , ende en can niet dan dooz de cracht des geestes Gods / ende dooz het rechte op-wecken van alle onse geestelicke crachten / wel uyt-ghebbert woꝝden. Want toch soo de goede gheest Gods selve / de verwecker niet en is van dese dierbare danckbaerheyt / soo oock onse gheest sich niet daer toe en voecht / na sijn uytterste vermoghen / soo is onse danckbaerheyt slechts als een doode kringhe vooz Gode / Psal. 103. 1. 2. Math. 15. 9. Soo moghen wy dan hier oock wel seggen : Ick ben vleeschelick , maer dit werck is gheestelick ; hoe sal ick het dan wel uyt-voeren ?

Soo hadde dan immers David wel reden om te vragen/ Hoe sal ick den Heere vergelden, voor alle het goede dat hy my doet?

3. Onse eyn-
ghen ghele-
gentheyt.

Een derden/ soo is oock onse gelegentheyt sodanich/ dat soubē wy Gode behoorlicke vergeldinge der danckbaerheyt bewijsen/ vooz alle zijne weldadicheyt/ soo moeten wy dooz een nieuwe/ versche/ ende ons noch wederom seer verschuldigen- de/ en verbindende weldaet Gods versterckt worden/ om ons dadelick danckbaer te bewijsen; het moet ja al van hem comen/ dat wy hem tot vergeldinghe souden offeren; ghelijck wy te vooren de weldaden onweerdich waren t'ontfanghen/ soo zyn wy daer nae onmachtich die te vergelden. Woot toch wat David daer toe oock selbe sept 1 Chron. 29. Ps. 14. 15. 16. Wat ben ick? (sept hy) wat is myn volck? dat wy de cracht souden vermoghen, vry-willich te geven, als het nu gheschiet? want van u isser altemael ghecomen, ende van uwer hant hebben wy het u gegeven. Want wy zyn vreemdelingen ende gasten voor u, ghelijck als alle onse vaders; onse daghen op der aerden zyn als een schaduwe, ende daer en is niet meer te verwachten. Heere onse Godt, alle desen hoop dien wy gheschickt hebben u een huys te bouwen uwen heylighen name, dat is van uwer hant gecomē, ende is altemael uwe. Soo dat wy hier als in een Labirinth gebzacht worden; in sulcker voeghe/ dat eben ditte/ dat wy eenichsins machtich zyn/ Godes weldadicheydt te vergelden met danckbaerheyt, eben dat verplicht ons tot nieuwe danckbaerheyt; op dat

wy weten mochten/ dat onse schuldighe danckbaerheyt, Gode nopt en sal connen te volle betaelt worden; daerom moeten wy het hier beginnen/ ende moeten daer in noch volherden in d'andere werelt/ alrydtg ende eeuwelick/ werelt sonder eyn- de.

Ontdeckinghe van de dwaesheyt der ghener / die meynen dat het de lichtste sake is van de werelt / sich aen Gode danckbaer te thoonen; die slechts bekommert zyn / hoe sy allerley segghen van Gode betomen mochten / gheensins hoe sy Gode daer vooz behoorlicke danckbaerheyt bewijsen mochten/maer mey- nen dat dat hem selven wel ghe- noech binden sal: Laten sich vooz staen/ als sy weten te seggen/ Gode zy lof, dat sy haer dinghen dan wel beschickt hebben; ende soo sy maer in publicke dancksegginghen/ wel perk/ende hout daer toe ghebzacht hebbe/ om vier-wercken der bzeugden te maerken/ ende een bzolicken bzonck daer toe gheset / ende hare bzrienden ghefestopeert hebben/ dat sy dan wel danckbaer geweest syn; ende en zyn voozts niet meer bekommert / bedencken niet eens dat het werck der danckbaerheyt/ moet gaen dooz alle hare wercken/ ende dat oock alle haer leven lang/ even so lange als sy hier zyn/ Psal. 34. 1. ende 146. 2. Gewisselick dese lieden en zyn gheen lieden als David, sy en hebben geen herte/ als de ware weder-ghebozene kinderen Gods plegghen te hebben; die hebben een clare ooghe om te sien / de grootheyt der weldaden Gods/ ende hoe de danckbaerheyt sich moet vermengghen in alle hare wercken/ ende

ende dat sy oock van haer selven daer toe gheen vooz-raedt en hebben/ maer dat het al van Godt moet comen.

Daerom
wy geeue
alle goede
opweckin-
ghen tot
danckbaer-
heyt waer
nemē moe-
ten: ende
dat noch
beste te meer
want

Opweckinghe aen ons allen / dat wy ons toch heplichlick becom-
mert houden / hoe wy ons recht-
schapen danckbaer thoonen moch-
ten / vooz Gods weldaden. Dat
wy daer over raedt vraghen aen
Gods mont / dat wy oock geerne
verdzaghen dat ons daer toe vele
bermaninghen/ onderwysinghen/
bericht-middelen werden aen ghe-
wesen; want gewisselick het werck
is groot; jae dat wy het bestude-
ren / ende als ons werck daer van
maken/want daer steecht toch veel
werck in. Ende noch des te meer
moeten wy hier op dus acht ghe-
uen; om dese twee redenen wille:

1. Wy zyn
van nature
ten traech
tot het
werck der
danckbaer-
heyt.

1. Want wy zyn van naturen
gantseh ondanchbaer/wonderlick
traech om Gode toe te byenghen/
dat hem toe-comt; gratich genoegh
om te eyschen/ontfanghen / maer
seer verghetich/versupmich/ om te
verghelden. Dit woorden wy ghe-
waer in onsen dagelickschen han-
del / elck een claecht in desen ober-
den anderen; maer dit is seker/en-
de ghewis/geen mensche/neen niet
d'aldermoostste die daer op voeten
gaen / zyn soo ondanchbaer tegen
ons / of wy zyn noch thien-mael
meer ondanchbaer teghen Godt/
even de beste onder ons.

2. Ende de
Duyvel is
altijts daer
op uyt/ dat
hy ons in
desen ver-
stricke.

Ten anderen/de Duyvel is daer
op altydts uyt/ om ons wat ver-
keerts te doen doen/in weghe van
danckbaerheyt. Waer toe heeft hy
de Heydenen niet verlept? even tot

slachtinghe van hare kinderen?
Waer toe verlept hy niet in noch
de blinde Papijsten? wat doen sy al
penitentionen / wat rechten sy al ey-
gen vonden aen/om Godt te beha-
ghen? die wy doch wel weten/dat
altemael ten schoonsten genomen/
maer verlozen werck en zyn? En-
de wat nu noch sommighe luyden/
int bysonder by haer seiven al ver-
keerdelick vooz-nemen te doen/ in
wege van danckbaerheyt/ soo elck
eens bedryf genoegh bekennt ware/
soude blyckelick maken/dat jae de
Satan velen bedrieght in desen.
Maer die hy soo verre niet en can
verleypden / die doet hy hangen aen
d'uytterlicke dinghen / als aen de
schelle der warer danckbaerheyt/
dewijle sy de keest vergheten; als
aen het aen-steken van vier-werck-
ken / het luyden van klokken / het
slen van trommelen / het houden
van maeltijden / het iupchen/ ende
lachen/het opzichten van gedenck-
teecken / het opzichten van Cro-
pheen / het gheuen van namen ter
beter geheugenisse der sake/ het in-
stellen van seest-daghen / ende wat
dier uyterliker dingen meer zyn/
die wel in haer selven niet quaet en
zyn / ende na behooren gebuycht
oock pzyfelic zyn: Maer onse
gheestelike vyant is daer op uyt/
dat hy ons daer aen doe vergapen/
dat wy so mochten versupmen het
pzyncipaelste/de keest/de gheest der
warer danckbaerheyt/ daer van
wy te boozen ghesproken hebben/
ende in het na-volgende noch wo-
der spreken sullen.

Van de betuyginge Davids, dat hy woude doen, al wat hy doen conde, om hem danckbaer te thoonen aen Gode.

Daerom
moeten wy
in desen
den David
na-holgen:
ende tot be-
hooninge
van rechte
danckbaer-
heyt

Daer toe wijsst David aen / dat hy woude den heylsamen beker nemen, ende des Heeren naem prediken, ende oock syne geloften betalen voor alle synen volcke: Soo dat hy hier drie dingen betuycht / welcke alle de reste verhanghen; wy sullen van alles wat syzeken.

Eerst/ende voor al betuycht David (als hebbende een antwoorde van Godt ontfangen/ wat hem te doen stont) dat hy woude den heylsamen kelck nemen, ofte ghelijck de woorden luyde/ den beker des heyls, ofte liever der Santeen, ghelijck het wodt epgheentlick luyt; ende siet op de wyse die daer was onder de Wet; want d'Israeliten waren ghewoon / voor ontfanghene welbaden/ als voor vercregene gesontheyt/ ofte eenich ander heyl/ Gode danck-offeren t'offeren / van de welcke sy een goet deel oock selven/ ende van elcx eē deel den Heere ter heffinghe offerden, Levit. 7. 11. 12. 13. 14. behalven wat van den danck-offer in roock op na den hemel toe ging/ als tot God/ Lev. 3. 1. 2. 3. 4. 5. ende hielden alsoo feest/ als het ware met den Heere selve. Nu in dese geestelike maeltijt waren sy dan oock ghewoon een beker wyns in de vrese Gods te dzincken/ in wege van danckbaerheyt/ ende dien beker wert ghe-noemt den beker der dancksegginghe. siet oock 1 Coz. 10. 16. daer mede sy namelick danckten den Heere voor alle zijne verlossingen/

ofte gesontheden/ die hem de Heere ghegeven hadde; ende dese Ceremonie hadde oock dit in / dat sy daer mede haer selven aen Gode verbonden ten dienste/ ghelijck wy sulcx doen in het gebzupck des W. Abontmaels / ende gelijck genogde gasten dzincken tot een getupgenisse aen haren weert / dat sy hem willen een trouwe vziendt wesen; het leerde oock/ dat sy wouden alle het gemak/ ende het voordeel van Gods welbaden niet anders ghebzupcken/ ende ghenieten/ dan met Godt/ als daer van feest houdende in de tegenwoozdicheyt Gods/ na Gods wille/ ende tot zynner eere.

Daer upt wy dan hier int voor- by gaen mogen sien/ dat dese plaetse der W. Schizituere/ geensins dient om voor te syzeken / ende te verschoonen/ het schadelick Sante dzincken/ dat nu in dese tijt noch in onsen Lande omme-gaet. Want immers elck eene ghenoech siet/ die slechts wilt / dat desen beker der Santeen, die David Gode beloofdt op te dzaghen/ met sulck bescheedt als wy nu gehoozt hebben/ geenderley gemeynschap en heeft/ met de wyse der Santeen, die onder ons in ghebzupck zyn; de beker der Santeen (dat ic so syzeken) die David dzanck/ wert Gode selve toe-ghedzoncken/ met sulck bescheet als wy gehoozt hebben; maer daer en is (achte ick) niemant soo stout onder ons Chzisten/ die soude dorven seggen dat de Santeen die onder ons gedzoncken worden/ Gode worden toe-ghedzoncken; want of schoon wy nu ende dan wel comen te vernemen/ dat de Dupbel het Sante dzincken somtijts soo seer aen-steekt/ onder sommighe/

Maer schas-
delicke san-
teen dzin-
cken / die
geenderley
ghemeyn-
schap en
hebbē met
den beker der
ware dank
segginge:

sommighe / datter gebonden zijn/ die hebben doynen al lachende uytroepen / dat sy den armen Duppel een Santé wouden toe-dyncken; soo is dat oock seker / dat ghelyck het den Christen mensche seer aen heeft/ sulcx te hoozen/ soo en souden gheen Christen oozen nu connen verdyngen/ soo yemant sich woude onderwinden / sulcx te doen tot God-waerts. Soo weten wy oock dat dese beker der Santeen, die David dyanck/was een ghebolgh van de Ioodsche Ceremonien; maer den beker der Santeen die nu ter tydt in swanghe gaet/ onder eenige Christenen/ is een gebolgh van de Heydensche Ceremonien der dynckerie; ende wy weten/die yet wat weten/dat wy gheene van beyden nu mogen volgen. Gelyck wy dan recht wel oordeelen / dat het supbensdaegs lichtveerdich danssen/slechts een yzophantie is / van dat heyligh danssen Davids, 2 Sam. 6. 14. ende dien volgende alsoo weynich daer mede can verschoont worden/ als het lichtveerdich singhen der amoreuser liederen, met het heyligh Psalm-singhen Davids; eben alsoo staet het hier oock met ons Santeen drincken, ende den drinck-beker der Santeen, die David dyanck. Verhalben wat de yzophete Amos den wylpsigen verwynt tot hare schande / dat sy lichtveerdighe liederen singende/ seiden/sy speelden op den Psalter, ende songen liederen als David, ende him dyeght/dat sy eben daerom oock souden voer aen-gaen onder dien die daer ghebanckelich wech-gevoert wierden / Amos. 6. vers. 5. 7. moghen wy wel desghelycx segghen teghen d'inselders

der Santeen, Ghy drinckt Santeen als David, maer ghy hebt oock te vzeesen dat ghy d'eerste sult wesen die daer sult gaen onder de becommerde / ende het stemmen van u yzalers sal op houdē; want sy willen quamfys David volghen/ maer hebben noch Davids grondt / noch Davids herte / noch Davids eynde/ in allen dien. Ia aengesien de dzevighe erbarentheyt maer al te veel gheleert heeft/ ende noch dagheliex leert / dat ghelwisselicken door het Santeen drincken, in onsen lande gebuyckelick / verscheyden tot den dyanck verlockt worden/ ende dien volghende dat de Santeen slootighe dieren zijn/ die daer behoorden opgebonden te worden/ na den woorde des Heeren/ als zijnde den menschen schadelick/ ende wy ooc beelsins daer van gewaerschoot zijn/ Exod. 21. 29. Soo is immers toch onses herten wensch/ dat sulcx oock ter deser tydt gheschieden mochte; ick segghe nu ter deser tydt der vzeuchde / daer in de menschen soo veel sich plegghen toe te gheben in Santeen drincken, ende ander onge-regeltheydt. Want voerwaer/ al waer het dat wy wisten/ datter maer een eenich Christen mensche by occasie van dien soude beschadicht/ ofte ghequetst worden na de ziele/ door het insetten vande Santeen / aen-ghelept zijnde om te veel te dyncken; soo ware dat allesing ghenoech/ om soo schadelicke ghewoonten / als een slootich dier op te binden/ dat is te verbanen uyt alle maectijden der Christenen.

Immers soo moghen wy hier sien/ dat David, zijnde nu vol-beerdich om sich Gode danckbaer te

De

thoonen/

thoonen/betuygt dat hy sijn dankbaerheyt also woude beleyden/dat hy den beker der Santeen , ofte der heylen , woude in de handt nemen/ ende also in wege van danckbaerheyt/ hem selven Gode op offeren/ ende oock als met Gode seeste houden / ende sich in zijnen Godt verbyolicken. Daer upt wy dan dese twee Leeringen/tot onsen ppropooste dienende/moeten openen.

Wy moeten ons gheheel Gode ten dienste over-geven in wege van danckbaerheyt.

Maer ons
selven aen
Gode ghe-
heel over-
geven.

1. Leere. Om ons behoorlick danckbaer te thoonen / aen Gode/ so moeten wy in wege van danckbaerheyt/ ons selven gheheel Gode ten dienste over-gheben. Hier toe verplicht sich hier David ; soo hadde dit oock d'offerhande der danckbaerheyt in / daer op den Apostel siende/sept Rom. 12.1. Ick bidde u broeders , door de barmherticheden Gods , dat ghy uwe lichamen Gode begeeft, tot een levendige, ende welbehaghende offerhande, welke is uwen redelicken Godf dienst.

1. Reden. Eerst Godt de Heere heeft dat vooz in zijne weldadicheyt t'ons waerts / hy wilt ons door die banden / ende zeelen der liefde als verplichte / ende verbinden gheheel vast tot zijnen dienste/ Hof. 11.3. Dit wert beduyt onder de Wet / door dien dat d'offerhanden gebonden wierden aen de hoornen vanden Altaer, Psal. 118. 27. Soo door boozt ons oock Godt de Heere als d'oorz door zijne weldaden / aen de posten zijnes huys / op dat wy eeuwelick by hem blijven mochten ; nu bebindende hoe wel

ons by hem is / Deut. 15. 16. 17. 2 Reden. Wy en connen ons selven oock Gode noyt rechtichapen danckbaer toonen/tot dat wy ons gheheel Gode overghegheben hebben. Want wy moeten eerst des Heeren zinn / soude onsen dienst hem connen behaghen / 2 Coz. 8.5. soude wy oock onse leden hem na behozen ten dienste willen ghereedt stellen / 1 Coz. 6. 20.

Waerschouwinghe aen die gene/ die sich oock al willen aen toonen/ als ofte sy Gode wouden danckbaer wesen / ende nochtans sich Gode niet over en gheben ; onthouden hare crachten Gode / willen niet Godes/maer haer selfs wesen/segghen onse tongen zinn onse/wy sulen spreken als wy willen/Psal. 125. hebben oogen/ende die van Gode / ende en bedencken niet eens/ wat sy die Gode ten dienste moeten ghereet houden / hebben tonghen/ ende die van Gode / ende en bedencken niet eens / dat sy die Gode moeten op-offeren/ hebben handen / ende die van Gode / ende en bedencken niet eens / dat sy daer mede moeten werken in het gene dat goet is/Gode ten dienste.

Maer noch ergher doen die gene / welke goets moets / de goede gaven die sy van Gode ontfangen hebben/niet alleene Gode ontfenden / maer selve teghen hem aenwenden. Hare ghesontheyt misbruyckende tot oncuysheyt / ende gulsicheyt ; de cloeckheyt haerest verstandts tot valsheyt ofte ydel spreken. Och dat hier op letten/ die hare cloeckheyt / oft haer vermogen/ oft yet wat Gode onthouden / ende dat selve de werelt toewenden,

wenden. Soo pemandt van ons/aen zijnes vriendts tafele hem be-
looft hadde / wy wouden sulckx
ende sulckx vooz hem doen / ende
hadden daer op zijnen wijn ghe-
dzoncken/ ende betuycht hy moch-
te daer over gherust wesen/daer en
soude gheen manghel aen wesen;
souden wy ons niet schamen / san-
derendaechs heel anders te doen;
hoe sullen wy van Godt ontwen-
den t'ghene hy ons eerst ghegeven
heeft/ dat wy hem oock ten dienste
ghereet te houden / noch voozder
belooft hebben?

Opwekkinghe. Dat wy dit bete-
ren / dat wy ons jae gheheel Gode
over gheben. Hier moet oock ghel-
den dat Moyles seyt tot Pharaoniet
eene clauwe en mach achter blijven,
Exod. 10. 26. Soo moeten wy dan
ons selven als depossederen ende
ons Gode geheel te besitten / te be-
leypden / te regieren overgheben; te
vreden zijnde te wesen/ende te doe/
al wat Godt wilt ons hebben te
zyn / ende te doen; ende oft wy
schoon daer op niet gebzoncken en
hebben met David/den heylsamen
beker in de danckofferen/gebruykt
onder de Wet; soo hebben evenwel
vele van ons/daer op ghebzoncken
den beker der dancklegginghe, in het
Avoontmael des Heeren / daer me-
de wy ons oock verbonden / ende
verplicht hebben / dat wy jae den
Heere wouden vzeesen / ende ons
alryts geheel hem ten dienste gereet
houden/met alle onse crachten.

Wy moeten niet dan met Gode
ons vervrolicken over Gods wel-
dadicheyt.

1 I. Ten anderen/so leeren wy hier

upt oock / dat wy moeten om ons
behoorlick danckbaer te thoonen
over Gods bewesene weldaden/de
selbe weldaden Gods gebzuycken
als met Godt / als in zijne tegen-
woordicheyt/ende na zijnen wille/
in zijne vzeese/tot zijner eere/laren-
de hem als mede daer van ghenie-
ten. Dit hadden oock de danck-of-
feren in / daer van David hier ghe-
tuyght; sy hielden daer van seeste
als met Gode / sy aten ende dzon-
cken als met Gode / eben als ofte
sy gheweest waren in zyn huys/
vooz zijnen oogen/ende dat sy daer
met den Heere te ghelijcke tamen
hadden seeste gehouden. Dit wert
oock onder de Wet te verstaen ge-
gheben / vooz dien dat sy de thien
den van hare vzychten/ die sy selve
eten mochten/ moesten op-vzengen
na Jerusalem/ende de selve aldaer
eten met vzeuchde vooz den Heere/
Deut. 14. 22. 23. 24. &c.

Reden. Het is gantsch billick;
sal pемant een kudde weyden/ en-
de eten van de melck niet? sal pe-
mant een wijngaert planten / ende
eten van de vzychten niet? 1 Cor.
9. 7. Sal Godt ons overladen met
weldaden / ende sullen wy die wel-
daden ghenieten sonder Godt? sal
Godt den Heere onse vleughelen
upt-vzeyden/ in Oosten en Westen,
ende sullen wy benautwt wesen in
onse herten tot Godt? sal Godt
de Heere onsen naem groot maken
van den op ganck der Sonne / tot
den neder-ganck, sal hy jae Oosten
ende Westen / Zuyden ende Noo-
den / als upt-schudden / om ons te
verbullen/ ende ons stoffe te geven
van vzeuchde / ende vzolichheyt;
ende sullen wy als wy ons over
dich

Ende niet
dan met
Gode/ende
nae synen
wille/in
sijne vzeese/
ende tot sy-
ner eere/
ons berbz-
licken met
die goede
gaben/die
wy upt
Gods bes-
mende wel-
dadicheyt/
in des te-
ghemackes
licker beco-
men con-
nen.

dien allen verbzolikende/ den Heere vergheten? sullen wy niet geere hem oock in laten/ om te gelycke niet ons daer ober (met eerbiedinghe) op het ghesproken feeste te houden? wat is daer ter weerelt meer billick?

Ontdeckinge van het gantsch seer ondanckbaer bedryf van die menschen/ de welcke als sy willen sich bzolick maecten met de goede dinghen die Godt de Heere hun vergunt heeft; sluyten dan den Heere ter deuren upt/ doen wel na alle gedachtenissen van Godt upt haren sin/ connen nauwelix verbzaghden dat van zyne Goddelicke Majesteit/ van zyn woort/ ende heylige ordonnantiën/ gewach gheuaecht woerde. Woortwaer dat zyn seer afsurde/ende ongherymde menschen; dit is grouwelick/ is doch seer gemeyn. Wat dunct u/ soo eenighe genooede gasten/ als sy nu wel van haren vziendelicken weert getoest zyn/ souden dan bestaen tsamen te spannen/ om haren weert ter deuren upt te skooten/ende woorts van het zyne te doen opschaffen/ vol ende veel; soude men dat niet te wale barbarisch achten/ quaet genoegh woort de wilde Brazilianen? Wat gaet ons dan ober/ dat wy die burgerlike luden willen heeten/ jae Gereformeerde Christenen willen zyn/ sulcken schandelicken onhebelickhepdt aen-richten? ghelyck wy dat toch sien/ dat het al te veel gheschiet/ jae wel na in alle maelthyden/ datmen daer van Godt niet hoozen en wilt/ datmen daer dan upt-roept/ als pemandt wat goets aen-banght te spreken/ van Godt/ende zyn woort/ Wy en zyn

hier niet gecomen om een Predicatie te hoozen; ende stoot alsoo den Heere/ die de godlooshepdt niet en can aen sien/ als ter deuren upt; den Heere/ segge ick/ op wiens costen doch sy bzolick zyn/ die hun oock nu nieuwe stoffe van vzeuchde verlicent heeft.

Opweckinge, dat wy geheel anders ons aen-stellen: Is daer questie van ons te verlusten met 't gene wy doot de weldadicheit des Heeren becomen hebben/ dat wy booz al versozgen ons te vermaken met Godt/ ende alle onse saken te ver-richten nae zynen wille/ in zyne vzeese/ tot zynere eere/ dat wy nu oock ghedencken ende betrachten alsoo te doen in dese tegenwoortdighen occasie der vzeuchde/ die ons Godt de Heere verlicent heeft.

Ten tweeden/ soo betuycht David, dat hy woude des Heeren naem prediken, of anders/ des Heeren naem aen-roepen: Wy weten de Heere is alleene groot/ende hy doet al wat hy wilt, in den hemel, op der aerden, ende in alle diepten, Ps. 135. 6. soo is oock zynen name groot/ daer doot hy hem selven bekennt maect: Wesen grooten name Gods betuygt David, dat hy woude prediken/ ofte aen-roepen/ verstaet in wege van danckbaerheyt; ghelyck hy daer toe verplicht was doot het op-nemen van den kelck der danckbaerheyt. Nu doot d'aenroepinghe des naems Gods/ soo wy weten/ woort dickwils verstaen den geheelen God-dienst; soo woorden ons die ghene/ die nu bekeert waren tot het Christelick geloobe/ hier van beschreue/ dat sy den naem des Heeren aen-riepen, 1 Cor. 1. 1. siet

siet Gen. 4. 26. Dan begrijpt het noch verder wel booznemelick booven de heplige dancksegginge booz zijne weldaden t'onswaerts; daer van wy nu reede veel ghesproken hebben/ noch twee dingen: Eerst een heplige lobbinge/ ende pynsinghe Gods/ over syn epghe groote heerlicheit ende booztreffelicheit: Ten anderen/ een deinoedighe epfchinghe van het ghene wy noch geerne van Godt wonden ontfangen. Als dan David hier getuygt/ dat hy den naem des Heeren woude aen-roepen/ soo geeft hy te verstaen/ dat hy alle dese plichten/ in weghe van danckbaerhepdt over Gods weldadichepdt/ oock woude na-comen; ghelyck die oock alle seer byndelicken spuyten/ uyt de weldadicheit des Heeren aen ons bewesen/ ende syn als eyge byzuchten van dien; want wat is daer meer ghevoechelick/ dan de statelike godf-diensten/van dien God/ die ons so wel gedaen heeft/gansch trouwelick te betrachten/ ende Gods heerlicheit te lobben/ smakende Gods weldadicheit? Ende wat isser oock dat een mensche meer beweecht/ om erghens te gaen om hulpe/ dan dat hy can gheheugen/ dat hy dickwils daer veel goets ontfanghen heeft. Hier van dan hebben wy drie dinghen aen te merken:

Wy moeten ons oock gantsch seer vercloecken, tot het handhaven van alle Gods H. ordonnantien, in wege van danckbaerheyt over syne weldadicheyt t'onswaerts.

Ten eersten/ soo leeren wy hier uyt/ dat willen wy ons recht scha-

pen danckbaer thoonen/ booz alle Gods weldaden t'onswaerts/ soo moeten wy ons oock vercloecken tot het trouwe betrachten vanden waren Godf-dienst/ van alle Gods heplige ordinantien; soo wort het aen-roepen van Gods naem dickwils genomen/ ghelyck wy nu gehoozt hebben. Siet oock Psal. 22. vers. 28. Alle vetten op aerden sullen eten ende aen bidden: voor hem sullen de knyen buyghen, alle die in den stof ligge, ende die commerlick leven. Soo vinden wy oock inde Schryft dat de heplige Mannen hebben altyts daer op occasie ghenomen/ om den H. Godf-dienst meer en meer te hanthaven/ als Godt hun veel goets ghedaen hadde/ Psal. 101. Iae hebben niet alleene haer selven daer toe des te meer vercloecht/ maer oock andere op die occasie daer toe aenghelept/ Psal. 34. 9. 10. Het bestaet oock met goede reden. Want het recht betrachten der H. Ordonnantien Godts is niet alleene een crachtich middel om ons grootelick te verstercken/ tot alle goede wercken; maer oock een bewijs van danckbaerheyt/ Psal. 43. vers. 3. 4. Sent u licht, ende uwe waerheyt, dat sy my leyden, ende brenghen tot uwen heylighen barghe, ende tot uwer wooninge; dat ick ingae tot den altaer Gods; tot den God, die mijn vreuchde, ende herren lust is, ende u Godt op der Harpen dancke, mijn Godt.

Opweckinge aen Magistraten/ Kercken-dienaers/ Hups-vaders/ particuliere personen/ elc na haer vermogen/ dat sy den Godf-dienst boozderen/ waer sy connen/ ende moghen; eerst in haer epghe personen/

booz het geboelen van Gods weldadicheit t'onswaert om te hant haben alle Gods H. diensten ende ordonnantien.

Wy moeten oock onse herren aen-pojren

soonen / sich daer in pberich / ende neerstlich alle weghe thoonen / ende dan oock int gheemeene. Laet toch een pber van ons / iae laet alle Inghesetene die nu het gantsche landt dooz vrenchde oeffenen willen over dese weldaet Gods / sich oock aller weghen vercloecken / om den rechten supberen Godts-dienst / oock over al meer ende meer te hanthavē. **E** ghy Overheden soecht nu den waren supberen Godts-dienst wyt / ende zydt upt te biezden tot onder de Heydenen ; de deure is u nu geopent / ghy Bemint hebbers doet ghy oock alsoo / de Heere biezdt u we vleughelen upt / in Oosten ende Westen / siet dat ghy lieden oock arbeydet zynen naem wijs-lupdbaar te maken / in Oosten ende Westen / zyne Godts-diensten daer oock op te richten / daer te hant-haben / daer te vorderen eben van den opganck der Sonne / tot den neder-ganck. Ende die daer niet anders toe doen en connen / dat sy immers toch sich vercloecken / alle andere te hups dooz een goet exempel wel voozen te gaen / ende met vierighe gebeden dat goede werck te voozderen.

Wy moeten in weghe van danckbaerheyt, ons selven ghewennen des Heereu deugden veel te vercondighen.

Ten anderen / so moeten wy noch voozder in weghe van danckbaerheyt / over Godts welvadicheyt t'ons waerts / ons ghewennen Godts name groot te maken / te loven / te prysen. **E** welcke dan gheschiet / als wy op occasie van het gheboelen der welvadicheyt Gods tot ons waerts / niet alleene

hem daer vooz danck seggen ; maer oock zyne deuchden vercondighen / ende melden zijne wijsheyt / moeghentheyt / goetheydt / ende overgroote vriendelicheyt / ende barmherticheyt / welcke sich verthoont ghelyck in alle zyne werken / soo oock in het goede werck der welvadicheyt Gods over ons. **V**oozt toch wat de Heere daer toe verepscht / **P**sal. 29. 1. 2. Brenghet herwaerts den Heere ghy gheweldighe, brenght herwaerts den Heere, eere ende sterckte ; bringet herwaerts den Heere, eere zijns naems, bidder aen den Heere in heylighe vercieringhe. **D**it was Davids practijcke / hier toe verwekt hy zyn ziele dickwils / ende menichmael / **P**sal. 103. 1. 2. Looft den Heere myn ziele, ende alles wat in my is synen heylighen name ; looft den Heere myn ziele, ende vergeheet niet wat hy my goets ghedaen heeft. **H**ierom wert oock David wel epgentlicken ghenoomt / den liefelicken Singher Israels, 2 Sam. 23. 1. namelijk / om dat hy soo veel **L**of sangen Gode gedichtet heeft / veel meer dā om eenich ander constich Poetisch belept. **H**et is oock epgentlicken het werck der Engelen / ende aller glozienser zielen daer boven in den hemel / **A**poc. 4. 8. 9. ende 5. 9. **E**c. **I**adit is soo treffelicken werck / dat d'Engelen selve (die wy toch weten dat niet traeg en zyn) daer toe noch worden opgheweckt / te ghelycke met den hemel / ende aerde / ende al / **P**sal. 103. 20. **P**sal. 148. Ende dit bestaet oock allenthalven met seer goede reden / want Gode comt toe alle lof / prys ende danckbaerheyt / dewyle hy alles gheschapen heeft / **A**poc. 4. 11. ende

Wp moet ons oock ghewennen des Heereu deugden te vercondighen upt het soete geboelen zynen liefelicker weloabicheyt t'ons waerts.

ende de Heere is seer groot, bekleedt met glorie ende heerlickheydt, Psal. 104. 1. daer is ja althys overvloedighe stoffe / om hem groot te maken / te loben / ende te pzyfen. Wy sien elck konstenaer / als hy wat bysonders gemaect heeft / hy verwacht datmen hem daer ober soude pzyfen / ende groot maken; waer oock een manhaftich heldt / eenich treffelick exploit / cloeckelick uytghevoert heeft / elck een vangt aen zynen lof daer ober te vercondighen / alle monden zyn daer van vol : Hoe sullen wy dan niet den Heere onsen Godt loben / ende pzyfen / welckers wercké alle syn groot, ende wonderlick, te male heerlick, ende treffelick, Psalm. 111. Hier comt noch hy dat jae d'ere Gods is het eynde van alle Gods wercken: Psal. 16. 4. het moet dan oock wesen het eynde vā alle onse wercken / 1 Cor. 10. 30. So en sal ooc dit werck der groot-makinghe Gods noyt eyndigen; de Hepligen beginnen het hier in dit lebe / en sullen het blyven doende in het toe-comende leven / altoos ende eeuwelick / Apo. 5. 14. Soo neemt oock de Heere selve dit soo hooge op / dat hy selve wel dupdelick daer van ghetuyecht dat hy dese betrachttinghe houdt gantsch seer te dienen tot zynner eere / segghende / Die Lof-sang offert, die eert my, Psal. 50. 23.

Clachte, dat evenwel dit so wepnich bedacht / so wepnich betracht word. Ofte schoon de wercken Gods / soo groot / soo heerlick / soo wonderbaer / ende vooztreffelicken zyn / dat sy souden moghen als de steenen doen sprekén; soo zyn daer evenwel soo versteende / ende ver-

stockte herten / dat sy haren mont natuvelick eens daer toe connen openen; een mager Gode lof comt daer uyt / ende dat ist al. Dit is voozwaer seer clagelick / jae het is een claer bewys / dat ons herte op Godt niet gheset en is / met Gods liefde niet verbult en is / gheen bysonder affectie tot Godt en heeft; ware het anders / onse herten ende monden / souden oock vloepen met den lof Gods. Siet my daer een dwasen Minnaer / hoe weet hy te pzyfen / ende groot te maken zyne harde Beminde? elck hapt van haer hooft / weet hy een grondt te maken / van lof ende pzyf; maer Godt de Heere / hoe slechtelick wert hy geloof, eben van die gene die roemen / dat hy van hun hertelicken geliefte is? Hoe seer worden oock de manhaftige helden / in onsen Lande gepresen? hoe wepnich onsen Godt? Wat zynder geesten die sich bemoeven met lof-sanghen, ende liederen te dichten / tot groot-makinghe van dese / ofte gene sterfelicke mensche / die noch niet eens bedacht en hebben Godt den Heere recht te loben? Ja de menschen zyn hier in soo ongherijmt / soo onghewoelich ober Gods eere / ende zyne dinghen / dat soo noch een / of een ander / sich wat betweecht vint in den gheest der Poeterpe / daer ober eenighen lof-sangh te dichten / wat hooger dan aen de menschen / de selve sal noch ghereedt vallen op den lof van Mars, ofte van Pallas, ofte van soo een anderen Heptenschen Afgod; in plaerse van den Godt Israels (die doch alleene wonderen werckt) daer ober recht te gaen loben / pzyfen / ende groot

maken. Ende dit bedijfen can hier mede niet verschoont werden / dat sulcx slechts geschiet in een Poëtische aerdicheyt / maer wozt op den waren Godt gemeynt; want toch dit seker ende ghewis is / dat het den Christenen niet en betaemt / noch sus / noch soo / sulcken Afgodisch bedijf eenichsins te verceren / ende dat oock sulcx te doen / een bewijs is / dat niet den rechten pber des gheestes / maer alleene eenighe d'ist des vleesches / ons daer toe aen-dijft / want de geest soude ons beter woorden / ende beter belepdt in de mondt legghen. Dit gaeter nochtans al omme; wat bewijst dat anders / dan dat onse herten vleeschelick zyn / ende verbzeent van het leven Gods? Soo mogen wy oock ons selven wel versiekeren / dat dit snoode bedijf Gode op het hoochste mishaecht. Het ontselbe Saul de Coninck gansch seer / als hy hoorde den dochteren Jerusalems singen / Saul heeft daer duysent gheslaghen, daerenteghen David thien duysent, 1 Sam. 18. vers. 7. 8. nochtans was dat de waerhepdt. Hoe sal het dan de Heere / de Coninck der Coninghen / verdzagen / datmen dese / ende ghene sal loben / pypsen / ende groot maecken / over dit / ende dat / als of het al door die handt ghewocht ware / ende datmen hem wel na geheel vergeet / of met een magher Godt zy gheloof geheel daer by leyt? Den Apostel beruyt het den Heydenen / dat sy Godt niet geëert, noch ghedanckt en hadden, als Godt, Rom. 1. 21. ende dencken wy / dat Godt de Heere ons ghenaeinde Ghereformeerde Christenen sulcx sal te goede hou-

den / dat wy hem niet en eeren / niet en danken / als Godt; daer hem alleene de hoochste lof / ende danck toe-comt?

Opweckinge dat wy dit beteren / dat wy jae ons selven nu noch op dese occasie vercloecken / ende alle onse crachten op-waeken / om den Heere / gelyck over alle zijn andere heerliche wercken / soo nu oock int bysonder over dit genadich werck / dat hy ons noch al wederom dese repse wonderlick seer verschoont / ende by gemeest heeft in de Brasiliën; na behooren te loben / te pypsen / ende groot te maecken. Ende daer toe moeten wy nu wel sonderlinghe ter deghe vermercken / hoe dat ja ghewisselick de sonderlinge hulpe ende jonste onses grooten Gods over ons / dese victorie in de Brasiliën ons upt-gevocht heeft; welcke dan upt dese na-volghende aen-merckingen / baerblyghelicken ende onweder-spzelicken is af te nemen.

Eerst / upt de geringe beginselen deser sake / die met sulcken slauwicheyt wierden aen-gehangen / dat meer-maels gheschenen heeft / het Concept te sullen achter-blijven / om de traghe by-laghe van de luyden / want het werck groot was / ende vol van sware / ja wel na onverwinnelicke ongemacken scheen te wesen. In sulcher voeghen / dat selve vele wijse / ende cloecke mannen in onsen Lande / die sich dier dinghen oock verstaen / daer in soo veel swaricheyt sagen / dat sy geens daer toe en konden resolveren. Daerom oock de Directeurs / die ghestelt waren om het selve werck te vorderen / in een lange tijdt wep-

Ende wel sonderlinge moeten wy sulcx nu doen op occasie van de victorie die de Heere ons in de Brasiliën ghegeven heeft / want het allenthalve merckelick sijt dat die is van den Heere gecomen.

1. Dat de clepne beginselen daer mede dese sake is begouwen.

nich hebben connen upt-richten/
alhoewel onder hun groote neer-
sticheydt daer toe wiert ghedaen.
Ende die gene in onsen Lande/ die
het selve werck van harent weghen
noch hebben ghevoert/ doo haer
milde in-laghe/ beyde groote/ ende
clepne/ Politichke/ ende andere/ tot
vele geringe Ambachts/ ende Hee-
ring luyden toe /zyn bekent/ sulcx
meer gedaen te hebben/upt een by-
sondere jonste/ ende toe genegent-
heydt/ om ons beswaerde Vader-
lant (ware het mogelick) daer doo
wat te verlichte / dan dat sy groot
proyt daer upt vooz haer selven
hebben connen verwachten / soo
was oock het Capitael tot dit
werck vergadert / noch clepne / en
heel buyten proportie van't groote
werck dat vooz handen was.

2. *Wt de
voozpoedi-
ge ende co-
te vopagie
welcke de
Heere onse
Diote heeft
gegeven.*

2. *Wt de voozpoedighe cozte
vopagie/ die de Heere aen d'upt-ge-
stelde Diote extraordinaer verleent
heeft: juist in quaden winters tijt/
in vele storm/ ende onweder / soo
groot/ dat diverse Schepen ter
zelver tijdt upt-zeplende/ gebleven
zijn / daer de onse/ gelijcke stormen
verdrazghende / ende oock ten deele
wat schade lijvende / als doo een
sonderlinge belept van den Heere/
alle/ gheene upt-ghesondert / cozt-
spoedich/ doch met clepne trouwen/
den eenen dach vooz / den anderen
dach naer/ als verstopde schapen/
ter bestender vergaer-plaetse ghe-
comen zijn/ te weten in de Baye van
Sint Vincenc, een van de Eylanden
van Cabo Verde, daer-se over de 6
weken hebben gheleghen/ hun ver-
verschende/ en bereyghende tot haer
principael exploit; alwaer midde-
ler-tijt het woort Gods doo onsen*

eer-weerdighen mede arbejder in
den woort des Heeren/ M^r. Enoch
Sterthemius, Predicant tot Middel-
burgh, supberlick vercondicht/ en-
de den heplighen Doop oock als
daer aen twee persoonen bedient
is gheweest; zynde een plaetse/
daer men noyt van den Heere
Christus recht bescheet gehoozt en
hadde.

3. *Den 26^m. Maerte van daer
vertreckende/ in goeder ordze ende
een-moedicheyt/ heeft hun de Hee-
re ghebracht vooz het bewenschte
Lant/ de Bahia de todos los Santos,
Hoofst-haven / ende Moeder-stadt
van dat groote Lant Brasilien, dat
nu 120 jaeren by de Portugesen is
beseten gheweest. De onse hebben
in min als 6 weken / met fraep
handtsaen weder beselit / zijnde
ghelegen van S^t. Vincent voozsept/
over de 450 mijlen; daer heeft hun
de Heere die rijcke Stadt / die aen
den Zee-kant (ghelijck een ander
Tyus) scheen onwinbaer / met
haer drie Casteelen / ende meer an-
dere nieuw-ghemaecte Waterpen
(die nochtans van Gheschut ende
volck wel vooz sien waren) won-
derbaerlick in ghegeven/ in coz-
ten rijdt/ van min als twee dagen/
ende dat slechts doo een handt
vol volck; want der onser/ maer
1500 Soldaten / ende ontrent
600 Boots-volck waren; midts
hun de Heere een vertsaecht / ende
verbaest herte/ ende verwerde ract-
sagen gaf / ende de onse daerente-
gen met sonderlinge couragie/ ende
cloekmoedich belept heeft gesterkt;
ende dat alles met clepne verlies/
van ontrent 50 man. Ende so heeft
hun de Heere alles in handen ghe-*

3. *Wt de
spoedighe
beroberin-
ge van soo
een mach-
tige stad/
met veel
minder
volck van
daer hui-
nen was.*

E

grven/

gheben / niet alleene de Stede, ende
 Casteelen/maer oock vele overbloe-
 dighe rijke waren/Gout/Zilver/
 ende Juweelen/ ten deele tot buyt/
 ten deele tot profijte van de Com-
 pagnie; oock vele spijse/ende drank/
 tot onderhout van d'onse aldaer:
 Ende is de vyandt met sulcker
 haest/ende verbaestheyt wech ghe-
 loopen/ dat sy in verscheypden hup-
 sen / oock in het Clooster der Je-
 suiten / de tafel noch ghebedekt ghe-
 bonden hebben. Boven dien zyn
 hun noch in handen gheballen di-
 veerse Schepen ende Gheschut/
 hebbende oock een quantiteyt in-
 gheladene Supckeren/ die gereedt
 laghen om naer Portugael te zey-
 len; Item mede andere Schepen
 upt verscheypden plaetsen ende Ri-
 vieren / met vele rijke Coopman-
 schappen / die middeler tyt als tot
 hare oude bekende haven/daer van
 selfs quamen in-gesallen; gelyck
 oock sulckx noch meer verwacht
 woardt.

4. **Wt onse**
ontweerdic-
heyt dat
sulck groot
goet t'ont-
fangen.

4. Maer dat dit alles des Hee-
 ren eyghen hant gheweest is/ ende
 zyne over-groote onverdiende ge-
 nade/ende barmherticheydt t'onse-
 waerts; blyckt noch vorder/ upt
 dien dat wy moeten bekennen tot
 onser schaemte / ende tot pyse zj-
 ner grooter barmherticheyt t'onse-
 waerts; niet alleene dat des ver-
 grypens tegen onsen goeden/ ende
 genadigen Godr/ te male vele/ende
 groot is geweest / soo hier te hups
 in onsen Lande / soo oock aldaer
 in de Wote: maer dat oock selve
 op het point/ dat het exploit was
 upt te voeren/ ons volck/ die lange
 onberberst in de Schepen ghele-
 ghen hebbende/ nu te Lande in een

seker Clooster by de Stadt ghele-
 ghen/ groote quantiteyt van Wijn
 ende Supcker bindende/ haer sel-
 ven daer alsoo vergaten/ dat sich
 vele wel na gesheel onnut/ jaes scha-
 delick maecten / ten dienste van
 het exploit/ datter op hande was;
 in sulcker voege/ dat hadde de Hee-
 re onse groote God selve/ niet booz
 ons/ ende d'onse gesozght/ ende alle
 dinghen / boven alle verwachten/
 ghesfaciliteert / staende den vyandt
 met bloodicheydt des herten/ ende
 geseelen onraet / wy anders niet
 dan schade/ schande/ ende confusie
 des aensichts/ daer souden behaelt
 hebben/ daer wy nu noch groote
 bate/ eere/ ende reputatie ghewon-
 nen hebben/ booz al de weerelt. Ja
 de vinger Gods is soo daerblijcke-
 lich gheweest in dese victorie / dat
 wy van goeder hant verstaen / dat
 selve de Capiteynen/ (die andersins
 geerne haer eyghen daden verhef-
 sen) hebben moeten bekennen/ dat
 enckelich de Heere/ hem dese victo-
 rie upt-gewozcht heeft; soo mogen
 wy dan oock by wel dese plaetse
 noemen met David, Baal- Prazim;
 want oock de Heere aldaer onse vy-
 anden verscheurt heeft, gelyck als hen
 de wateren van malkanderen scheu-
 ren, 2 Sam. 5. 20. Ende moghen
 dien volgende oock nu wel seggen/
 ende singhen / met den Psalmist;
 Niet ons, niet ons, o Heere! maer u-
 wen naem gheeft de eere, Ps. 115. 1.
 Want wie isser / die dit alles se-
 ricuselic overleggende/ niet en sal
 moeten bekennen/ dat ja de vinger
 Gods hier in niet min gespuert en
 wozt / dan als de Heere Godr aen
 den kinderen Israels / de volcken
 over-gaf / die dwinghende onder
 hun

him? Sullen wy dan oock niet dit alles ter dege aen-merckende/ hier dooz meer ende meer trachte-lick geruoert/ende aen-gepozt woorden/ om ghelyck ober vele andere groote/ ende onberdiende weldaden/ die de Heere ons soo verscheyden mag bewesen heeft/ den Heere onsen God gantsch hertelick te loven/ oock dit mael/ vooz dese nieuwe/ en versche welbaet/ ende hem daer van alleene d'eere te gheben/ ende zynen roem wyjd-lyndbaer te maken/ betrachtende oock gantsch trouwelick int ghemeyn/ ende int bysonder alle de ander plichten der danckbaerhepdt/ die wy te voozen hebben aen ghewesen.

Ende dit sullen wy ja noch dies te meer/ ende dies te hertelicker doen/ soo wy noch daer by dese twee dinghen willen bedencken: Eerst/ wat een goeden Landt het zy/ daer ja de Heere ons nu een soo wyjden deure gheopent heeft. Ten anderen/ wat al goets dien volghende daer upt oock wilt voozsprijten/soo wy het selve goedichlick weten te ghebruycken.

Wat aengaet het eerste/ het is een Lant/ dat als van melck ende honick bloeyt; want die plaetse alleene gheeft jaerlicx upt (soo wy verstaen) wel 30 duysent Rijsen Supckers/ voozts de beste synste Catoenen/ die ergens in de weerelt tot noch toe ghebonden zyn; oock Gember/ dies vele gheconfijt naer Portugael/ende dese Landen overcomt; behalven noch veel Brasili-hout/ ende andere meer commo-dieuze waren/ waer mede ee groot deel van Europa/ langhs Portu-gael versien wort. Het voozen-bee

ende oock andere/ isser soo vele/ dat het menichte hupden af-legt. die in quantitept soo dzooghe/ als gesou-ten ober comen. De Weyen soo weelderich/ dat het Dee ter veler plaetsen/ tot de knien int gras gaen. De vuchten aen de boomen soo lieffelijk sich verthoonende/ dat het een lust der ooghen is te sien; ende de waternen so soet/ende vziendelic/ datmer geen bier vooz wenschen en soude: Het Landt bzingt oock seer schoone Cerwe/ doch geenens overbloet/ mits maer luttel Lants ontrent de Stadt ge-legen/ beploght wert. Het Landt van eene na- buerighe Riviere/ ge-naemt Rio del Lanciro, gheeft sul-ken abonduantie van Rijs/ dat selfs de Peerden daer mede geboet wer-den. Ende siet/ dit is soo int coyle/ de goeie gelegentheyt van dit goe-de Lant (gelijck ons geseyt wort) daer toe ons de Heere soo rupmen deure geopent heeft; daer upt wy dan oock hope mogen ontfangen/ dat alle dit goet daer upt noch dozder wilt voozsprijten/ so wy het goedichlick ghebruycken:

1. Het heylighe Evangelium/ t welck alderhoorchst te achten is/ ende nu aldaer wel na dagelicx gepredict wort/ dooz onsen eer- weer-den mede-broeder M^r. Enoch Sterthemius (soo int Duys/ als in het Frans/ ende soo wy nu verhoppen upt zynen E. schijven/ oock in het Engels;) sal van daer mogen upt-gebruydet worden tot de blinde in-lantsche Heydenen/ versfoote So-den/ende verdwaelde Portugesen/ ende sich mogen wijs en zijdt upt-spreyden/ als ober een gheele nieu-we weerelt/ tot verbruydinghe van

i. De voozt plantinghe des H. E. hangels-ums oock in die Lan-den/ daer het nopt supberlick gepredickt en is ghe-werst.

Want daer roch te ma-le veel al goets steet in dese bi-cozie/ con-nen wy die slechts goe-dichlick ge-bruycken: als name-lick alle dese voozbees-ten

den grooten naem onses grooten Gods, en Salichmakers Iesu Christi, tot winninge van vele dupsent en dupsent zielen/ ende tot onuyfprekelicken troost/ van alle goede/ ende trouw- hertighe Christenen.

ii. De bo-
deringhe
van de He-
gocien ons
der ong.

2. Vele Plaetsen/ Vabenen/ ende Ribieren daer ontrent gelegen/ fullen groote commoditeyt aenbieden/ van fraye profitabile verhandelungen/ soomen hooft/ sonder groote wepgheringe. Dewijle ons de Heere meester heeft ghemaecht van de principale plaetse/ welcker bzientchap/ soomen hooft/ sy geerne sullen aen nemen/ ende behouden/ tot beter bescherminge tegen hare vyanden/ om alsoo in hare vyepheyt te blijven/ diese anders (hun tegen ons in oorloge aenstelende) apparent souden zyn te verliesen. Welcke handelinge ende negotiatie/ ons dan sal moghen verwecken/ in dese neeringhloose tydt/ grooten handel ende trafficke/ ende veel bedijf in onsen lande.

iii. De ver-
sterkinge
van ons
Landt/ de
ver/wac-
kinge van
onse gemey-
ne byant,

3. Ende dat niet alleen tot groot gherief van veel arme/ ende bevan- de huyf-ghesinnen; maer oock tot groote versterkinge vande macht onses landts/ ende af-byeucke van onse ghemeyne vyandt; dien zyne retouren ynt dese plaetse/ ende ynt de West-Indien/ niet alleene sullen vermindert; maer oock die daer noch overblijven/ commerlicher en costelicker ghemaecht worden/ tot zyne beswaringhe/ ende onse verlichtinghe.

Siet alle desen seggen steeckt hier in/ alle desen seggen souden wy oock moghen daer ynt erlanghen/ so wy slechts nu noch wijs waren/ ons te keeren tot den Heere onsen God;

soo wy onse herten nu noch recht condon bewercken/ om den Heere onsen grooten God hier oberheplichlick te lobben/ ende te yysen; ende die andere plichten der danckbaerheyt/ trouwelicken toeffenen. Maer soo wy hier op niet en wil- len passen/ so soude ons geredt de hoop van alle dit ghewenschte goet/ op eenen dach connen afghesmeden worden; daerom wy allenthalven ons daer toe ter deghe vercloerken moeten/ als oock mede op de navolghende/ die wy noch cor- telick ynt onsen text sullen gaen verhandelen.

Wy moeten op occasie van Gods weldadicheyt/ onswaerts, des te meer verwackeren in d'oeffeninghe des Ghebedts

Ten lesten (want van de dancksegginghe is te booren gesproken) soo leeren wy oock ynt dese betuyginghe Davids; dat hy namelick woude den naem des Heeren aenroepen/ nu gheboelt hebbende den segghen des Heeren; dat het jaer onse schuldigher plicht is/ op occasie van Godts welbadicheyt/ onswaerts/ des te meer te verwackeren in d'oeffeninghe des ghebedts tot God-waerts. Wy sien dus gaet het hier met David/ dus veel getuycht oec David/ dat ewer noch andere souden leeren doen/ siende hoe wel dat de Heere by David ghedaen hadde; Daerom (seyt hy) sullen u alle heylighen bidden ter rechter tijdt, Psal. 32. 6. segghende doe dese ellendigher riep, hoorde de Heere, ende hielp hem ynt zijnen nooden, Psal. 34. 7. Het is oock seker de Heere doet ons daerom oock

Daerom moeten wy oock/ bewachtende alle dit goet van den Heere/ meer ende meer den naem des Heeren bierichlic aenroepen doot den ghede

mel

Wel/dat wy fouden gewinnen aen
zyne handt / ende meer ende meer
dooz den ghebede tot hem comen.
So leert het oock de natuere selve;
dien wy ghewaer worden/dat ons
dickwils wel gheholpen heeft / tot
dien gaen wy gheerne teichen we-
deromme om hulpe/ Psal. 85. 2.

Niet alle-
ne in de
kercke/ of
in onse
slaep-ca-
mer/ maer
oock in
vanden
ban ons
niet alle
onse hupf-
ghenooten.

Opwekkinghe. Dat wy hier van
conscientie maken / ende ons daer
toe vercloecken op het alderneer-
stichste/ wy moeten ja ons gewen-
nen / den naem onses Gods veel
ende vierichlick aen te roepen / en-
de dat oock in alle plaatsen; niet
alleene in de kercke / maer oock te
hups / ende aldaer niet alleene in
onse slaep-camer/ dat is by ons sel-
ven alleene / maer oock in het mid-
den onses hups/ dat is met alle on-
se hupf-ghenooten / 1 Tim. 2. 8.
1 Petr. 3. 7. Dit en mach niet ver-
supint worden. Het ware oock een
gantsch gewenschte sake/ dat daer
goede oordje conde gheschaft wo-
den / aenghesien wy het daer vooz
houden / dat aen de saecke van de
Welt-Indien (wy moghen d'Oost-
Indien oock wel daer by voeghen)
onsen gantschen Lande seer veel
ghelegghen is / dat niet alleene in de
kercke/maer in aller inghesetenen
hups / oft jimmers in aller hupsen/
van de belyders des waren ghe-
loofs / daghelick de selve saecken
mochten ghenientioneert werden
in de ghemeyne hupf-ghebeden; en-
de datter gheen stilsijghen daer
over en ware/dat ja alle belyders
(ghelijck sy billicken tweemaal
daechs / des Morghens, ende des
Avonts, behooyde t'samen te comē/
om haer moeghen en avont-offer
den Heere op te draghen/ op dat sy

oock segghen mochten met David.
mijn ghebede moet voor u deughen
als een roock offer (welck onder de
Wet den Heere daghelick alle moeg-
ghen oock gheoffert wert / Exod.
30. 7.) ende mijn handen op heffen
als een Avont-offer, Psal. 141. 2)
daghelick onder haer hupf-gheno-
ten/ den naem des Heeren wouden
aen-roepen, om een segghen over de
selve saken/ dat sy toch woude alle
misverstandt / ende verwerringhe
daer van af- weeren/ alle crytende
sonden daer van upt-roepen / ende
andere swachheden ghenadelicken
over-sien/ende sulcken segghen daer
over gheben / dat wy niet allene
mochten oozsaecke hebben/ om den
Heere te lobben / ende te dancken
vooz de goede beginselen; maer
noch veel meer vooz den gewenschten
goeden voozt-gank der selver.
Ende niemant behooyde sich hier
tsoecken te maken; want wat wy
oock doen connen / ofte niet doen
en connen/ soo connen wy allent-
halven (zyn wy anders Christe-
nen / daer wy ons vooz upt-ghe-
ben) bidden vooz het wel-varen/
ende vooz de prosperiteyt van de
sake van Gods volck. Het is ons
allen niet gegeven / te connen selve
ter zee schepen bestieren in groote
wateren/ of Compagnien wel aen
voeren te lande/tegen den ghemey-
nen byandt; wy en connen oock
alle geen dypfenden in-leggen / om
d'eene ofte d'andere Compagnie te
helpen/meer ende meer op-richten;
maer den naem des Heeren aen te
roepen / dat is alle ware Christe-
nen ghegeven/ de kinderen Gods/
die weren strax te roepen Abba
Vader / Rom. 8. 15. dat en mach

Ende datt
toe moeten
wy ook ter
beghebes-
denken

dan oock van gheene van ons ver-
supmt worden. Ende op dat wy
hier toe des te meer mochten ver-
wecht worden/ soo moeten wy dese
twee dinghen daer toe ter dege be-
trachten.

Eerst / ende vooz al soo moeten
wy dit wel aen ons herte legghen/
dat ja ghewisselich het aen-roepen
van den name Gods, is een gantsch
costelick middel/niet alleen om on-
se ziele deucht te doen/ *Psal. 138. 3.*
maer oock om het wel varen ende
de prosperiteyt van het gantsche
Lant te vorderen/ *Jer. 33. 3. Psal.*
50. 15. Want ghelyck het woort
dat van den hemel comt / noyt le-
dich weer en comt/ *Esa. 55. 10.* soo
desghelyck het woort dat na den
hemel gaet/ *Jac. 5. 16.* een crach-
tich gebedt der geloovige vermacht
allesins veel. Daer en zijn gheen
woorden ter werelt / welke onse
Soldaten ende Matroosen beter
couragie comen in- scherpen/ noch
geluckiger succes toebeyngen in al
haer doen/dan de woorden des ge-
bedts vooz hun upt-ghestoztet tot
God. Daer en is oock geen wint
ter werelt / welke onse Blote meer
spoedelick can doen hare reyse af-
cozten/dan den aessem der geloovi-
ge / in het bidden upt-gegeven tot
God vooz de Blote: die windt int
zepl maecht alle dingē geluckelic-
ken upt te vallen: So comen oock
trouwwe vzienden / die nu dupsent
en dupsent mylen van malcande-
ren gescheyden zijn / malcanderen
evenwel dooz den ghebede groote-
licx te hulpe comen / ende geweldi-
gen dienst doen. O weerdige cracht
des ghebedts! wie can u ghenoech
pysen & Och dat hier op soo wep-

nich ghelet woort/ oock selve onder
de genaemde Christenen! De men-
schen comen seer bes waerlich haer
selven laten vooz staen/ende geloo-
ven / als sy zijn in eenighe mercke-
licke / ende ghevoelighe nootd /
dat het ghebedt d'alder-ghereetste
ende costelickste middel is/om daer
upt geholpen te worden. Daerom
sietmen het oock ghemeenelick soo
toe-gaen/dat soo wanneer de men-
schen geen upwendighe middelen
der hulpe vooz handen en sien / soo
ontsincht hun het herte oock t'erne-
male / ende sy verliezen alle moedt
ende hope; min noch meer/als ofte
daer gheen Godt in den hemel en
ware/ die alles vermacht/oock son-
der middelen / ende die tot zynen
volcke ghesept heeft / Roep my
aen, ende ick sal u thoonen groote
ende gheweldighe dingen, die ghy
niet en weet, *Jerem. 33. vers. 3.*
Gelyck oock aen d'ander zijde het
bevonden wort / dat waer de men-
sche overbloedighe goede middelen
der hulpe vooz de hant siet/ hy dan
oock desghelyck seer bes waerlich
zijn herte can in-winnen / om in
goet ernst / ende met alle op-scher-
pinghe der crachten / te roepen/ in
alle ghewichtighe saecken/ tot den
Heere zynen Godt om zyne hulpe/
ende segghen; maer pleecht dan ghe-
meenelick maer slauwelick de hul-
pe zynes Godts dooz den ghebede
te soecken; als sich latende vooz
staen / zyn sake moet nu wel geluc-
ken / ende het en can niet missen/
aenghesien hy soo veel / ende ghe-
wisse middelen aen de handt heeft:
min noch meer / dan of de Heere
onse Godt/ ons niet beruycht had-
de / dat niet onse spere / niet onse
handt/

1. Dat daer
waerlicken
geen coste-
licker mid-
del en is
om wel te
ghebben/
dan het ge-
bedt.

handt/niet onse wijs heyt noch onse macht / maer zynen segghen al in al is / dat jae selve een Coninck niet geholpen en wort dooz zyne groote macht / noch een reuse dooz zyne groote cracht / Psal. 33. 16. &c. Ende by dese occasie soo ghebeurt het / dat God de Heere genieynlick vande volcke seer slauwelick wort aenghesocht / dooz den ghebede; meer om welstaens wille / dan om wat anders; want de mensche is toch soo genatureert / dat het gene hy meent dat hem niet veel duysts sal doen / dat en doet hy oock niet van herten / dat doet hy maer slauwelick : als dan de mensche / het sy dooz wan-trouwicheyt op zynen God / ofte dooz te veel te vertrouwen op de middelen / niet en meent dooz het ghebedt yet sonderlinck te sullen connen upr. werken / so doet hy het oock maer slauwelick; daerom moet een peghelyck allent-halven hier teghen zyn herte beter berichten : ende dit zyn ziele ter dege wel dooz stellen dat ofte men overbloedige middelen der hulpe aen de handt heeft / oft datmen gheene en heeft / dat evenwel het ghebedt, het alder-costelickste/ende crachtichste middel van de werelt is / om wel te slagghen in ons bedryf. Want toch het gebedt gaet regel recht tot den grooten Godt / daer het al aen hanght / ende die alles doet wat hy wil, inden hemel, op der aerden, ende in alle diepten, Psal. 135. 6. ende weet soo wel te helpen / als daer geen middelen en zyn / als wanneer daer veel middelen zyn / 2 Chon. 14. ende soo wel r'onthelpen / als daer vele middelē zyn / als wanneer daer geene en zyn; gelyck wy dan

by erbarentheit mogen bebinden / dat sommige geen middelen aen de hant hebbende seer syn noch geholpe zyn geweest steunende op God; waer dat andere/vele middelen hebbende seer qualick gheslegghen zyn. Jae het wordt bevonden / dat de cloeckste hoofden met alle haren wyssen raedt / ende beelderley expedienten / die zy meynen aende handt te hebben / somtijds het soo slecht maken / ende sulcke mis slagghen doorn / dat de dwaeft van de weerelt / het niet slechter souden hebben connen maken / dan sy somtijds en doorn; ende dat even als dan wanneer sy meynen / alderwysselickst te wercke te gaen / ende dat hun haer vermeten niet conde missen. Hoe dickwils zyn groote exploicten seer wysselick beleydt / nochtans seer qualick geluckt; en waerom anders; dan dat de belepders denckende het en conde niet seplen / hebbē verslupmt des Heeren naem noch vierichlick aen te roepen / om een segghen over hare sake.

En anderen / om ons geerne te vercloecken tot het bidden in alle plaetsen / soo moeten wy ons selven ghewennen / dat wanneer ons yet goets over-comt / daerom dat wy wel opt ghebeden hebben; dat wy dan ons selven ter dege wel te verstaen geven / ende dat selve vastelicken soecken te ghelooven / dat jae de Heere onse ghenadighe hemelsche Vader / ons dat nu toescnt / op ons ghebedt; ende dat dat goede dat ons nu ghewoort / is een vrucht van't ghebedt: Ende daer dooz sullen wy oock gantsch seer aen-ghespoort worden / om veel te bidden. Dit was Davids practycke/

2. Dat wy alle het goet dat ons over comt / ende daer wy wel opt om ghebeden hebbe / aensien als een vrucht onses gebeds.

tijcke/soo dat te sien is al de Psalmen deur. Hier op moet oock wel gelet worden/ want voorszwaer daer is groot manghel onder de menschen kinderen in desen; de menschen comen beswaerlick gheloovent/ als hun yet goets over-comt/ al hebben sy schoon daerom ghebeden / dat het zy een ghenadige gifte / welke Godt de Heere hun schenckt/ op haer gebedt/ende ver-soeck; maer verhindert dooz onge-loovicheyt/ ende heymelicke Aethe-terye, soo plegen sy ghemepnelick die dinghen aen te sien / als hun over-comende by geballe/ ofte dooz haer epgghen vernuft/ neersticheyt/ ende goetd belept. Dit wort oock so bevonden in dit laetste exploit/ dat de Heere boven alle verwachtinghe/soo gheluckelick heeft doen upt-vallen/in de Babilien: Daer zyn Wannen Gods mede-gegaen/ by den welcken gheen stil-wygen gheweest en is/ die ghebuerelick aen-gehouden hebben dooz den gebede/ om een segghen over dese sake; men heeft oock sulcx hier het gantsche Landt deur gedaen/ in alle de Kercken wekelick: Maer merckt/ als nu dese sake geluckelick is upt-geballen / ende datmen dat begint te verhalen/ wie isser die eens daer aen denckt/dat hy de ghebeden der gheloobighe daer in soude rekenen/ als de voornemste / ende crachtichste middel/daer dooz dat goetd success soude upt-gewocht wesen? Doozwaer elck eene weet / dat dit van het meerderen-deel der menschen gantsch vergheten/ ende van de reste maer slechtelick aen-gheroert wort; soo dat daer seer wepnige zyn/ diens herte hun in-geest/

ende die vermercken/dat het de gebeden der geloobighe zyn/ die ons dat goet success boven alle onse verdiensten / ja tegen alle onse gantsch grouwelicke misdienste/ noch verworpen hebben. Ende want men dus versumpt te vermercken/ dat het goede dat ons over-comt/ ons wel voornemelick doozt-comt van de cracht des ghebedts/ daer upt comt het / datter oock soo flauwelick gebeden wort. Verhalven om vierich te worden in den gebede/ en gheerne veel aen te houden by God dooz den gebede/om een goeden segghen over onse saken / soo moeten wy ons altyts ghewennen/alle de ghewenschte dinghen/die ons ghebeuren in den loop onses lebens/aen te merken als vruchten van ons ghebedt; dooz seker houdende dat de selve ons vergaen zyn geweest/van de genadighe/barmhertighe hant onses Gods/als een seggen over onse gebeden; hoe groot/ ende apparent / dat oock d'upttelicke middelen by ons mochten geweest zyn/om de selve te vercrigge.

Ten derden/soo betuycht David, dat hy woude in wege van danckbaerheyt/syne gelofte den Heere betalen voor alle syne volcke. Wy sien alle Davids betrachtingen / gaen al na den Heere toe. Den kelck des heyls/wort den Heere geoffert; zyn aen-roepen/ is het aen-roepen van den naem des Heeren; zijne betalinghe der geloften / soude geschieden aen den Heere. Wy wiste wel dat alle het goede dat hy ontfangen hadde/altemale gecomen was van den Heere; soo woude hy/ als een recht-schapen danckbaer herte / het altemael wederom keeren

ren tot den Heere. Nu dzie dingen roert hier David aen; 1. wat hy doen soude/ 2. aen wien/ 3. waer.

Eerst / soo tucht David, dat hy woude zyn gheloften betalen. Om dat wel te verstaen/soo moeten wy weten / dat het al van outs her de wyse geweest is/ onder den volcke Gods/ dat sy op bysondere occasien/ Gode geloften deden; dat is/ hare zielen aen Gode verbonden/ van sulcx/ of sulcx te doen/of te laten/ daer hun anders sulcx te doen/ of te laten byz stont/ Genes.28.20. 21.22. Num.30.2. waer de gelofte ghenoeut wozyt een bandt over de ziele; want sy in hare geloften sich verbonden / dat sy haer selven souden van sulcx/ of sulcx onthouden/ daer sy anders byzhepdt toe hadden. siet Num.6. ofte dat sy sulcx/ of sulcx den Heere wouden op-offeren/ daer sy anders niet aen ghehouden en waren / Lev.7.16. De geloften wierden ook wel gebryukt om de ziele noch meer / ende vaster te verbinden/ aen het gene daer sy reede toe verbonden is / als hier/ dat David beloofte / hy woude den naem des Heeren aen-roepen.

Nu dese gheloften wierden ghe-daen op verschepden occasien; 1. op occasie van eenige weldaet/ diemen gerne van Godt ontfangen woude/ Psal.66.13.14. Gen.28.20. Ec. ij. op occasie van eenighe weldaet/ diemen reede ontfanghen heeft/ als hier Psal.116.13. Ick wil den heyl-lamen kelck nemen; iij. op occasie van eenige solemnele actie/ daer in men Gode op eene bysondere wyse na by comt; als in de vernieuwinghe zijner belijdenisse / int ontfangen des H. Doops/ des H. Abont-

maels; als dit met behoorlick bescheet gedaen wozyt/ soo verbinden wy ons als met ghelofte, dooz die daedt / dat wy jae den Heere onsen God/ trouwelicken willen aen-cleven / al ons leven lanck. Ende dese geloften werden ghemepnelick ghebaen met den gebede / ende betaelt met dancksegginghe / Num. 21.2.3. Psal.66.13.14. sy werden oock somtijts ghebaen ende belept met eenen solemnelen Eedt/ Num. 30.2. 2 Chron. 15.12.13.14. Psal. 119.106. ende condon oock gedaen wozyden in offerhanden/ met de Ceremonien van deur de twee stucken henen deur te gaen / Jerem. 34.18. maer ghemepnelick wierden sy gedaen met de wozyden des monts alleene/ soo veel het uyterlicke aen gaet; anders de wozyde des monts selve en zyn hier niet absolutelick noodich toe / maer connen belepdt ende vast gemaekt wozyden niet een ongeveynst woornemen des herten/ Dan. 1.8. Dooz staet oock wel te bemercken / dat de gheloften zyn byz-willich / maer niet eygen-willich; want sy ghegrondet zyn in Gods wozydt. siet Psal. 76. 12. Num.30.2. Esa. 19.21.

Nu de betalinghe deser geloften, is hier in ghelegghen/ als wy dadelicken/ende pzeyselick na-comen/ met groote sochvuldichepdt/ ende ernst/ dat wy beloofte hebbe. Want soo wy plegghen te segghen / gelofte maeckt schult. Soo hadde oock de wet der geloften dit in/ dat de selve pzeyselick eben so moesten betackt wozyden/ noch beter/ noch erger/ als die gedaen waren/ Lev. 27.10. nu dat ooc stract/ so daer toe geen schieren tijt beschepten en was/ Dent.

23. 21. Wy betalen onse geloften, maer Christus betaelt onse schulden alle; want wy oock selve niet onse geloften, ons selven wel gereet oock plegen te verschuldigen/ dooz verkeert geloben/ als Jephthe/ ofte niet wel houden van gherechtigh geloften.

Ende siet/ dit is het dat David beloofd te doen/ als hy seyt/Ick wil myn geloften betalen; ende hy tupt wyder/ dat hy die woude betalen aen den Heere, dien hyse ghedaen hadde/ Ps. 66. 13. want aen Gode eyghentlick heeftmen gheloften te doen/ ende die te houden/ Ps. 76. 12. Psal. 50. 14. Esa. 19. 21. niet aen den Engelen/ ofte Heplighen. Als dan oock David getuycht/ dat hyse Gode woude betalen/ die herten ende nieren kent; soo geeft hy daer mede oock te verstaen/ dat hy het oock van herten/ ende ter dege soude siet te doe/ navolgens de waerschouwinge gegeven Eccl. 5. 3. &c.

Hy voecht noch wyder daer hy/ waer hy sulcx doen soude/ namlieken booz alle zynen volcke; dit siet oock op de wyse die sy hadden in de Wet/ welke was dese/ dat sy betaelden hare geloften van offerhanden/ op de stateliche feest-tijden hy het Heplichdom des Heeren/ Deut. 12. Ps. 6. 7. en 16. Ps. 16. 17. Jimmers so geeft hier mede David te verstaen/ dat hy sich gheensins schamen en soude/ zyne geloften te volcomen in de tegenwoordicheyt van allen.

Wy moeten oock in wege van dankbaerheyt onse geloften aen Gode trouwelick betalen.

Leere. Wy moeten in wege van

dankbaerheyt alle onse geloften geheughen/ ende trouwelick betalen/ niet alle bymgoedicheyt. Dus woude David doen/ so wy hier sien moghen; dit wert ons allen oock belast Psal. 50. 14. Betaelt den Alderhoochlien uwe gheloften. Dit bestaet oock niet goede reden.

1. Want dooz de gheloften zijn wy verbonden aen Gode/ dat wy sulcx nu moeten doen/ het staet nu niet langer tot onsen keure. Dit hadde Iephtha wel ghevat/ daerom hy seyd ober zyn ghelofte/ die hy haestelick gedaen hadde/ ende met grootten commen na-mum; Och myn dochter, hoe buyght ghy my, ende bedroevet my! want ick hebbe mynen mont op ghedaen teghen den Heere, ende en cans niet weder-roepen, Jud. 11. 35. Hier battede oock Iohua het volck/ als sy beloofd hadden/ dat sy den Heere dienen wouden; ende seide daer op tot hun/ Ghy zijt ghecuyghen over u, dat ghy u den Heere vercoren hebt, dat ghy hem dient, Jos. 24. 22. Hoozt toch wat oock de Heere daer toe seyd Deut. 23. Ps. 21. 22. 23. Wanneer ghy den Heere uwen Godt een gelofte doet, soo en sult ghy het niet vertrecken te houden; want de Heere uwe Godt sal het van uwen handen eyschen, ende sal u sonde zyn. Wanneer ghy het beloven onder wegen latet, soo en ist u gheen sonde: Doch wat tot uwer lippen is uytgegaen, sult ghy houden, ende daer nae doen, als ghy den Heere uwen Godt vrywillich beloofd hebt, dat ghy met uwen monde ghesproken hebt. Siet oock Eccl. 5. 3. 4. 5. Soo dat ten sy sake/ dat wy de geloften/ die wy wel opt aen den Heere gedaen hebben/

Wy moeten in wege van dankbaerheyt alle onse geloften aen Gode trouwelick betalen.

ben/ookh trouwelick betalen / soo verhoonen wy ons selven enckele heploose menschen te wesen / die noch op ons epggen wooydt/ noch op Gods wooyt niet en passen/ die slechts zyn een ongehoorlaem volck, ende leugenachtige kinderen, die niet hooren en willen des Heeren Wet. siet Esa. 30. 9. Esa. 57. 4. Deut. 32. 20. Psal. 78. 8.

ij. Want wy verwachten van Gode/dat hy ons syne beloften verbulle; Gods beloften aen ons ghe- daen in Christo/zijn al onse troost/ 2 Coz. 1. 20. Willen wy dan be- rhoonch dat wy deel hebben aen de beloften Gods/ soo moeten wy al- lenthalven oock bewysen / dat wy luyden zyn / die conscientie maken van onse geloften, die wy Gode ge- daen hebben: Want hier dooz wo- den de ware bekeerde zielen be- schreven/ namelick/dat sy Gode ge- loften doen, ende houden, Esa. 19. 21

iiij. Ten 3^{en} dan sake dat wy on- se geloften Gode trouwelicken be- talen / die wy hem wel opt gedaen hebben / op wat occasie het oock wesen mochte; ende hebben wy opt daer in traech gheweest / nu noch daer in beginnen te verwackeren/ als wy daer toe aengemaent wo- den dooz Gods wooyt; soo hebben wy gewisselick anders niet te ver- wachten / dan dat jaē de Heere Godt / waer zyn wooydt niet en gheft/ ons harder ende strenger sal comen manen tot de betalinge on- ser geloften, dooz veelderley plagen ende straffen. Want goet ront npt/ de Heere en can niet bedrogen wo- den; hy en wilt sich oock niet laten bespotten. Wy heeft alreede begin- nen te cloppen aen onse deure/ ende

aen de deure van onse Staet / met beelderley swaricheydt/ met diere tijdt/ met sechacseheeringe/ met een sware ende noch altyts due- rende oorloghe / ende met waters- nooden / met groot verlies te wa- ter/ ende noch ten lesten met de pes- tilentie in vele Steden; dese alle zyn als Gods Deur-waerders/ ons comende aen-manen / dat wy onse geloften aen Gode gedaen/be- ter betalen souden; by dese en sal oock geen stil-swijgen wesen / dese en sullen ons niet met vrede laten/ tot dat wy ons beginnen te ver- cloecken/om ja onse geloften te be- talen; anders / en hebben wy an- ders niet te verwachten / dan dat altyts d'eene strenge Deur-waer- der/of d'andere / aen onse deure sal comen cloppen/om ons te manen.

Opwekkinghe, dat wy ons selven ondersoeken/ende ter beghe besien wat booz geloften wy aen Godt al ghedaen hebben / wat banden jaē daer over onse zielen zyn / dooz de geloften aen Gode gedaen / op dat wy die trouwelick betalen mocht- ten. Dat toch elck particulier sulcx betrachte / ende bedencke/ wat hy wel opt zynen Godt beloofd heeft/ wanneer hem bange was/in sieck- te/ in perijckel zyns levens / of op andere occasie / in zynen Dooz/ vernieuende belijdenisse / in het ghe- bryck des h. Abontmaels / ende in alle goede booz-nemingen. Dat oock onse gheheele Staet dat be- dencke; de selve staet oock groote- licx aen Gode/ met beelderley ghe- loften verplicht / alle onse Vallen- biddaghen, hebben een bant op onse zielen gelept / dat wy ja den Heere onsen Godt mi trouwelick gaen

¶ Anders wil oock de Heere/dooz strenge ma- ners ons tot de beta- linge onser geloften/ drijuen.

dienen wonden / meer dan opt te
 boozen. Ja gheuwisselick / zijn wy
 niet geslage hupshelaers geweest/
 soo zijn oock aldus / even dooz het
 houden van onse Vasten-biddagen
 (ende dat wy daer op oock versche-
 nen zijn vooz den Heere / in de ver-
 gaderinge der geloovige) verplicht
 om den Heere niet allen ernst van
 nu voortaan/meer dan opt te gaen
 dienen. Hier op moet dan geschiet
 worden; en ghelyck trouwe / ende
 eerlicke luyden/wanneer sy ergens
 eenighe schult ghemeecht hebben/
 die niet uyt den sin en doen / ende
 laten(gelyck wy spreken) Wholen
 daer vooz sozzen / maer sozzen sel-
 ve daer vooz; soo moeten wy oock
 in desen ghevalle doen tot onsen
 Godt; ten ware van sake dat wy
 wonden bethoonen / dat op den
 Heere onsen Godt / die allesins al-
 derhoorchst van ons moet gheacht
 worden / van ons alderminst ghe-
 past wozt.

Maer hier hebben wy nu groote
 reden van clagen/wat particuliere
 personen al bysondere beloften
 van beteringhe des levens / aen
 Gode gedaen hebben / wanneer sy
 sieck / of in perychel van haer leven
 waren / te water / of te lande / ofte
 wanneer sy nu eenige goede in-val-
 len hadden / dat mach elck eenes
 consciencie weten; maer dit weet
 immers al de weerelt / datter maer
 wepnighe ghebonden worden / die
 sich becreimen / om dese hare gelof-
 ten te betalen; want toch een pege-
 lick sien mach/datter seer wepnich
 verbeteringe onder den volcke / op
 die occasie comt. Wat oock alle ge-
 naemde Ghereformeerde Christe-
 nen / in de belydenisse hares ghe-

loofs / in het ontfanghen des H. W.
 bontmaels / den Heere beloofd heb-
 ben / dat sy hem wonden dienen / en
 eeren / biden al / staet bupten alle
 dispute; maer och-erne eplap!
 hoe vele wozendder noch onder
 hun ghevonden / die eventwel gern-
 sins en beantwoozden in haer le-
 ven / 't ghene sy aen Gode beloofd
 hebben dooz die daedt? Waer is
 daer een dronckaert / die soo we-
 nich-mael / nu op dese / nu op ghene
 occasie / heplichlick beloofd heeft/
 te willen sich van den danck ghe-
 heel onthouden / die doch zyne
 dronckenschap op die occasie ghe-
 laten heeft? Waer is d'onkupsche
 mensche / de gierige / de haet en wy-
 dighe / d'ambiticuse mensche / d'on-
 rechtbeerdige mensche / de welcke
 bedenckende den baude dien sy op
 zyn ziele geleyt heeft / dooz eeniger-
 ley heplige geloften aen Gode ghe-
 daen (op sulcke occasien als wy
 aen-ghelwesen hebben) sich selven
 heeft beginnen t'onthouden van
 zyn onkupsheyt / of giericheyt / of
 bitterheyt / ende onversocnelich-
 heyt / of staet-suchticheyt / of bedzie-
 gherpe? Nachts licht daer mi
 een bandt op zyn consciencie / soo
 is sy oock schuldich die te lossen
 vooz Godt den Heere / wil sy selve
 niet hier meer ende meer gebonden
 worden in den strick zynre sonden/
 tot zynen verderve / Prov. 5.23.

Ende wat aengiet onse ghecele
 Staet / hebben niet de Regenten
 des Lants / die noch maer eenighe
 God-bzesentheyt in sich en heb-
 den / te ghelycke niet alle het ghe-
 meyne volck / als hun bange was /
 ende op occasie van eenigherley
 noot / welcke ons waerde Vader-
 landt /

Daer op
 van belien
 wepnich
 gelyc wozt/
 daerom
 oock wep-
 nich sozzen
 ghevalen
 wozt ober
 de betalins-
 ge der bes-
 toften.

landt / of eenighe importante gele-
den van dien reede getroffen had-
de / ofte grootelijc dāpichde / me-
nich-mael vastelick vooz-genomen
in haer herte / ja en oock wel be-
looft / niet upt-gedruichte woor-
den / dat mochten sy upt die swarig-
heyt / dooz de hant des Alderhoog-
sten / noch dat mael berloft worde /
dat sy dan wonden van herten / en-
de ter deghe / niet alleene zynen lof
bercondighen / maer oock alle zijne
heplige Godf-diensten hanthaben /
alle God-tergende sonden / soo veel
in hun was / helpen upt den lande
weeren / upt hare Collegien / hup-
sen / herten ; alle zyn heplige plich-
ten gaen betrachten / ende sien te
doen ghelden oock onder andere :
Maer och-erme eplac ! wat is
daer van geworden ! wanneer de
swaricheyt over is gheweest / alle
dingen hebben blijven staende als
te voozen ; ende wy zyn slechts den
kinderen ghelyck gheweest / die on-
der de roede beteringhe beloven
maer daer van geraekt zijnde / we-
derom tot het oude gaen. Soo dat
het stuck der Reformatie / soo dick-
wils belooft / soo dickwils vooz-
genomen / blyft daer neer ligghen.
Ja de betalinghe deser gheloften
wozt soo gantsch versupint / dat-
men nauwelijc lyden can / dat noch
eenige pverige ende godsalige her-
ten / daer op aen houden / ende van
Gods weghe ons de selve erinne-
ren / ende betuyghen / dat daer be-
hoorde conscientie van ghemaecht
te worden / soude wy het vooztaen
noch wel maechen connen. Hoozt
roch wat Moyses daer toe seyd
Deut. 7. vers. 9. 10. 11. 12. Soo lult
ghy nu weten (seyt hy) dat de Heere

uwe Godt, een Godt is, een trouwe
Godt, die het verbondt ende barm-
herticheyde hout, dien, die hem lief
hebben, ende syne gheboden houden
in duylen leden ; ende betaelt dien
die hem haten, voor synen aengesich-
te, dat hyle om-brenge, ende en ver-
suymt niet, dat hy dien vergelde voor
synen aengbesichte, die hem haten.
Soo behoudt nu de gheboden ; ende
wetten, ende rechten, die ick u he-
den ghebiede, dat ghy daer na doet :
Ende wanneer ghy lieden dese rech-
ten hoort, ende houtse, ende daer na
doet ; soo sal de Heere uwe Godt
oock houden het verbondt, ende barm-
herticheyt, die hy uwen vaderen ghe-
sworen heeft. Bewijst wy dan dus
na-latich zyn / ja dus ontrouwe
zyn / in het betalen van onse gelof-
ten aen Gode / hoe connen wy dan
langer verwachten / dat Godt zij-
ne beloften aen ons verullen sal ?
Ja hoe sien wy niet claerlicken /
dat wy ons so trouwlooslick dra-
ghende / in onse geloften aen Gode
ghedaen / dat wy waerlicken de-
lupden niet en zyn / die eenich inte-
rest / ofte deel aen Gods ghenadige
beloften hebben / soo lange wy het
soo maken ; want soude Godt de
Heere zijne genadige beloften aen
ons vol-boeten / soo moeten wy
betrachten zyne gheboden te hou-
den / soo het hier blyckt.

Wat hebben wy dan oock an-
ders te verwachten / dan dat wy /
als niet met alle passende op de ma-
ninge die Heere ons doet / dooz zyn
woozt / ende dienaers / dat wy sou-
den onse geloften aen hem betalen /
hy eer lange strenger ende strenger
maners / tot ons senden sal / die
niet alleene dooz bloote maninghe /

Daer van
wy dan an-
ders niet
te verwach-
ten en heb-
ben dan
niet toe-
swariche-
den.

maect vooz hatde / doch rechtbeere-
ge / d'hyvinge / ons sullen tot de be-
talinge onser geloken aen v'zingen.
Want siet / de saecke staet aldus :
Gode de Heere / dien wy ziele / ende
lichaem schuldich zyn / houdt aen
vooz allerley middelen / dat wy
hem oock na ziele / ende lichaem die-
nen souden / 1 Cor. 6. 20. soo brengt
hy het oock niet sommige daer toe /
na veel aen-houdens / dat hy hem
sulcx beloven / Exod. 19. 8. Deut. 5.
29. Hier staen wy dan dobbel over-
verbonden aen onse zielen / soo en
behoorde daer oock gheen wygge-
ringe meer te vallen / evenwel als
quade schuldenaers / soo slaen wy
noch dickwils achterwaerts / ende
zyn traech in het betalen van onse
gelosten / Psal. 78. 9. Hier wordt
dan de Heere nieuwe moeyte ghe-
maect / ende hy is vernootsaecht
nieuwwe manninghe te doen / dat wy
onse gelofte betalen souden / sulcx
doet hy vooz zyn woort / ende sent
nocherchter zyne dienaers / die daer
roepen upt des Heeren naem / be-
taelt den Alderhoogsten uwe gelof-
ten / Psal. 50. 14. dat helpt even-
wel dickwils weynich / daerom
hoecht de Heere noch dickwils by-
sondere segeningen / ende weldaden
daer toe / Psal. 11. 3. soo wy te voe-
ren hoorden / ende als dat alles
niet en helpt / soo sent hy ons stren-
ge Deur-waerders / allerley swa-
richeden / hy comt ons besoecken
niet siechte / niet cranche / geringe /
ende andere becoringingen / die
zyn altemale als des Heere Deur-
waerders / welcke comen cloppen
aen onse denren / ende ons streng-
lick aen-manen / dat wy souden
onse geloften betalen. Sulcx alles

heeft oock de Heere reede aen ons
begonnen te beproeben / ende doet
het noech. Wat is daer al armoede /
watte cranche neeringe isser oock /
ja wat synder al sicke / ende cranche /
het gantsche landt deur te deser
tijdt / Soo en moeten wy oock soo
dwaes niet wesen / dat wy ons
souden laten vooz slaen / dat Gode
de Heere soude ophouden van ons
dus strenge te manen / soo wy ons
niet en beginnen te vercloecken /
om trouwelicken onse beloften aen
hem te betalen. Neen de Heere on-
se Gode is salcken Godt / als hy
een sake begint / hy en laet die noech
steken / hy begint ende eyndichtse
oock altyts / 1 Sam. 3. 12. hy mach
soo wat wt-stel maken / na zyn me-
nigherley wijsheyt / hy mach een
wyle tijts swygen / ende even dan
heeft hy noch vastelick vooz / ons
alle onse schulden ordentlick voor-
ooghen te stellen / Psal. 50. 21. Soo
dat daer van onsent weghe gheen
ruste te verwachten is / ten zy dan
saecke wy ons vercloecken / tot de
betalinghe onser gelosten. Ja ge-
wisselick / wy moeten het liever
daer vooz houden / dat soo wy
ons niet in tijts daer toe en beghy-
tighen / dat de Heere onse Godt
noch strengher Deur-waerders
wilt senden om ons te manen / dan
alle de vooz-gaende / dat hy ja zyn
wreock sweter senden wilt / ende lie-
ver als onse dinghen hoogst-tergft
wetpen / ende ons wt een ende upt
al setten wilt / Willen wy gheen
conscientie maken / van onse gelof-
ten aen hem te betalen. En moeten
dit vooz seker houden / dat hy ons
alleene noch spaert vooz een wyle
tijts / om te beproeben of wy oock
ons

ons selven noch in tijts bedencken
sullen / ende hem betalen onse ge-
loften. Hoe connen wy oock hier
aen twyffelen ? sien wy niet reede
sulcx vol-bracht in vele plaetsen
van Bohemen / den Paltz / die daer
nu verwoest liggen / vertreden van
den voer der haoverdige / ende ge-
set upt een upt al / want sy in desen
God-vergerich geweest sijn. Dit
hebben wy oock te vreesen / soo wy
oock in tijts niet beter toe en sien /
dan sy gedaen en hebben. Wy sijn
nu noch het Lande der barmhertig-
heyt Gods / ende staen noch als va-
ten der ghenade, daer ober de Heere
onse Godt / synen genadigen seghen
de volhepdt noch upt-stort ; niet
misbruycken wy synne genade / ver-
traghen wy de betalinghe onser
schuldighe gelosten, het is te vrees-
sen / dat ghelijck Gods barmher-
ticheyt tot verwonderinge van de
gantse werelt / onder ons ghe-
openbaert woort / dat soo desgelijck
synne ghestrengicheydt aen ons sal
(ten dage syner thuyt-soekinghe)
geopenbaert worden / tot verbasin-
ghe van de gantse werelt.

Daerom
wy alle ge-
lincke sulcx
moeten
sien te bes-
teren.

Verhalven wat resteert daer an-
ders / dan dat wy alle gelijcke ons
op het alder-neersichste vercloec-
ken / om elck vooz ons hooft te be-
talen onse gedaen gelosten / ende de
gantse Staet / de hare. Het en is
jae niet goetd te schimpen met den
Alderhoochsten / hem wat te belo-
ven / ende niet te houden / Eccl. 5.
3. &c. Dragen wy oock sozge / om
dese of ghene te betalen onse schul-
den ; ende sullen wy gheen sozge
draghen / om Gode te betalen onse
gelosten ? Is dan Godt de Heere
alleene soq byl. ende verachtelick

in onsen voegen / dat wy dorben op
hom alderminst passen. Is het
goet ontrouwe te wesen aen onsen
Godt / die de ghetroonwicheydt lief
heeft / ende de waerhepdt selve is ?
is het een schande / niet trouwe te
wesen van syn woort / aen de men-
schen ; ende sullen wy het niet met
allen achten / ontrouwe te wesen
in ons woort aen Godt ? dat zy
verre. Vermoghen wy dan pet /
connen wy pet doen / syn wy oock
ergens oben besozght ; soo moeten
wy noch dit onse meeste sozge ma-
ken / dat wy pzeyselick / gantsch
requielick / ende met alle spoet on-
se gelosten betalen. Moesten de be-
loften onder de Wet (gedaen over
schapen ende bocken) soo gantsch
pzeyselick / Lev. 27. 10. so gantsch
spoedelick / Deut. 23. 21. ghedaen
worden ? hoe veel meer moet sulcx
van ons betracht worden onder
den Evangelio / ober de belosten
der heyligheyt / ende der pteringhe
onser levens / der op-offeringhe on-
ser sels aen Gode / als heylige / le-
vendighe / ende aenghename offer-
handen / Rom. 12. 1.

Laet ons dan ook niet dencken /
dat wy onse belosten nu al wel be-
taelt hebben / als wy slechts soo pet
wat upterlicx ghebeter hebben.
Maer soude hier daer wel gaen /
wy moeten Gode ons herte ghe-
ben / ende al wat wy hebben / hem
ten dienste ober-geven / soo sy ver-
epscht Rom. 12. 1. en wy niet min-
der hebben beloven connen / 2 Cor.
8. 5. ghelijck wy dan belooft heb-
ben / wy wouden af-legghe onse
weereits wesen / ende de Godsalig-
hepdt aen-doen / ende dat van her-
ten ; dat wy dan oock sulcx doen.

Ende die
willich sijn
om hare ge-
losten Go-
de te beta-
le / die mo-
ghen noch
dese drie
middelen
daer toe
gebruycken
om sulcx te
conne doen

Ende aen den ghehen / die nu oock
alsoo ghesint zyn (ghelyck sy doch
alle / alsoo gesint behoorden te we-
sen) wysen wy noch desen werch/
om hare gelosten nu wel te connen
betalen.

f. Dat wy
ons eppen
gelofte / die
wy Gode
gedaen
hebben ons
te conser-
nere wel op
dringen.

Eerst / ende vooz al / gewent u sel-
ven dickmaels / by u selven t'over-
leggen / ende te bedencken / dat daer
ja nu een bandt op u ziele leyt / dooz
de gelofte van u aen Gode gedaen /
tot beteringhe des levens / Num.
30. 2. soo dat ghy nu niet langer
u selfs en zyt / noch langer keuse
hebt / om het te doen / ofte te laten :
Dringt dit uwe ziele op / segt tot
uwe ziele dickwils / het woordt is
uyt mynen mont ghegaen / ofte het
voornemen is in myn herte geweest /
vooz Godt / die herten ende nieren
kent / dat ick my soo / ende soo Chri-
stelick vooztaen gaen dragen wou-
de ; ick en can dan oock / noch en
mach sulcx niet weder-roepē. Siet
dit wel aen het herte ghelepydt / sal
aen d'eene zyde een gheweldighen
toom wesen / om ons te verhoeden
van het quade ; ende aen d'ander
zyde een geweldige spore / om ons
te doen loopen in de wegen Gods ;
vooz nemelick / soo wy oock op oc-
casie van desen eenen bandt der ge-
loften / daer mede onse ziele vooz
Godt verbonden staet / wy noch
ons byzenghen in de ghedachte / soo
veel andere banden / ende zeelen der
liefde / ende der weldadicheden
Gods / daer mede onse ziele noch
vorder verbonden staet / om den
Heere onsen Godt boven al / met
alle blijft ende trouwe te dienen.

ij. Dat wy
Gods be-
loften der
beterkerkin-
ghe / die wy

Ten anderen / op dat wy mocht-
ten onse gelosten te beter betalen /
soo moeten wy Godts belosten te

hulpe nemen / bedenckende dat de
Heere beloofte heeft / dat hy ja wilt
stercken alle die ghene / die van ganc-
scher herten aen hem zyn / 2 Chyon.
16. 9. daer op moet sich ons herte
verheffen / daer op moeten wy een
moedt grijpen / ende in de sterckte
onser Gods / ons te wercke stellen /
ende bedencken / dat wy te doen
hebben met soo een goeden / ende
genadigen Godt / die daer als wy
slechts van herten willich zyn / om
hem te betalen onse gelosten / selve
willich is / om ons te versorgghen
van het ghene ons noodich is / tot
betalinge onser gelosten ; soo moe-
ten wy sien den Heere aen te gry-
pen / aen die zijne goedicheyt / dese
zijne ghenadige beloofde bystandt
met den gheloobe te vermenghen /
dien volgende oock zynen raedt te
volgen / ende zijne middelen vooztaen
daer toe aen te wenden ; ende wat
ghelt het / wy soo doende / ende het
dus ons latende ernst wesen / om
onse gelosten te betalen / soo sullen
wy beyde groote / ende cleyne / bey-
de tegenenten / ende geringe luyden /
oock genadelick gesterckt worden /
om sulcx oock te doen / tot groot-
makinge onser Gods / lossinge on-
ser ziele / en bevestinge onser staets.

ons ghe-
baen heeft /
met den
gheloobe
wel ver-
mengen.

Naerder aen-dringinge (tot een be-
sluyt van desen geheelen handel)
dat wy toch niet alleene onse ou-
de gelosten aen Gode trouwelick
betalen woude ; maer noch nieu-
we maken / om ons immers toch
gansch seer te vercloecken tot het
hanthaven van de dingen Gods.

Ja wy en connen ons hier niet
onthoude / vermerckende hoe won-
derlicke wel de Heere onse Godt

ij. Dat wy
oock gees-
te ons
noch niet

by

nieuwwe ge-
loften be-
binden tot
de hantja-
linge van
alle Godes
dingen en-
de opdoen
mantien.

by ons gedaen heeft / nu noch dese
laetste jaren / nu noch dit loopende
jaer / nu noch de voozede winter/
ende dese tegenwoozdige somer; of
wy moeten noch wat meer van u
in den naem onses Godes berep-
schen / evenwel niet anders / dan
ghy schuldich zyt; wy moeten iae
noch op u begeeren / dat ghy toch
woudet / in erkentnisse van alle de
weldaden die de Heere u ghedaen
heeft / noch van nieuws een vorderen
bandt op uwe ziele leggen / ende u
selven aen Gode / dooz nieuwwe ghe-
loftenisse noch meer gaen verbin-
den / tot de betuyginghe der ware
danckbaerheyt / in een meer blyti-
ghe betrachtinge van alle heylighe
plichten. Dit segghen wy / en is
niet meer dan wy schuldich zyn/
want de Heere (die ons niet meer
af en eyscht / dan wy schuldich en
zyn) vereyscht sulcx van ons; na-
melick / dat wyt het gheboelen van
Godes vooz-gaende weldade / onse
waerts / wy oock met nieuwwe ghe-
loften ons aen hem verbinden sou-
den: Voozt toch wat de Psalmist
daer toe ons allen op leydt: Ghe-
looft (seyt hy) ende houdt den Hee-
re uwen Godt, brenget geschencken
den verschrickelicken, Psalm. 76. 12.

Ende som-
derlinge na
dese te gen-
woozdige
gheleent-
heyt

Is oock dit niet gansch billick ?
dewyle de Heere onse groote Godt
soo veel vooz ons doet / sullen wy
niet geerne oock soo veel vooz hem
doen / als in ons is / als wy doen
connen ? Wat danckbaerheyt can
daer ghenoechsaem wesen / aen soo
goeden Godt / die ons soo hooch-
lick verhoocht heeft / die ons onse
bleugelen doet wijt upt-beyden/
in Oollen ende Wellen, van den
op-ganck der sonnen, tot den neder-

ganck; die onse byanden onder ons
dwingt / ende onse saecken boven
ons verwachten / ende tegghen onse
verdiensden / soo genadelicken doet
uyt-ballen; die ons dan noch
voozts (of wy schoon ober allen
desen veelsins seer ondanckbaer
ghebonden zyn) noch soo lanck-
moedelick verdraegt / noch soo veel
respijt geeft / om ons zelven recht
te bedencken / onse herten te verga-
deren / ende onse gheloften te beta-
len: Wat mach dan nu de Heere
onse groote Godt / die soo vele / ende
soo groote dinghen vooz ons ghe-
daen heeft / van ons wederom niet
vereyschen / in weghe van danck-
bare verggeldinghe ? Waer het te
veel / soo hy van ons eyschte / tot de
helft van alle onse middelen / van
alle onse in-comsten / om dat aen te
leggen / ende te besteden / tot voozt-
plantinghe van zijn W. Ewange-
lium / oock in die Landen / waer
zijn naem niet ghenoecht en is
gheweest ? Soo wy hem oock dit
dus in-willichden / soude pemandt
van ons / schade daer by rekenen
connen ? Soude pement van ons
reden hebben / om te vreesen / dat de
Heere onse goede Godt (die in zijn
woort belooft / dat niemant so veel
als een toghe kont waters sal ge-
ben aen pement in zijn naem / of
hy sal't hem vergelden / Matth. 10.
42.) ons sulcx soude onvergolden
laten ? daer hy al te voozen soo
mildelick by ons gedaen heeft / eer
wy dan yet in zijne sake ghedaen
hadden ? Iae hebben wy niet wel
ende bastelick te vertrouwen / dat
soo wy hem sulcx wouden in-wil-
lighen / dat hy veel eer des hemels
vensteren soude openen / ende seggen

6

de

de volshēpdt daer upt gieten / dan ons onghesegent te laten? dat hy iae cer honich upt de steenrotsen soude doen blieten / dan wy niet en souden seer overvloedelick / ober so hepligen werck vergolden woꝝden upt ghenade.

Maer wy en willen soo wydt niet spreken in desen / wy en sullen de machtighe / de groote / de rycke / soo veel niet verghen ter deser tijt / van wegen onses grooten Gods / diens dienaers wy zyn / upt wiens naem wy spreken; wy willen maer alleene een gantsch cleyne saechteepschen / voꝝ onsen grooten Godt / die immers toch gantsch niet en behoꝝde gheweyghert te woꝝden. Onder de Wet stont het alsoo / dat d'eerstelinghen van alle vruchten des lants / welke de Heere hun gegeven hadde / den Heere heplich waren / Deut. 26. 1. 2. Ware het dan een groote saecke / datmen nu by provisie / d'eerstelinghen van de vruchten / die d'uyt-reedinghe op Brasilien, ende West-Indien, voꝝtgebracht heeft / Gode heplich hielde (on-aengesien ende on-afgherekent de costen / die aen den bouw van dien Zee-acker gheleydt zyn) ende al wat daer voꝝ de Compagnie heeft comen gespaert woꝝden / dat alternale wenden tot voꝝtplantinghe des H. Evangeliums / tot becomminghe van bequame Mannen Gods / welke de saecken Gods / in die Landen op het alderbequaemste mochten comen voꝝderen? Wie isser / die slechts eenvondelick de sake in-siende / niet soude moeten bekennen / dat dit seer billick is / dat dit oock den eyghen rechten wech is / om alle saecken

daer te bevestighen / ende ons een eeuwige deure t'openen / tot voꝝtplantinghe des H. Evangeliums / dat de Coninck der heerlickheyt oock daer in trecke.

Want toch de Heere onse goede God / met den welcken wy te doen hebben / soo te male vriendelick / ende ghenadich is / dat selve als zyne kinderen maer wat goets voꝝnemen / ende in haer herte voꝝsetten / voꝝ ende al eer dat sulcx noch in de daet gebrecht woꝝt / soo geeft hy al vꝝoech een segghen daer ober / Esa. 1. 21. Als David maer voꝝ en nam / den Heere een huys te bouwen / de Heere nam oock strack voꝝ / Davids huys te bevestighen, ende liet hem doꝝ Nathan van synent wege daer ober aen-seggen / dat syn huys, ende Coninckrijcke soude bevesticht zyn ewewelick voor hem, ende dat synen stoel soude ewewelick bestaen, 2 Sam. 7. 16. Hier is de rechte wyshēpdt / die de wecrelt niet en kent / hier is de wech / de middel / om de West-Indische saeken te bevestighen / te doen wel gelucken / hier moet het ghebat / hier moet het vast ghemaect woꝝden / eben aen desen vasten naghel, soude het vast staen.

Souden wy dit oock versumpen / ende hier gantsch niet na willen lusteren / ende waimeer ons de Heere als ee nieuwe weerelt opent / om zyn H. Evangelium voꝝt te planten / souden wy dan noch soo weerelts, ende aertsch blyven / dat wy ons aertsch penninghsken liever souden hebben / dan onsen God des hemels; souden wy iae dus benauwt wesen van herten tot God waerts / die sich selven dus herbe

Wat wy gheerne d' Eerstelingen van alle het in comen der West-Indischer saeken / Gode willen heplich hou-den.

berde open-hertich toont tot ons-
waerts; soo en hadden wy booz-
waer anders niet te verwachten/
dan dat ons ja de Heere onse God/
bejde hier/ ende hier naemaels/ de
weerekt soude te nauwe maken. Ja
ghewisselick / soudē wy soo God-
vergetich wesen/ soude daer sulcken
Belials nucke in ons herte wesen/
dat wy slechts in dese groote Ex-
ploicten (die wy toch gheensins
connen uyt-reeden sonder onsen
Godt) evenwel op den Heere on-
sen Godt niet en soudē sien/ maer
alleene ons epghen aertsch gewin-
profijt/ende boozdeel woot hebben/
ende soude dat het al wesen; dat
soude immers onse Godt wel haelt
uyt-gevonden hebben, want hy is de
gene die de verborgenheden des her-
ten kent, Psal. 44. 22. hy kent on-
ses herten gront; soo hadden wy
dan oock grootelick te blyesen/ dat
de Heere die sulck al van berde sou-
de gesien hebben/Deut. 31. 21. ons
al van nu af soude beginnen te ver-
laten / ende dat de naeste tydninghe
die wy van daer hoozen soudē/
ons soude d'ooghen soo vol tranen
blyngen / als ons d'eerste de mont
vol lacchens gemaekt heeft. Maer
wy verhopē beter dingen/al spre-
ken wy alsoo; booznemelicken soo
ghy eens slechts wilt met een Chy-
sten herte serienselick bedencken/
hoe billick de sake sy/die wy u booz
houden.

Wat dunckt u alle gelijcke/hc: ft
niet jae ghewisselick de Heere onse
goede Godt / soo gantsch wel by
ons gedaen/ dat wy hem billicken
niet; / niet; en behoorden te wep-
geren / van wat hy op ons mochte
begeeren? Wat/ ofte dan de Heere

onse goede Godt ons aldus aen-
ginge/ende seide: Hoort ghy An-
ghesetenen der Vereenichde Neder-
landen, ende alle ghy in-wonder-
der machtiger Steden/die ick daer
gheplant hebbe / ende der schoone
Landouwe/die ick vruchtbaer ge-
maecht hebbe; hebbe ick niet won-
derlickē wel by u ghedaen nu een
gantsch lange tyt? hebbe ick u niet
int ghemeyn / wonderbaerlick be-
schermt / overbloedelick versozgt;
ende vele van u int bysonder / soo
grootelick geseghent / dat ghy af-
siende van waer ghy gecomen zijt/
ende op-siende waer toe ghy ver-
heben zijt / waerlick u selven nau-
welick en kent? Hebbe ick oock
niet booz elck een van u allen / op
verschepden occasien / nu booz de-
sen/ nu booz genen/ ghedaen wat u
herte wenschte / ende wat ghy in
uwe ghebeden van my begeerdet?
Iffer oock wel een in den Lande/
die tot sijn verstant ghecomen is/
soo wepnich gesegent/ die niet im-
mers wel ergens in noch van my
verhoozt is gheweest/ in het ghene
dat hy seer verepschte? Denckt
dan eens/ of ick nu oock wat van
u epschte/ soudt ghy het my behoo-
ren te wepgeren? neemt wat tyts/
versint u wel / ende spreckt dan
eens uyt u herte: Soo ick u herte
begeerde / alle uwe crachten be-
geerde/ende alle u vermogen; ware
het te veel van my geepscht? hoozt
het my niet toe? zyt ghy het my
niet schuldich?

Siet/wie icker die dit hem selven
ter dege boozstellende/niet en moct
bekennen/ dat hy met voller herte/
ende monde/den Heere zijnen God
moet jae in-willighen/ al wat hy
wilt

Dat wy
oock booz-
aen de Hee-
re niet; en
willen wep-
geren / van
alles wat
hy oock op
ons mocht
te begeere.
Ende dat
sulck doen
by name

wilt eyschen / al wat hy mach be-
geeren ? Soo zyn wy dan oock
schuldich / sulcx alles te betrachten /
wat de Heere van ons bereyscht :
Hooft dan noch int ghemeyn / wat
ons de heylighe Moyses daer toe
seft Deut. 10. vers. 12. 13. Nu Israel
wat eyscht de Heere uwe Godt van
u? dan dat ghy den Heere uwen Godt
vreeset , dat ghy in alle syne weggen
wandelt , ende hem lief hebt , ende
dienet den Heere uwen Godt , van
gantscher herten, ende van gantscher
zielen ; dat ghy de geboden des Hee-
ren houder, ende syne rechten die ick
u heden gebiede, op dat het u wel ga.
Dit moet dan oock van een peghe-
lick betracht worden / hier van
moeten wy conscientie maken ; dit
vervangt het oock al.

Wat dunct u dan / dewijle de
Heere onse God onse ghebeden soo
ghenadelick verhoort / ware het te
vele / soo wy in weghe van danck-
baerheyt / in alle onse hupf-ghesin-
nen / smozghens ende t'sabonds /
met gheboghen knien / ende gebou-
wen handen te ghelycke met alle
onse hupf-gemooten / den name des
Heeren dagelick aen-riepen ? We-
derom / dewijle de Heere ons soo o-
verbloedelick versozght noch het
gantsche landt deur ; ware het te
veel / dat wy dan oock / meer dan
opt te voozen / trouwe sozghen gin-
ghen draghen / dat d'arme behoef-
tige ledemens Christi meer en meer
versozght mochten werden? dewij-
le oock de Heere ons soo trouwe-
lick beschermt / ende onse saecken
handthaest teghen onse vyanden ;
ware het te veel / dat wy wederom
de saken der weduwen / weesen / ver-
dachte / ende andere helpeloose /

sorhten te rechte te helpen / elck soo
seer. als wy konden ? de wijle de
Heere onse God / oock onse vyan-
den in soo vele plaetsen / als onder
ons dwynghet ; waer het te veel /
dat wy alle gelycke ons selven ver-
cloechten / om Gods vyanden / onse
hoose sonden / even elck zijne be-
minde sonde / meer ende meer te be-
dwynghen / ende t'onder te brengen?
ware het te vele / dat oock d'op-
sienders van Godts Kercke / ten
dien aensien / de verballene disci-
pline, nu wat opzicheden / om de
op-steekende soude te beter te be-
dwynghen ; ende de Regenten des
lants / het wereltliche sweert oock
daer toe meer aen-lepden / nae ghe-
legghentheyt bande saecke ? hadden
wy oock een rechtshapen danck-
baer herte / als David / soudon wy
niet van selfs hier toe-loopen? sou-
den wy ons niet verheughen / nu
vernomen te hebben / waer mede
wy eenichsins ons selven soudon
mogen aen Gode danckbaer thoo-
nen / vooz alle zijne weldaden die
hy ons doet ?

Daerom sullen wy ons hier
noch verstouten / ynt den naem on-
ses goeden Gods / die nu soo dick-
wils onsen mond vol broicken
ghesangs / ende onse tonge vol lac-
chens gemaect heeft / noch een vo-
der eysch te doen / beyde aen de ge-
meyne man / ende Heeren van on-
sen Lande / verhopende dat sy ons
aengesicht daer ober niet en sullen
beschamen.

Ghy Grootte / ende Machtighe /
die d' Authoziteyt des landts in de
handt hebt / u bidden wy in Gods
naem / dat ghy toch op dese occasie /
uwe authoziteyt woudet aen-leg-
ghen

i. Alle de
grootte / en-
de machtig-
he / die d'an-
thoziteyt
des lants
in de handt
hebben.

ghen/tot boozderinge banden wa-
ren Godf-dienst hier te lande; ende
boozder boozplantinghe van de sel-
de in alle landen/die u by eenigher-
ley occasie gheopent worden; dat
ghy toch wouder upt de gheincyne
middelen geerne daer toe legghen/
sulcke ongelden/ als tot bozderin-
ghe van soo een gesegende werck/
van noode mocht ghevonden wer-
den te wesen; uwe Eerwerdiche-
den staet het oock toe/ den Heere
albus t'reeren/ met d'eerstelinghen
van alle uwe incomen, Prov. 3. 9.

ij. De cloec-
ke Bewind-
hebbers.

Ghy cloecke Bewind-hebbers/
beyde van de Oost-Indische/ ende
West-Indische Compagnie/arbeyt
ghyplieden oock hier toe/ dat bidden
wy inden naem onses Gods; ende
wel sonderlinghe / dat ghy toch
woudet versorghen / dat vrome
Godsalighe / ende verstandighe
Mannen upt gesonden worden in
der selver sake/ beyde tot Officiere
en Predicanten: Dupsenden/ende
dupsenden / die dickwils verlozen
gaen / oft ontvonden worden/ by
ghebreke van dese/ soudent moghen
sijn behouden worden ten profijte
van de Compagnien. Laet dan
hier gheen jonste ghelden/ noch op
gagien gesien worden. Laet oock
de Predicanten/ diemen betrouwt de
sorge der zielen der luyden (welcke
de hoochste sorghe is) onder gheene
gestelt worden/dan onder hare ep-
ghen Kercke/ van daer zy comen/
ende onder den Heeren Bewind-
hebbers/ die hen aen-nemen/ met
de hooghe Overheden/ daer onder
wy alle staen/om aen de selve allee-
ne rekeninghe te moeten geven van
haer doen. Laet jae albus luyden
ghesocht worden/die God vreesen/

der giericheyt byandt sijn/ Exod.
18. 21. al soudense met gout op-ge-
woghen worden/ het soude al pro-
fyt booz de hant wesen. Want be-
halven dat de sulcke allerwegghen/
nae het beste beleyt/ het profyt der
Compagnien upt conscientie soec-
ken sullen; soo sullen zy oock een
middel wesen / om vele God-ter-
gende sonden te steupen/ vele heyl-
lighe plichten te bozderen/ende soo
Gods segen meer/ ende meer te ge-
crjgen ober die handelinge: Gods
segghen / segghe ick / daer het al op
aen-comt. Datmen wijs ware/
ende verstonde sulckx! hoe woude
het dan daer allesins gaen? Segt-
men datter nauwelick sulcke luy-
den en sijn? dat comt daer van/
want de snaode luyden bevinden/
dat sy wel ghenoech comen gevooz-
dert worden / oft sy schoon gheen
Godsalicheyt en hebben / ende dat
weer-hout oock de vrome. Maer
laet dat eens bekend worden / dat
gheene/dan Godsalige tot officien
en sullen comen aengenomen wo-
den; en ghy sult eer lange gewaer
worden/ dat veel meer vrome/ende
Godsalighe/ die oock hersenen/en-
de cloeckheyt hebben / sullen haer
sinnen daer ontrent beginnen t'of-
fenen / als zy nu sullen sien/datter
ghetwisse hope booz hun is/ dat zy
nae hare meriten/ oock in dien de-
le sullen erkent worden; ick en seg-
ghe niet / dat zy dan de Godsalic-
heyt zullen eerst aenbanghen t'of-
fenen (dat ware ghebepnsthepdt)
maer dat die reede Godsalige sijn/
by die occasie sich sullen beginnen
t'oeffenen/ oock in sulcke dinghen/
die noodich sijn tot boozderinghe
van beyde de Compagnien (ende

liij. De besighe mannen/die de sake in Brasiliën so gesuckelich hebben uptgehoert.

diesgelijcke) als zy zullen sien/ dat de sulcke zullen ghesocht worden. Dat oock die ghene/ die in dit exploijt van Brasiliën/ gebuycht gheweest zijn/ vermerckende hoe de Heere hun heeft doen hare vyanden overwinnen/ daer op occasie nemen/ om nu oock hare sonden te overwinnen dooz de hulpe hares Godts/ in weghe van danckbaerheyt. Ende dat die ghene/ die nu een goeden buyt aldaer ghecreghen hebben; noch veel meer sich vercloecken/ om die geestelike gaben te becomen/ ende Gods woort rijckelick in haer wonende te crijghen/ daer over David sich soo leer verheughde, als eene die een grooten buyt ghevonden hadde, Psal. 119. 162. Dat oock die gene/ die gebiedt hebben over de sulcke/ booztaen beter toefien/ dat de goede dingen Gods/ die te nutte van de Compagnie mochten ghespaert worden/ niet en werden onnuttelicken gheschonden/ ende verdozen; want sulckx en is niet allene een schadelicke verquistinghe/ maer mishaecht oock den Heere; hy heeft ja sulckx wel expresselicken verboden/ in soo verbe/ dat de Heere wel upt-duckelicken ghebiedt/ dat selve de vrychtbare boomen/ die tot eenighe nutte connen ghebruycht worden/ souden in de belegheringe/ ende in het in-nemen der steden gespaert worden/ Deut. 20. 19. om ons daer mede te leeren/ dat al wat te nutte can ghebruycht worden/ behoerde oock ghespaert te worden. Sullen wy Christenen oock dat niet leeren/ van onsen Heere Jesu Christo/ welke/ of hy schoon alle dinghen conde met

een woort sprekens doen her boort comen/ dwerch ebenwel selve sozge/ datter niets mochte verlozen gaen/ Johan. 6. 12.

Dat oock de kercken dienaers/ sich mede nae geleghentheyt in desen vercloecken/ ende sien haer herten oock daer toe te bewercken/ dat soo in alle eenvoudicheyt/ ende oprechticheyt/ de kercke Gods soude connen oordeelen/ dat dese/ ofte gene/ sonderlinge dienlich soude mogen wesen/ tot bevoorderinge van de voort-plantinghe des Evangeliums in verre landen/ dooz het recht bewercken van die ghene/ die te schepe/ daer toe upt-ghesonden worden/ ende andersins/ zy mochten gereet wesen/ haer selven daer in te verloochenen/ ende sich daer toe te laten ghebruycken. Sulckx bidden wy hun oock/ in den name onses goeden Godts/ die soo veel goets vooz ons gedaen heeft. Den puer des hups des Heeren/ ende de vierighe begheerte/ om oock het Evangelium te verbruyden/ onder de verstockte Joden (die daer vele zijn in die landen in het herte/ alhoewel zy dooz vreesse van d'Inquisitie ghebronghen zijnde/ wat anders belyden met den monde) ende verblinde heydenen/ behoorde hier als te verslinden/ alle andere respecten. Wy want halven/ ick spreke het in oprechticheydt des herten/ alhoewel ick de Zee gheensins en can verbragen/ ende na den lichame so swack ben/ dat ick niet dan dooz een daghelicse goede diete/ my selven cenichsins in goede doen houdende en can; ende sonde achten/ dat ick ginge in een gewisse doot/ als ick sulcken reysse soude

liij. De kercken dienaers.

soude moeten aenhangen; soo soude ick nochtans/het vooz-gaende betracht zijnde/my geerne/nessens mijn andere Weerde Medede-arbeiders des Heeren / het Lot connen onderwoorpen/ om tot soo hepligen werck ghebruyckt te worden / soo my de Heere Godt/ daer toe alsoo geliefde upt te scheyde. Ende vooz sulcke middelen / soude de saecke Christi/ noch wel moghen gevoordert worden in die verre landen.

b. Na alle ingeleetene des Landts.

Ghy Inghesetene des Landts alle/ byengt hier oock toe wat ghy cont / ende die niet anders doen en condit/ geeft een goet exempel/ ende weest vierich in den ghebede. Iae stelt u liden alle ghelycke de sake aldus vooz/ dat oock de Heere onse Godt op occasie van zijne menigerley weldadicheyt aen u oock bewesen/ als van huys/te huys/ van hooft / tot hooft/ elck een van u aldus aengaet/ ende seyt: Siet/ ghy weet het jimmers/ ick hebbe veel vooz u ghedaen/ soo hebbe ick nu oock wat van u te eyschen: Myn kindt (vooz alle het ghene dat ick u ghedaen hebbe) gheeft my u herte, dat ick u eerst gegeven hebbe/ 22. 26. dat en condit ghy my jimmers niet wepgeren: Ick begeere vordert op u/ ghelyck ghy my u herte gegeven hebt/ soo gaet ende vordert my mijn heplighe ordonnanrien/ ende instellinghen/ van gantscher herten / ende met alle uwe crachten / waer ghy condit/ ende moecht; die zijn my alderdierst ende weertst/ laet die u oock aldermeest ter herten gaen. Nocht een derde saecke hebbe ick van u te verepschen; siet dat ghy oock leert malsanderen lief hebben; weest soo

pberich in mijnen dienst/ dat ghy oock allesins oprechte liefde oeffent tegen malsanderen; laet derhalven alle bedroch/ valscheyt/ alle bitterheyt/ haet en nydicheyt/ ende andere schielichheyt / berde van u wesen / want sulcx alles reghelrecht tegen de liefde strydt: Daerenteghen oeffent my barmherticheyt/ behulpzaamheyt / vriendenlichheyt/ sulcx is mijnen wille over u. In dit leste en moet ghy oock nu mijn aenghesichte niet beschamen; siet my nu oock wel sonderlinge daer toe/ dat ghy uwe vzeuchde maticht / over de goede tydinghe die ick u hebbe lachen verhooren uyt verre landen, ende die u oock gheweest is, als een dronck koel waters aen een dorstige ziele, 22. 25. wacht u derhalven in tecken van dankbaerheyt/ dat ghy u daer in oock niet en besondicht. Dat den Apostel seyd van den 22. 26. segghe ick u nu oock van de vzeuchde; weest vrolick, maer en sondigt niet. Ghy hooz geerne datmen u een voer gheeft/ om vier-wercken der vzeuchde te maecken/ 22. 26. tonnen op te reysen/ 22. 26. kloeken te luyden/ feest te houden / ende wat dier dinghen meer zijn; maer of schoon sulcx geoorloft / ja in sommige ghelegentheyt ppysselich 22. 26. soo ghy evenwel in desen niet voozsichtelick te wercke en gaet / ghy soudt u daer aen licht verbzopen moghen/ ende het ons al verbitteren. Siet/ stelt u vooz dat de Heere u dus aengaet; ende bedenckt dan vordert/ dat daer noch wel sonderlinge twee redenen zijn/ waerom wy in desen seer voozsichtich wesen moeten.

Ende dat se oock alle ghelycke nu mit bysonder hare blipschap marighen ober de goede tydingen die de Heere hun laet vernemen upt verre landen.

1. Want de wech is hier seer slijckerich; soo wy niet wel toe en sien / dat uytwendich vzeuchden-bedrijf / sal seer gereet af-dwalen in een vleeschelike dertelhepdt; wy zijn ja van natueren in desen ghe-nepghe Godt te vergeten / als wy aller dinghen de volhepdt cryghen doot Gods seggen: Hoort toch hoe de Heere zijn volck daer over waerschouwt / wel passende op onse tegenwoozdighe gelegenthept: Wanneer u nu de Heere uwe Godt (sept hy) in het lant brengen sal, dat hy uwen vaderen Isaak, ende Iacob ghesworen heeft, u te gheven, groote, ende sijne steden, die ghy niet gebouwt en hebt, ende huysen, alles goets vol, die ghy niet gevult en hebt, ende uyt-gehouden bornepuiten, die ghy niet uyt-gehouden en hebt, ende wijn-bergen, ende oly-berghen die ghy niet gheplant en hebt, dat ghy etet, ende sadt wordet; soo hoet u, dat ghy des Heere niet en vergetet, die u uyt Egypten-lant, uyt den dienst huys gheleydt heeft; maer sult den Heere uwen Godt vreesen. Deut. 6. vers. 10. 11. 12. 13.

Siet wy moeten de vzeese Gods als een toom ons in de mont werpen / als wy niet dusdanich vzeugden-bedrijf besich zijn / anders sal ons weelderich vleesch gereet uytvzeke in onbetamelike dertelhept. Dit leert d'erbarenthepdt onweder-spjekelick: In wat al onghedelike ongeschickthept / bzoot-bzontkenthept / dertelhept / ende wulpshept / ja gulsichept / ja onkupshept / bzelen die menschen uyt op dusdanige occasien / welcke niet ge woon en zijn sich in te roomen met de vzeese Gods: Wat een onghes-

schickt geschreuw / ende onhebbelick gheraets / is daer dan by velen over al te sien: Wat een gedans / ghespzing / ghedzinck / ende andere ontucht / wozt dan als met op-gewozpen baniere / ghepkecht: daer doot dan Godt de Heere op het hoochste geterght / ende den Tumvel gecomplaceert wert; die toch sonderlinge daer op pzactijckheert / dat hy het mochte uyt-bzengen tot sulcken ongeschickthept / ende verheucht sich daer in op het hoochste / dat hy soo bejendelick de dinghen Gods weet t'onder-kruypen / dat 't ghene quansups ter eere Gods was in-gefelt / als die vzeuchden-teekenen / hy de selve soo weet te wenden / dat die slechts strecken tot lasteringe van de name Gods / ende tot vorderinge van zynepgen rijcke der dupsternisse; hier in gloziert hy gantsch seer. Waerom moeten wy oock hier tegen gansch zeer op onse hoebe wesen / ende toe-sien / dat wy onse verhzolichinge houden met Godt / in zijne vzeese. Het laet sich wel aensien / dat ons dit is af-ghebeeldet / doot d'icn dat in d'offerhanden der danckbaerheyt, het suer-deesseim werdt belast / t'welck uyt alle andere offerhanden ghestooten wert; want soo staet daer Levit. 7. 13. Sy sullen oock sulcken offer doen op eenen koeck van gehevelde brooden (daer staet doot een bzuck-saute in onse ghemepne oversettinghe / ongevel-den) ten lof-offer lynes danck-offers. De Heere ons daer mede te verstaen ghebende / dat wy onse occasien der vzeugde / noch moeten vermenghen met eenighe zuere sauce / ghelyck doot den hebel / de vzeesse nisse

nisse somtijts te verstaen ghegeven
wozt / Psal. 73. 21. in den grond-
text) op dat wy ons daer in niet
te veel en vergaten / ghelijck wy
daer toe alte seer gheuecht zyn.
Ende oock hebben wy niet booz-
waer gantsch groote reden / om soo
te doen ? want ofte wy schoon
wat goede tydinghe gehoozt heb-
ben / upt de Brasiliën / hoozen wy
niet veel bozevighde tydinghen upt
Bohemien / upt den Paltz / ende upt
andere plaetsen meer / die sich soo
wel niet en willen laten noemen ?
Hoozen wy oock niet veel swaric-
hepts / welcke by particuliere ste-
den ende handelaers geballen zyn ?
zynder niet onlangs een seer groot
ghetal Bupffen ghenomen / vele
Coop vaerders bedorven ? verne-
men wy oock niet dat vele van on-
se Steden niet seer commerliche/
jae pestilentiale siekten seer ghe-
oeffent worden ? Soo leert ons
de Heere somtydts / dat onse weel-
derige vzeuchde / dickwils het zaet
is / van seer bittere bozeffenisse.
Immers so blyckt aen allen desen
dat de Heere ons noch stoffe ghe-
noech aen de hant geeft / om ons te
doen onse vzeuchde temperen / ende
matighen / ende onsen danck-offer
met suer deessen eten.

Een anderen / de sake selve daer
over wy ons verbzoliën willen /
gheeft ons oock occasie van onse
vzeuchde te matighen / sy is noch
te wale teer / daer is noch veel aen
te verwachten / wy moeten der-
halven oock teerdelick daer mede
te wercke gaen / willen wy die niet
in den beginne verderven. Ick en
weet niet hoe / maer ick vinde mijn
herte nu meer becommert over

d'onse / tsefert de tydinghe gheco-
men is / dat sy daer soo schoonen
victorie geeregen hebben / dan het
te boozen was. Dit is altyts se-
ker / der sonden zyn te male vele/
soo by ons / soo by hun / die Godt
tergen / om over ons verdzietich te
wozden / ende zynen seghen boozt-
aen ons t'onthouden. Ja onse E.
mede-arbejder in den wercke des
Heeren / M^r. Enoch Sterchemius,
schryft aen my / upt de Bahia de to-
dos los Santos, onder andere din-
ghen meer / dese woorzen : Ofick
vele wonder-wercken Godes hebbe
ghesien, soo en ben ick over geen soo
seer verwondert, dan over syne groo-
te, jae oneyndighe lanckmoedicheyt,
ende lijdsamheyt, in het verdragen
van soo, &c. Willen wy dan noch
hier te Lande dat quaet daer by
voegen / dat wy hier souden in on-
geschickte dertelheyt / by die occa-
sie upt-breken ; ende waer onse
monden vol gheweest zyn in de
kercke van den lof Gods / de selve
gaen verbullen met ydel sprecken / ja
Gods-lasteringhe / eer den dach ten
epude is ; soo souden wy ghereedt
desse goede sake / in haer beginselen
bederven / ende die aen de wortel
soo vitieren / dat wy gheen geluck
daer over meer hebben souden. Ge-
lijck wy dan weten / dat alle mis-
stellingen / ontrent de gront begin-
selen / de saecken alder-schadelickst
zyn / ende in boozt-gang van tijde
de geheele ruine der sake seer licht
plegen te veroorzaken.

Daerom moet een peghelick sich
gewaerschoutwt houden / ende wel
toe-sien / dat sy sich in desen niet
en vergrype ; wy moeten soo sien
ons te verheughen / dat het altyts
gheschie-

Want oock
de sake sel-
ve die in
Brasiliën
begonnen
is / noch
seer teer is/
ende moet
zeerdelick
ghehandelt
worden / sou-
de die niet
bedorven
worden.

gheschiede in den Heere / met een respect op Godt/na zynen wille/in zijne vreesse/ tot zijner eere. Want anders/ souden wy Trompetten aen-steken/ Basuynen blasen/ in teycken van vzeuchde; ende souden wy onse herten niet aen-steken met pber/dooz het vier des gheestes/ in teycken van danckbaerheyt; souden wy Beck-sonnen opzichten in teycken van vzeuchde / ende onse herten niet opzichten tot Godt/in teycken van danckbaerheyt/ het en soude ons niet wel conuenen vergaen; souden wy slechts onse mout vol schreeuwen ende roepen. hebben / ende niet onse herten vol heylighe danckseggingen/ soo souden wy Godt slechts terghen; souden wy slechts schapen slachten/ ende daer mede goet chier maken / ende onse sonden niet slachten / soo souden ghereedt d'onse selve op den sacht-banch moghen gheraecten. Maer daerenteghen / willen wy ons vercloecke/om elck een voncken des vier des geestes van hups te brengen / dat wy alle des anders herten / tot een ware vierigheyt des gheestes/over Gods heylighe oydonnantien ende instellingen/verwecken mochten / soo souden wy moghen verhoppen/ dat het ons noch soude moghen wel gaen.

Derhalven laet ons toch in wegghe van danckbaerheyt aen onsen goeden Godt / over dese welbaet/ elck noch een voncken van den pber des geestes hier toe brengen/ daer by wy alle ghelycke mochten sien te beteren/wat by ons ontfelt is / ende te verbyganden voo den ooghen des Heeren/ wat hem mis haecht; dat wy jaе malcanderen

mochten op wecken/om alle ghehe te treden in een verbondt, dat wy voortaan den Heere onsen Godt willen soecken, van gantscher herten, van gantscher zielen; ende dat soo wie den Heere onsen Godt niet en sal soecken, dat die sterve, beyde cleen ende groot, beyde man ende vrouwe; ende dat wy sulcx sweeren den Heere, met luyder stemmen, met geluyde, met Trompetten, ende Basuynen. Siet / dat soude groote ende gheuwisse vzeuchde in ons herte mogen brengen. Want toch als het volck sulcx ghedaen hadde / soo getuycht de Heere daer van aldus; namelick dat het gantsche Iuda vrolick was over den Eedt, want sy ghesworen hadden van gantscher herten, ende sochten den Heere van ganschen wille; Soo liet sich oock de Heere van hun vinden, ende de Heere gaf hen ruste rontom, 2 Chron. 15. vers. 12. 13. 14. 15. Siet / daer moeten wy dan de vzeuchde soecken / dat wy Godt vreesen / ons aen Godt houden/ons in hem verbzolicken/ ende onse saken verscheren onder zyn protectie; ende dus / dus moeten wy ons sien aen te stellen; ende dan sal het ons noch moghen wel gaen.

Laet dan oock niemant seggen/ dat sulcx niet doenlick en is; want ghewisselick/ hebben wy maer een danckbaer herte, dit alles sal van selfs vallen; het danckbaer herte is ster wercksaem in desen allen/ het loopt van selfs daer toe / het wile daer henen. Derhalven / te seggghen dat sulcx niet doenlick en is/ is anders niet/dan met luyder helen opt te roepen / dat wy ghen danckbaerheyt in onse herten en hebben/

Ende dat betracht zijnde/ soo mogen wy ons wel verscheren/ dat het ons noch in desen sal wel gaen.

ben/ wat danckseggen wy oock in onsen mont hebben mochte. Want anders / laet daer de bereyde goetwillicheydt wesen / ende een heer-lich gereet danckbaer herte; ende dan/ eer ons ontbeken soude/ wat wy den Heere ten dancke soude offeren/ so wilt de Heere ons eenen Ram, met synen hoozen aen den doornen-bosch verwert / liever ter hant doen comen; hy wilt ons ja/ is het te weynich wat hy tot noch toe voor ons ghedaen heeft / noch wat groots ons onbewacht toewerpen / tot ghereeder upt-werkinghe van meerder danckbaerheyt; ende wilt alsoo ghewisselich ons dit alles dan noch meer bepl ende ghemackelich maken.

Ende oock / dat wy beslupten/ is de Heere daer toe wy u nooden/ niet wys / ende goedich? heeft de Heere niet waerlich groote dingen tot noch toe voor ons ghedaen? hebben wy dan oock wel eenige redenen/ om hem voor het toe-comende te wan-troutwen? hoe sullen wy dan niet geerne/ noch steeds ende

altijts voort hemen/ ons laten van desen goeden Godt beraden / ende beleiden? hoe sullen wy niet geerne/ ons gheheel aen hem te regeren over-gheven? die ons tot noch toe soo goede ende gewisse preuden ghegeven heeft / van zyne bysondere goede jonste t'ons waerts / en van zyn volcomen wysheyt en macht/ om ons beyde te wille/ ende te conuenen deucht doen. Wel/ wie soek sich hier door wilt geseggen laten/ laet immers alle vrome dit beherighen / laet ons soo vele als onser zyn/ die Godt vresen / onsen God aldus aen-vangen te dienen; ofte misschien de Heere Godt / om sommiger wepniger namen wille/ die hare kleederen niet bebleekt en hebben/ ons werde Vader-landt/ noch ee wyle tijts versparen woude/ tot dat oock de reste tot saliger gedachten in-gewonnen wierden/ ende dat wy soo noch alle ghelycke het heyl Gods mochten noch meer ende meer sien op-gaen/ over onsen Lande / tot onsen gheduerighen troost. Amen. Soo zy het. Amen.

den / dat de Heere onse Godt/ als lent hebben wys ende goedich is/ soo dat wy niet en conuenen quack slagen/ vordende zynen raet.

Want wy hebben immers te volle ghe-noech voor desen moeghen ghe-waer woz-

E N D E.

*Aen allen den ghenen, die het gheluck der
West-Indischer Compagnie vvenschen, ende
daer over yet vermoghen.*

S Alomon seyt, een goet gheruchte
uyt eenen verren lande, is gelijk kout
water, aen een dorstige ziele, Prov.
15. 25. Sulcx hadde Salomon
sels onderwonden, die oock syn Schep-
peli' pleecht uyt te reeden in verre
landen; 1 Coning. 9. 26. 27. 28. Noch-
rans wert doen de Traffijcke alleene
aen-geleyt (na de' ghelegentheyte des
bepaelden volcx Gods, dat doe was)
om vleeschelicke goederen te become; *hoe seer behoorde het dan ons Ghere-
formeerde Christenen te verquicken, als
wy eenige goede tijdinge verhooren
uyt verre landen? als wy immers ver-
nemen, dat de Heere ons daer oock een
deure begint t'openen, daer door wy
niet alleene mochten hare vleeschelicke
goederen, tot onsen nutte become; maer
oock hun de geestelicke goederen toe die-
nen, tot verbreydinge van Gods eere,
ende hare salicheyt? Daerom is ons
gebedt ende herten wensch tot God,
dat het gevoelen, t welck in Christo was
(die alles gedaen heeft, wat hy dede,
om zielen te winnen, de Kercke Gods
te stichten, ende d'eere Gods alsoo te
verbreyden)* oock in ons ghenae'mde
*Gereformeerde Christenen wesen moch-
te; ende dat wy oock alle gelijcke, in
alle ons bedrijf, ende handel, die twee
grootte uyt-eynden van Gods eere, en
der menschen salicheyt, alijts boven*

al betrachteden. Soo wy oock dan
sulcx oprechtelick voor hadden, in
desen West-Indischen handel, (bedenc-
kende navolghens het bescheedt des
Apostels Rom. 16. 17. dat wy ja schul-
denaers zyn aen de Heydenen, der
welcker vleeschelicker goederen wy nu
deelachtich worden, hun van onse
geestelicke goederen te dienen) soo soude
ons werck in desen, Gods werck worden,
soo soude dan oock syn helpende hant
ghewisselick daer over wesen; wat
souden wy dan hoeven te vreesen?
hoe groot soude dan oock onsen se-
ghen wesen?

Hier nu is wijsbeydt, ende die verstande
heeft make sich hier toe; merckt wat wy
segghen: De Heere onse Godt ver-
eylicht in syne Wet, van synen volcke,
d'eerstelingen van alle hare vruch-
ten, Exod. 22. 29. Num. 15. 20. 21. Iae
de Heere hadde wel uytdruckelick
verordent synē volcke, dat de vruch-
ten der boomen, die sy planten sou-
den, in het lant dat de Heere hun ge-
ven soude, voor d'eerste drie jaren
moesten als onreyn gheacht worden,
die sy niet eten mochten, om soo te
leeren hare onweerdicheyt, van eeni-
ghe vruchten Gods te eten, sins A-
dams val, Gen. 3. 16. 17. &c. ende het
vierde jaer waren die den Heere hey-
lich, ende moesten den Heere toe-ge-
keert

keert worden ; soo dat sy eerst het vijfde jaer , de vruchten der selver boomen voor haer selven houden mochten. siet Levit. 19. 23. 24. 25. Ware het dan veel, dat nu onder den *Evangelio* (daer ons herte meer ende meer behoorde verruymt te wesen tot den dienst onses Gods) in sulcken nieuwen Traffijcke als dese , alle de voordeelen van het eerste jaer , den Heere ten dienste gekeert , en voorts een goede portie noch jaerlicx , toegeeyghent wierde , om namelick daer van een tonds te maecken , tot onderhout van cloecke mannen , soo Officieren der Compagnie , als Predicanten , die het *H. Evangelium* mochten trouwelicken , ende met macht bedienen , beyde onder d'onse , ende in voortganck van tijde , onder de Heydenen ?

Ghewisselick wat oock de natuerlike mensche hier van duncké mochte (die de dinghen Gods dwaesheydt zyn) soo is het evenwel seker ende ghewis , dat sulcx ter deghe betracht , meer deuchts soude doen , dan yet wat anders dat tot noch toe van de *Compagnie* heeft connen ter hant genomen , ofte betracht worden. Ende ghy aerdich-ghesinde mensche (wie ghy oock wesen mochter) diens ziele begraven licht onder de roode , ende witte aerde , ende die op desen allen niet en past ; denckt eens watte leuringhen het zyn , daer ghy wat op past , wat gouts , wat zilvers ; ende wat is dat alles toch , dewile ghy sterven moet ? Maer wy lieden prediken u den Heere God aen , die alle dese dinghen , ende alle die landen , die ghy om deser dinghen wille besoeckt , met een woort sprekens gemaeckt heeft , ende

die alle te ghelijcke , met een woort sprekens wederom verdelghen can. Als ghy merckt in dese reysen , dat eenighe volcken met *verroeste spyckers , ghebroken Glaeskens* , soo veel op hebben , ghy lacht daerom. De ware Christen , die noch een hoogher geest heeft , jammiert oock over uwe kinderachticheyt ; dat ghy met die leuringhen van wat gouts , wat zilvers , soo veel op hebt , ende vergeet mideler tijt , den dienst des alderhoogsten Gods , ende het boven maten groot gewichte der eeuwigher heerlijkheyt. Maer is het u noch soo seer al te doen , om dese tijdelicke voordeelen , wy wijsen u noch eenen beteren wech ; die sult ghy noch best become , soo ghy slechts resolveren cont des Heeren dienst oock te voorderen in het ghene ghy by de handt hebt. Hoort roch wat *Salomon* , de wijste Coninck die oyt was , daer van ghevoelt : *Eert* (seyt hy) *den Heere van uwe goeden , ende van den eerstelinghen alles uws in-comens , soo sullen uwe schueren vol worden , ende uwe wijn-perssen van mōste over-loopen* , Prov. 3. 9. 10. Sulcx sprack hy oock al uyt eyghen ondervindinge. Niet min en beloofde oock *Iacob* de Patriarch , aen synen God , als hy becommert was over syne reyse , Gen. 28. 20. 21. 22. onde het viel hem gantsch gheluckelicken uyt , hy wert gantsch rijckelick gelegent ; *met eenen staf gingh hy over den Iordaen , ende quam wederom met twee heyr-legeren* , Gen. 32. 10. Niet min en behoorden dan oock gheene Compagnien , die op-gericht worden om verre reysen te doen , aen den waren Godf. dienst toe te brengen , dan wy vereyscht hebben. Hoort , cloecke mannen , dien het be-

windt der West-Indischer saken betrouwt is, hebben vele bedeckingen ende voor-slaghen; hoemen de saken der selver Compagnie, op het alderbeste ten voordeele van een yegelijk mochte aen-leggen; maer boven alle bedeckingen, ende voor-slagen, soo behoorden dese d'eerste te wesen, ende met aller neersichtheyt betracht te worden, namelick dat de *saecke deser Compagnien*, Gods *saecke* gemaect werde; dat jae daer boven al toe-gezien worde, dat Gods eere, ende der menschen salicheydt, in dese groote ende gewichtige handelingen, boven al gesocht worde; dat daer toe al vroech bequame Jongelingen op-gequeeckt, ende tegenwoordelick bequame mannen mochten in-gewonnen worden, die dat werck, na de ghewichticheydt van dien, ter dege wel mochten connen uyt-voeren; dat daer toe oock ter dege wel gezien worde, dat soodanige Officierien op de Schepen gestelt werden, die daer toe suffisant, ende God-vreesende zyn, der gierigheyt vyandt, yverich over haer eygen ende anderer salicheydt, welcke den mannen Gods trouwelicken de hant mochten bieden, in het vorderen der ghewenschter voort-plantinghe des H. Evangeliums. Sulcx gedaen, sal alle andere goede voor-slaghen faciliteren, alle misverstanden ende verwerpingen weeren, daer anders de Compagnien dickwils seer mede op-ghenomen, ende grootelick in haer bedrijf verachtet worden.

Ende voorwaer, can oock yemandt met reden dencken, dat wy te veel eyschen uyt den naem onses Gods, als wy sulcx vereyschen? Sal ons God als *de heele nieuwe werelt* toe-werpen,

ende fullen wy het te veel achten, dat wy hem d'eeritelingen van dien *toedraghen*, ende voorts gaen noch sulcken order stellen, dat voor het toecomende, daer altijs so veel als noodich wesen sal, voort uyt-gescheyden werde, om de dingen Gods ter dege onder de Compagnien te verrichten? Soomen hier noch aen haperde, soude niet de Heere onse Godt vry wel mogen segghen, tot ons, 't ghene den Apostel seyt tot die van Corinthen; *Ghy lieden en wert niet benaut in ons, maer ghy zijt nauwe in vuren ghemoede, de selve vergheldinghe begeere ick van u lieden. Ick spreke als tot myne kinderen, verbreyt u ghy lieden oock*, 2 Cor. 6. 12. 13. Soo wy dan hier toe *onse ooren*, ende *herten niet en openen*, daer Godt de Heere ons als een *nieuwe werelt* gaet openen, uyt groote genade, om ons *nieuwe segeninghen* toe te werpen; wat hebben wy dan anders te verwachten, dan dat hy jae ghewisselick soude over onse verlinachte ondancckaerheyt, ten laetsten soo verdrietich worden, dat hy ons *hemel ende aerde te nauwe* maecken sal? ende waer hy nu noch een vermaeck heeft ons te segghen, hy sich sal beginnen te vermaecken in ons te straffen.

Seghtmen, dat al woude-men duy-senden, ende duy-senden geven, datter sulcke mannen niet te vinden en zyn als wy wenschen, die sich soudent willen laten gebruycken, om soo groote ende sorgelicke reysen aen te vangen. Gewisselick staet het daer alsoo, dat comt van daer, dat dese sake noyt genoegsaem ter herten genomen en is; laet het eens ter dege bliicken, dat sulcx als wy verclaert hebben, in de gantsche sake gemeeynt wort (soo dat roch

toch wesen moet) ende wat gelt het, daer sullen sich haest, even van d'yverichste in den lande, op-doen, om soo ghewenschten, ende salighen sake te helpen vorderen. Soo sullen oock alle godsalige hertē, die eeren, alle monden, sullen die prijzen, die dit ghesegende werck sullen vorderen. Iae die hier toe den eersten steen ter deghe legghen sal, over den sulcken salmen uyt-roepen, *Gheluck ende heyl, gheluck ende heyl*, Zach. 4 7. ghelijck wy hier van breeder bescheedt ghedaen hebben, in het voor-gaende Tractaet, uyt den Psal. 116. verl. 12. 13. 14. 't Welck wy daerom te liever aenroeren, want onse E mede-arbeyder *M^r. Enoch Sternemius* schrijft, dat hy uyt dien selven Psalm, ende veersen, in weghe van dancksegginge, syn eerste Predicatie in de Stadt van *S^t. Salvador*, die wy daer in Brasiliën verover hebben, gedaen heeft gehad. Immers wy heb-

ben u den wech aen-ghewesen, om alle uwe saken voorspoedich te maken, ende te bevestigen; het is Godt de Heere, die u het herte daer toe roeren moet, sal oock sulcx doen, soo hy uwer, so hy onser ontfermen wilt; daer toe sullen wy dan oock niet onder-laten, steeds den Heere onsen Godt aen te soecken, dat hy toch u een willich herte gave, om wat ghy uyt de handt Gods selve ontfanghen hebt, geerne wederom hem ten dienste toe te keeren; 't welck soo wy dan oock verwerven connen, soo weten wy, dat wy noch het heyl Gods wonderbaerlick sullen sien op-gaen over desen handel, tot weeringe van groote misusen ende sonden, die anders seer gereet daer in cruypen, ende tot vorderinge van alle gewenschten segghen, die wy geerne daer uyt erlangen wouden. Amen.

F I N I S.

XI. 1617

1. The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It also mentions the results of the various expeditions and the collections made. The second part is devoted to the study of the different groups of animals and plants, and the third part to the study of the different groups of minerals and fossils. The fourth part is devoted to the study of the different groups of the human race and the fifth part to the study of the different groups of the human race.

2. The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It also mentions the results of the various expeditions and the collections made. The second part is devoted to the study of the different groups of animals and plants, and the third part to the study of the different groups of minerals and fossils. The fourth part is devoted to the study of the different groups of the human race and the fifth part to the study of the different groups of the human race.

3. The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work during the year. It also mentions the results of the various expeditions and the collections made. The second part is devoted to the study of the different groups of animals and plants, and the third part to the study of the different groups of minerals and fossils. The fourth part is devoted to the study of the different groups of the human race and the fifth part to the study of the different groups of the human race.